

Φ27

674

ΑΤΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΕΙΣ ΙΣΑΙΟΝ

Μόλις σήμερον, μετὰ δεκαοκταετίαν ὄλην, ἐπιχειροῦμεν νὰ συνεχίσωμεν, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον, τὰς εἰς τὸν Ἰσαῖον παρατηρήσεις ἡμῶν (1).

Ὡς γνωστὸν οἱ κληρικοὶ λόγοι τοῦ Ἰσαίου εἰσὶν ἡ κυριωτάτη πηγὴ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἐν τινὶ δὲ μέτρῳ καὶ τοῦ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Πλὴν τούτου δ' ὅμως καὶ ἄλλην ἀρετὴν γενικωτέρου διαφέροντος ἔχουσιν, ὅτι εἰσὶ τὰ ἀρχαιότατα παγκόσμια μνημεῖα περὶ τῆς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα λητουργίας καὶ ἐφαρμογῆς παλαιστάτου νόμου περὶ διαθηκῶν, τοῦ περὶ διαθηκῶν δηλονότι νόμου τοῦ Σόλωνος (2).

Οὐδὲν μᾶλλον τῶν περὶ τῶν ἰδίων δικῶν καὶ δὴ ἐκ τούτων μάλιστα τῶν περὶ κληρικῶν ὑποθέσεων λόγων τῶν ἀττ. ῥητόρων διδάσκει ἡμᾶς ἐναργέστερον ἅμα καὶ ἀληθέστερον τὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ὅς δ' εἰπεῖν καὶ τοῦ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Βεβαίως, ὡς ὁ Θεόφραστος ἤδη ἐδίδαξεν, οἱ νόμοι πρὸς τὰ πράγματα τίθενται (3), ἡ δὲ θρησκεία μεγίστην ἀσχεῖ ῥοπὴν πρὸς τὴν καθόλου μόρφωσιν πάσης κοινωνίας· ταῦτα δ' ὅμως ἕκαστος λαὸς νοεῖ, ἐρμηνεύει καὶ ἐφαρμόζει κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ πνεῦμα, οὕτω δὲ βαθμῆδόν ἀναπτύσσει καὶ καταρτίζει τὸν ἑαυτοῦ ἐθνικὸν πολιτισμόν, τοιόνδε ἢ τοιόνδε, κατὰ λόγον τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἐὰν ταῦτα καθόλου ἀληθεύωσιν, ἐπίσης καὶ ἔτι μᾶλλον ἀληθεύουσιν ὡς πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τοὺς νόμους.

Εἶνε πασίγνωστος ἀλήθεια ὅτι, ἂν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μετὰ τούτους καὶ τηλικούτους μακροχρονίους κατακλυσμοὺς καὶ ἀγῶνας ζῶμεν ἔτι καὶ ὡς ἔθνος σφζώμεθα, τοῦτο πρῶτιστα ὀφείλεται εἰς

(1) Ὁρ. Ἀθηνᾶς τόμ. Θ' σ. 58 ἐπ., Γ' σ. 96, IB' σ. 448 ἐπ.

(2) Jebb, The Attic. Orators Τόμ. Β' σ. 315.

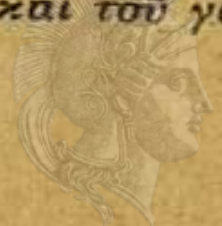
(3) Παρὰ Ἰοι. Στοδ. ΔΖ'. 21.

τὴν ἀκοίμητον καὶ αἰεὶ σθεναρὰν ἐθνικὴν ἡμῶν συνείδησιν καὶ εἰς τὴν λατρείαν ἡμῶν πρὸς τὰ ἐλλ. γράμματα. Ἐπίσης εἶνε βέβαιον ὅτι ἀπὸ τοῦ δευτέρου μάλιστα ἡμίσεος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, προπαρασκευαζομένης ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ὡς εἰπεῖν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, ἠρξάμεθα ὁσημέραι συντονώτερον μελετῶντες καὶ εἰς αὐτοὺς ὡς εἰς πρότυπον ἀποδλέποντες, τοὺς προγονικοὺς ἡμῶν συγγραφεῖς, τοὺς τῶν ἐνδόξων ἰδίᾳ χρόνων, ὅπως ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτῶν εἰς ἐλευθερίαν καὶ ἀνθρωπισμὸν ἀναβαπτιζόμενοι, ἀποβάλλωμεν πάντα βαρβαρικὸν ῥύπον, μάλιστα τὸν τουρκικόν, ἀπ' αἰώνων ἤδη μιαίνοντα καὶ καταρυπαίνοντα τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν βίον καθ' ἀπάσας τὰς ἐκφάνσεις αὐτοῦ. Ἀληθῶς δὲ μέγιστον καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς τοῦτο συνέτεινεν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς διὰ τῆς φιλοπάτριδος καὶ ἐλληνικωτάτης αὐτοῦ διδασκαλίας, αὐτὸς οὗτος γενόμενος ὁ Πρόδρομος τῆς ἀναγεννήσεως τῆς νέας Ἑλλάδος, οὐχὶ πλέον νοσοῦσης καὶ κεκυφίας ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἀμυχθίας καὶ πάντων τῶν τῇ αἰσχίστῃ δουλείᾳ συμπαρομαρτούντων κακῶν, ἀλλὰ εὐρυσθενούς, φιλοκάλου, ἀκμαίας, δύο ἐν ἐνὶ λατρευούσης ἐνθέρμως θεούς, τὸν Θεὸν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Διός.

Καὶ ἐν πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις κλάδοις ἱκανῇ μέχρι τοῦδε ἐργασία ἐγένετο, τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημόνων φιλοτιμουμένων νὰ καλλιεργῶσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἐπιστήμην ἐλληνικῶς. Μόνον ὅσον εἰς τὸ δίκαιον ἀφορᾷ μικρὰν δυστυχῶς μέχρι τοῦδε προθυμίαν ἐδείξαμεν (1),

(1) Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀττ. κληρονομικὸν δίκαιον, περὶ ὃ νῦν ἀσχολούμεθα, δύο μόνον τῶν ἡμετέρων, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, ἀμφοτέρω δικηγόροι, ἐπραγματεύθησαν ἐν διατριβαῖς περὶ ζητημάτων αὐτοῦ, ὁ Ἰω. Α. Τυπάλδος *Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Σόλωνος περὶ διαθηκῶν*, ἐν τῇ Ἀθηνᾶ τόμ. Α' σ. 337 ἐπ. καὶ ὁ Ἰω. Γ. Φραγκιάς ἐν πραγματείᾳ ἐπιγεγραμμένῃ: *Αἱ διαθήκαι Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀττ. δίκαιον*, δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Νομικῇ Ἐπιθεωρήσει ἔτ. Γ' (1903) σ. 1 ἐπ. 97 ἐπ. 193 ἐπ.). Τῶν πραγματειῶν τούτων, πολλοῦ λόγου ἀξίων, ἡ μὲν πρώτη ἀνεγνώσθη ἐν συνεδρίᾳ τῆς ἡμετέρας ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημον. Ἐταιρείας τῇ 18 Δ/δρίου 1888, ἡ δ' ἑτέρα ἐπίσης ἐν συνεδρίᾳ τοῦ Νομικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ. Ἀμφοτέρω οἱ λόγιοι καὶ φιλόκαλοι οὗτοι ἄνδρες ἀποδύρονται τὴν ἀδιαφορίαν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων νομικῶν καὶ νομοδιδασκάλων πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐλλ. δίκαιον. Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Βασιλείου, λέγει ὁ μακαρίτης Ἰω. Τυπάλδος (αὐτόθ. σ. 338) κυβερνώμεθα διὰ θεσμῶν καὶ νόμων προσελθόντων οὐχὶ ἐκ τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ λαοῦ, ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἐρανισθέντων ἐκ τοῦ ὁρωμαϊκοῦ, τοῦ βυζαντιακοῦ, καὶ τοῦ γαλλικοῦ

ἐν ᾧ ἂν ἐπιθυμῶμεν, ὥσπερ ἄλλως τε καὶ ὀφείλομεν, νὰ κτησώμεθα ποτε ὄντως ἐθνικὸν δίκαιον, νὰ διδαχθῶμεν δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου, ὅπου ἂν ἴσχυσε, καθ' ἀπάσας τὰς περιόδους αὐτοῦ, μόνον διὰ τῆς βαθείας καὶ ἐπισταμένης μελέτης τῶν πηγῶν τοῦ προγονικοῦ δικαίου, τοῦ τε ἀρχαίου καὶ μεταγενεστέρου, θὰ δυνηθῶμεν νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο. Βεβαίως τὸ ἔργον εἶνε μακρὸν καὶ σφόδρα ἐπίπονον, οὐδ' ἐνὸς μόνου, ἀλλὰ τοῖς Ἕλλησι νομικοῖς πάντως εὐκολώτερον ἢ τοῖς ξένοις, ἂν μόνον ἐπιλαμβανώμεθα προσηκόντως παρσκευασμένοι φιλολογικῶς, ὅπερ ἐπίσης εὐκολὸν τοῖς νεωτέροις τοῦλάχιστον.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἐχομεν δ' ὑπ' ὄψει, πλὴν τῶν τοῦ Schömann (1831) καὶ Scheibe (1874) ἐκδόσεων, τρεῖς ἑτέρας ἐκδόσεις, τὴν τοῦ Buermann (1883), τὴν τοῦ Thalheim (1903) καὶ τὴν τοῦ Wyse (1904), κριτικὴν ἅμα καὶ ἐρμηνευτικὴν ἐκδόσιν, οὕσαν νεωτάτην πασῶν. (1).

δικαίου. Ἐνεκα τούτου οἱ Καθηγηταὶ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ἐρμηνεύουσι τοὺς νόμους τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἢ πανηγυρίζουσι τὴν προταγείαν αὐτῶν ἱστοροῦντες τὰ τῶν παλαιῶν παρλαμέντων τῆς Γαλλίας. Οἱ δὲ νομοδίφαι ἐν τῇ πράξει καὶ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς μελέταις τοῦ δικαίου συζητοῦσι περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ῥωμ. καὶ γαλλ. δικαίου, οὐδόλως ὑποπιτεύοντες ὅτι σώζεται ἄφθοτος ὕλη τοῦ προγονικοῦ δικαίου, ἐξ ἧς δύνανται ν' ἀρυσθῶσι πολὺτιμα διδάγματα οἱ νομοθέται καὶ οἱ λαοὶ τοῦ νεωτέρου Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος κτέ. Ὁρθότατα· διότι δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχαίου Ἑλλ. δικαίου, οὐ μόνον θεωρητικὴν ἔχει ἀξίαν, ὥς ἀναπόσπαστος κλάδος τῆς τε ἑλλ. ἱστορίας καὶ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας, ἀλλὰ καὶ πρακτικὴν μεγίστην. Ἐν αὐτῇ καὶ μόνῃ θ' ἀνεύρωμεν τὸ γνήσιον ἑλλ. νομικὸν πνεῦμα, οὗ φύσει καὶ ἀδιάστως ὅλως ἐμφορούμενοι, θὰ δυνηθῶμεν καὶ νὰ νομοθετῶμεν ὄντως ἐλληνικῶς καὶ περὶ νόμων καὶ δικῶν ἀμίμπτως ἑλληνιστὶ νὰ συνηγορῶμεν καὶ νὰ διαλεγώμεθα.

(1) ΙΣΑΙΟΣ. The Speeches of Isaeus with critical and explanatory notes. Crit. Introd. 5. I - LXIII, 1 - 735. Cambridge, 1904.

Α'

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΛΕΩΝΥΜΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

1. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

Τὰ κατὰ τὴν δίκην ταύτην ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ὁ Κλεώνυμος, υἱὸς Πολυάρχου (§§ 4, 39) τελευτήσας ἄπαις, κατέλιπε διαθήκην, δι' ἧς ἐγκαθίστα κληρονόμους τινὰς τῶν ἀπωτέρω αὐτοῦ συγγενῶν. Κατὰ τοῦ κύρους τῆς διαθήκης ταύτης ἐνίστανται οἱ ἀδελφιδοὶ τοῦ διαθέτου, διεκδικοῦντες τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ κατὰ γένος, ὡς ἐγγύτεροι δῆλον ὅτι κληρονόμοι αὐτοῦ ἐξ ἀδιαθέτου, κατὰ τὸν νόμον.

Πόσοι ἐν ὅλῳ καὶ τίνες κατ' ὄνομα ἦσαν οἱ διάδικοι, ἐπίσης δὲ τίνα βαθμὸν συγγενείας εἶχον οὗτοι πρὸς τε τὸν διαθέτην καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἐν τῷ λόγῳ διαρρήδην δὲν λέγεται· περὶ τῶν ἐναγόντων ἀπλῶς γίνεται γνωστὸν ὅτι ἦσαν ἀδελφιδοὶ τοῦ Κλεωνύμου. Κατ' ἀκολουθίαν διὰ τῆς ἐρμηνείας μόνον καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πιθανῶς δύνανται ταῦτα νὰ ὁρισθῶσιν.

Ἐκ τοῦ λόγου προκύπτει σαφῶς ἱκανῶς ὅτι ἐν τοῖς γεγραμμένοις κληρονόμοις ἦσαν ὁ Φερένικος (§§. 31, 45), πιθανώτατα δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν § 45 ἀορίστως μνημονευόμενοι ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Πόσοι δ' ὅμως ἦσαν οὐδαμῶθεν συνάγεται.

Ἐπίσης ἐν τῷ λόγῳ ἀναφέρονται ὁ Ποσείδιππος (§§ 3, 14, 15, 23) καὶ ὁ Διοκλῆς (§§ 14, 23) ἐκ τῶν περὶ αὐτῶν δὲ λεγομένων, ἰδίᾳ ἐν § 22, ὡσαύτως προκύπτει σαφῶς ἱκανῶς, ὅτι καὶ οὗτοι ἀμφότεροι ἦσαν ἐκ τῶν γεγραμμένων κληρονόμων τοῦ Κλεωνύμου.

Τίνα δ' ὅμως βαθμὸν συγγενείας εἶχον οὗτοι πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν Φερένικον; Περὶ τούτου οὐδὲν σαφές οὐδ' ἀμέσως ἐκ τοῦ λόγου συνάγεται, ἢ δὲ γνώμη ὅτι πάντες οὗτοι ἦσαν ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους, στηριζομένη ἀπλῶς ἐπὶ τῶν ἐν § 45 ἀναγινωσκο-

μένων: εἰ μὲν τοίνυν Φερενίκος ἢ τῶν ἀδελφῶν τις κτέ. (1), ἡμῖν τοῦλάχιστον φαίνεται ἀπίθανος οὕσα διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

1) Διότι ἂν ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς ἦσαν ὄντως ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, οὗτος δὲ ἀπὸ χρόνου ἤδη τινὸς διετέλει ἐν ἐχθρᾷ ὢν πρὸς τὸν Κλεώνυμον, ἣτις ἐχθρα ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου (§§ 31 - 32), ἀποθαίνει ἄπορον πῶς οὗτοι ἐξηκολούθησαν οὐ μόνον νὰ συχνάζωσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κλεωνύμου, καὶ δὴ μέχρι τέλους τοῦ βίου τούτου, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπολαύωσιν οὕτω πλήρως τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ, ὥστε νὰ ζητήσῃ δι' αὐτῶν νὰ καλέσῃ τὴν Ἀρχὴν (§§ 14, 15, 23) πρὸς ἀνάληψιν ἢ λύσιν τῆς ἑαυτοῦ διαθήκης.

2) Διότι ἂν οἱ αὐτοὶ αὖθις ὑποτεθῶσιν ὄντες ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, τότε τίνες ἦσαν οἱ ἐκ τῶν γεγραμμένων κληρονόμων, οἷς τισι διάφορος ἐγένετο ὁ Κλεώνυμος (§ 30) καὶ αὐτῷ πρὸς τούτους ἐγένετο ἡ διαφορὰ (§ 31) ἢ ἐκεῖνοι ὧν τισι διάφορος ἦν (§ 33) καὶ οἷς ζῶν οὐδὲ διελέγετο, (§ 34) ὥσπερ οὐδὲ τῷ Φερενίκῳ; Εἰ δ' ὁ διαθέτης διετέλεσεν ἄχρι τέλους φιλίως διακείμενος πρὸς τε τὸν Ποσειδίππον καὶ τὸν Διοκλέα, τίνες ἄλλοι δύνανται πιθανώτερον νὰ ἦσαν οἱ τινὲς οὗτοι ἢ οἱ τοῦ Φερενίκου ἀνώνυμοι ἀδελφοί;

3) Διότι τέλος, ἐὰν ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς ἦσαν οἱ ἐν τῇ § 45 ἀνωνύμως ἀναφερόμενοι ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, ἐπειδὴ κληρονόμοι ἄλλοι, πλὴν τούτων, οὐδαμοῦ τοῦ λόγου μνημονεύονται, ἀποθαίνει πάλιν ἄπορον πῶς ὁ τοῦ Κλεωνύμου κλῆρος θὰ διενέμετο ἐν ἰσομοιρίᾳ (§§ 2, 35: ἰσομοιρῆσαι) μεταξὺ πάντων τῶν ἀμφισβητούντων, ἐναγόντων τε καὶ ἐναγομένων, λαμβανούσης ἑκάτερας τῶν ομάδων τὴν ἴσην μοῖραν (§§ 28, 51) ταυτέστι τὸ τρίτον τῆς ὅλης κληρονομίας, ὡς διαρρήδην ἐν τῷ λόγῳ κεῖται (§ 16):

(1) Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκον ὁ αἰίδιμος Βλάσσιος (Att. Bered. B' σ. 528) ὁ Albrecht. ὁ Buermann (ὅρ. Stemm. ἐν ἐκδ. Ἰσαίου σ. 158), ὁ Dareste (Les Plaid. d' Isée, arg. σ. 1) καὶ ἄλλοι. Τούναντίον διακρίνουσι τὸν Ποσειδίππον καὶ Διοκλέα τοῦ Φερενίκου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁ Scheibe (ἐν ἐκδ. σ. XII, ὁ Thalheim (ἐν ἐκδ. σ. XXIX) (ὁ Jebb αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 320). Ὁ δὲ Schömann (σ. 174) οὐδεμίαν περὶ τούτων ἀποφαινόμενος γνώμην, ἀπλῶς παρατηρεῖ: *utrum fratres Pherenici fuerint, nec ne, perspicui non potest*. Τούτῳ δὲ συντάσσεται καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 175).

Κλεωνύμου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἄπορον, ἀλλὰ καὶ τελέως ἄτοπον εἶνε, φθάνομεν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ομάδες τῶν ἐκατέρωθεν ἀμφισβητούντων τοῦ κλήρου ἦσαν οὐχὶ δύο, ἀλλὰ τρεῖς. Συγχρόνως δ' ὅμως ἐντεῦθεν πειθόμεθα ὅτι καὶ ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς ἀπετέλουν ἰδίαν ομάδα, ὅτι δ' ἄρα δὲν ἦσαν ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, ἀλλὰ πιθανῶς ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους, ὅτι δὲ τῶν ἐναγομένων διακεκριμένων εἰς δύο ομάδας, ἐκάτερα τούτων θὰ ἐλάμβανεν ἀνὰ ἓν τρίτον, τοῦ ὑπολοίπου τρίτου περιερχομένου εἰς τοὺς ἐνάγοντας, ἐπερχομένης οὕτω, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν διαλλακτῶν προταθεῖσαν λύσιν, τῆς κατὰ ρίζας ἐν ἰσομοιρίᾳ διανομῆς (1).

Ἦδη ἐρωτᾶται: τίς ἡ συγγένεια ἐκατέρας τῶν ομάδων τούτων, τῶν κατὰ διαθήκην ὁδηγόντων ὅτι κληρονόμων, πρὸς τὸν διαθέτην καὶ ὁ ἄρα καὶ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους αὐτῶν;

Ἐν πρώτοις περὶ τῶν κατὰ γένος ἀμφισβητούντων, τῶν ἐναγόντων ὁδηγόντων ὅτι, παρατηροῦμεν ὅτι καθὰ ἐν τῇ λόγῳ διαρρήδην λέγεται, οὗτοι ἦσαν ἐγγονοὶ μὲν τοῦ Πολυάρχου, πατρὸς τοῦ Κλεωνύμου (§§ 4. 39), τούτου δὲ ἀδελφίδοι (§ 20). Ὅτι δ' ἦσαν ἀδελφίδοι οὐχὶ ἐξ ἀδελφοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Κλεωνύμου, τοῦτο σαφῶς συνάγεται οὐ μόνον ἐκ τῆς § 9, ἐνθα περὶ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτῶν Δεινίου λέγεται ὅτι ἦν ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τοῦ ἀνδρὸς ἄρα τῆς τοῦ Κλεωνύμου ἀδελφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὅλης οἰ-

(1) Ὁ Schömann διδάσκει μὲν ὡς ἐν τῇ ἀμέσως ἡγουμένη σημειώσει εἴρηται, ὅτι ἀδύνατον ἐκ τοῦ λόγου εἶνε νὰ διακρίνη τις ἂν ὁ Ποσειδ. καὶ ὁ Διοκλ. ἦσαν ἢ μὴ ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, ὑπὸ τοῦ ἰσομοιρῆσαι δ' ὅμως καὶ τῆς εἰς τρία μέρη διανομῆς τοῦ κλήρου ἀναγκαζόμενος, ὁ σοφὸς ἀνὴρ ἀποφαίνεται (σ. 173): *necesse est aut duas fuisse adversariorum stirpes, quarum utraque aequam portionem accipere deberet, aut, si non in stirpes sed in capita hereditatem dividi vellent, duplicem fuisse adversariorum quam nepotum numerum.* Ὡς ἀπεδείξαμεν, μόνον ἡ πρώτη ὑπόθεσις, εἰ μὴ βεβαία ὅλως, εἶνε πιθανωτάτη, ἐν ᾗ ἡ ἑτέρα περὶ διπλασίου ἀριθμοῦ τῶν ἐναγομένων ὡς πρὸς τὸν τῶν ἐναγόντων (λ. χ. 4: 2) καὶ διανομῆς τῆς κληρονομίας κατὰ κεφαλὰς, οὐδένα λόγον ἀποδοχῆς ἐμφανίζει. Τῷ ὄντι μάχεται μὲν ἀντικρὺς πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ ἰσομοιρῆσαι καὶ τὴν εἰς τρία διανομὴν (διότι ἂν 6 πάντες, ἕκαστος ἀνὰ $1/6$ θὰ ἐλάμβανεν), ὑποτίθουσιν δ' αὐθαιρέτως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐναγομένων διπλάσιον τοῦ τῶν ἐναγόντων, ἐν ᾗ περὶ τούτου οὐδὲν ἐκ τοῦ λόγου συνάγεται. Κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν οἱ πάντες διάδικοι ἦσαν τοῦλάχιστον 7, ἐξ ὧν 2 οἱ ἐνάγοντες, 3 ὁ Φερενίκος καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ 2 ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς, εἰ μὴ καὶ οὗτοι εἶχον ἀδελφοὺς μὴ μνημονευομένους.

κονομίας τοῦ λόγου. Τῷ ὄντι, ἂν τοῦναντίον ὑποτεθῇ, ὅτι δῆλον ὅτι οἱ λέγοντες ἦσαν τέκνα ἐξ ἀδελφοῦ τοῦ διαθέτου, τότε ὅτε πατήρ αὐτῶν καὶ ὁ Δεινίας ἔδει νὰ ἦσαν ἀδελφοὶ τοῦ Κλεωνύμου· ἀλλὰ τοῦτο μάχεται ἀντικρυς πρὸς τὰ συμφραζόμενα, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐν § 9 φράσιν: φίλοι τέως ὄντες, ἢ ὅλως ἀνάρμοστος τυγχάνει οὕσα τοῦ λόγου ὄντος περὶ σχέσεων μεταξὺ ἀδελφῶν, ὡς ἤδη καὶ ὁ Schömann (σ. 173) καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν παρετήρησαν, ἀλλὰ, καθ' ἡμᾶς, μάλιστα διότι ἂν ὁ Δεινίας ὑποτεθῇ ὢν ἀδελφὸς τοῦ ἀπαιδὸς τελευτήσαντος Κλεωνύμου, καὶ δὴ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τῶν ἀμέσως ἐξ ἀδιαθέτου (ab intestato) κληρονόμων αὐτοῦ, ἀδύνατον ἦν νὰ ῥηθῶσι περὶ αὐτοῦ, ὡς περὶ ἀνθρώπου ὅλως ἔξω τῆς ἀγχιστείας ὄντος, τὰ εὐθὺς κατωτέρω ἐν § 10 ὑπὸ τῶν ἐναγόντων λεγόμενα, ὅτι δῆλον ὅτι ὁ Κλεωνύμος ἐπίτηδες αὐτοὺς διὰ τῆς διαθήκης ἀπεξένωσε τῆς ἐαυτοῦ κληρονομίας, δεδιὼς μὴ τελευτήσειεν αὐτὸς ἔτι παῖδας ἡμᾶς καταλιπὼν καὶ τῆς οὐσίας ἡμετέρας οὔσης γένοιτο κύριος Δεινίας· ἡγεῖτο γὰρ δεινὸν εἶναι τὸν ἐχθιστον τῶν οἰκείων ἐπίτροπον καὶ κύριον τῶν αὐτοῦ καταλιπεῖν, καὶ ποιεῖν αὐτῷ τὰ νομιζόμενα τοῦτον, ἕως ἡμεῖς ἠβήσαιμεν κτέ. Κατὰ ταῦτα ἡ πᾶσα κληρονομία θὰ περιήρχετο εἰς αὐτοὺς ἐξ ἀδιαθέτου, ὅπερ ἀδύνατον εἶ ὁ Δεινίας ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κλεωνύμου· διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, κατὰ τὸν περὶ κληρονομικῆς διαδοχῆς νόμον τοῦ Σόλωνος (1), ὁ Δεινίας θὰ συνέτρεχε μετ' αὐτῶν, ἀδελφιδῶν ὄντων, ὁ δὲ κλῆρος θὰ διενέμετο κατὰ ρίζας, ἐκατέρας λαμβανούσης τὸ ἴσον μέρος (2).

Ἐπειδὴ δὲ νομικῶς μάλιστα τὸν Ἰσαῖον ἐρμηνεύομεν, προσθῶμεν ὅτι καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον, ἐπίσης νόμιμον, ὁ Δεινίας ἀποδείκνυται ὢν ἀπλῶς ἐκ κηδεστίας οἰκείος τοῦ Κλεωνύμου· διότι ὡς ἤδη παρετηρήθη (3), ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς τῶν ἐναγόντων, εἰς τὴν ἐπιτροπείαν αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον (4) ἐκλήθη ὁ τούτου μὲν

(1) Δημοσθ. π. Μακάρτ. § 54. Πρὸλ. Ισ. π. τ. Ἀγν. κλ. § 1: ὁ δὲ νόμος περὶ ἀδελφοῦ χρημάτων πρῶτον ἀδελφοῖς καὶ ἀδελφιδοῖς πεποίηκε τὴν κληρονομίαν κτέ.

(2) Beauchet, Hist. Dt. Privé de la Rép. Athén. τόμ. Γ' σ. 502 ἐπ.

(3) Wyse, αὐτόθ. σ. 176.

(4) Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 170.

ἀδελφός, ἐκείνων δὲ θεῖος Δεινίας (§ 9), ἀκριβῶς διότι οὗτος ἦν πλησιέστατος πρὸς πατρός συγγενῆς αὐτῶν. Κάντεϋθεν ἄρα δείκνυται ὅτι ὁ Κλεώνυμος ἦν ἀδελφός τῆς μητρὸς τῶν κατὰ τοῦ κύρους τῆς διαθήκης ἀγωνιζομένων.

Εἶτα δὲ περὶ τῶν ἐναγομένων Φερενίκου καὶ λοιπῶν λέγομεν ὅτι, καθὰ ἐκ παντὸς τοῦ λόγου προκύπτει, ἦσαν μὲν καὶ οὗτοι ἐν τῇ ἀγχιστεία, ἀλλὰ πάντως ἀπωτέρω γένους τοῦ τῶν ἀντιδίκων, οἱ ἐπανελημμένως ἰσχυρίζονται ὅτι γένει ἐγγυτάτῳ προσήκουσι (§ 4) ἢ γένει πρότεροι εἰσὶν (§§ 17, 38) ἢ ἐγγυτέρῳ γένει προσήκουσι (§ 37) καὶ οἱ τέλος παριστᾶσι τοὺς ἀντιδίκους ὡς μόλις δικαιουμένους νὰ εἴπωσιν, ὅτι γένει ποθὲν προσήκουσιν (§ 36).

Ἦδη ὁ Schömann ἔνεκα τοῦ γένει ποθὲν προσήκουσιν ἤκασε περὶ αὐτῶν ὅτι ἦσαν ἀνεψιοὶ (καθ' ἡμᾶς σήμερον πρῶτοι ἐξάδελφοι) ἢ ὀρθότερον ἴσως, ὡς λέγει, ἀνεψιαδοὶ (: τέκνα πρώτων ἐξαδέλφων) τοῦ Κλεωνύμου (1), τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην (2) τοῦ σοφωτάτου ἀνδρὸς καὶ ἡμεῖς ὡς πιθανωτάτην ἀποδεχόμεθα, παρατηροῦντες μόνον ὅτι τὸν μὲν Φερένικον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπίσης νομίζομεν ἀνεψιοὺς τοῦ διαθέτου, τὸν Ποσειδίππον ὁμῶς καὶ τὸν Διοκλέα μᾶλλον ἀνεψιῶν παῖδας, δι' οὓς λόγους ὑποσημειούμεθα (3).

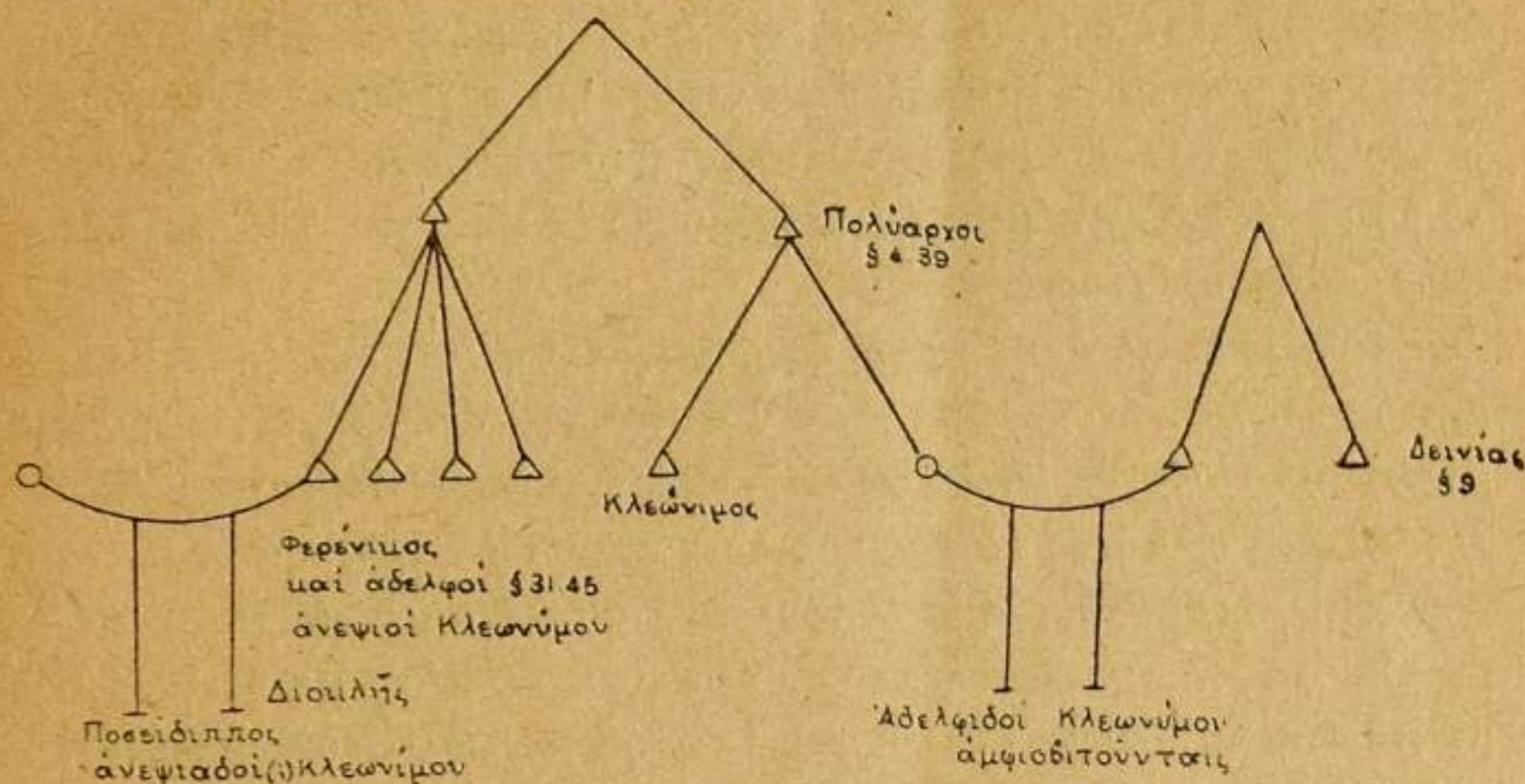
(1) Schömann αὐτ. σ. 174.

(2) Ἐκ τῶν γενεαλογικῶν πινάκων φαίνονται ἀποδεχόμενοι αὐτὴν ὁ Scheibe καὶ ὁ Jebb (The Atl. Orat. τόμ. Β' σ. 319) εἰκονίζοντες αὐτοὺς ὡς ἀνεψιούς· ὁ Jebb ὁμῶς κατωτέρῳ (αὐτόθ. ἐν τῇ ἐπομένῃ σ. 320) ἐνδοιάζων αὐτοὺς ὀνομάζει αὐτοὺς ἀπωτέρῳ ἀπλῶς συγγενεῖς. Ὁ Buermann (ἐν ἐκδ. σ. 150) ἀποφαίνεται ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς συγγενείας αὐτῶν εἶνε ἄδηλος, διὰ δὲ τοῦτο ἀκόλουθος ἑαυτῷ οὐδ' εἰκονίζει αὐτοὺς τὸ παράπαν ἐν τῷ γενεαλογ. πινάκι. Ὁ Thalheim (αὐτ. σ. XXIX) ὡσαύτως παραλείπει αὐτοὺς ἐν τῷ γενεαλογ. πινάκι, ἀναφέρει δ' ἀπλῶς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος εἰκασίαν τοῦ Schömann, ὃ ἐπίσης καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 175) ποιεῖ, ἀποφαινόμενος ὅτι τοῦτο μόνον ἐκ τοῦ λόγου προκύπτει, ὅτι ἦσαν ἀπωτέρου ἢ ἀδελφιδῶν βαθμοῦ συγγενείας. Μόνος ὁ L. Moy (Les Plaid. d' Isée, σ. 139) ἀποφαίνεται ὅτι ἦσαν ἀναντιλέκτως ἀνεψιῶν παῖδες ἢ, ὡς νῦν λέγομεν, δισεξάδελφοι τοῦ Κλεωνύμου.

(3) Οἱ λόγοι οὗτοι, ἀσθενεῖς μᾶλλον καὶ ἐπιπόλαιοι κατ' ἀλήθειαν, εἰσὶν οἱ ἐξῆς: α' ὅτι ὁ Φερένικος καὶ οἱ ἀδελφοὶ φαίνονται πρεσβύτεροι ὄντες τῶν λοιπῶν ὁμοδίκων, διότι περὶ αὐτῶν μόνον ἐν § 45 λέγεται ἢ ὑποτίθεται ὅτι ἔχουσι παῖδας. β' διότι ἡ πρὸς τὸν Φερένικον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἔχθρα τοῦ διαθέτου, ἐπίσης φαίνεται παλαιὰ οὔσα· λέγομεν δὲ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, διότι ἡ δεικτ. ἀντων. τούτους ἐν § 31: καὶ ἐξ ὧν μὲν αὐτῷ πρὸς τούτους ἐγένετο ἡ διαφορὰ κτέ. περιφανῶς μὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς περὶ τὸν Φερένικον, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον δύναται ν' ἀφορᾷ εἰς τὸν Ποσειδ. καὶ Διοκλ. οἵτινες ἄχρι τέλους ἐπεσκέπτοντο νοσοῦντα τὸν Κλεώνυμον καὶ ὑπουργοῦν αὐτῷ

Ταῦτα ὑποτυπούμεθα ἐν τῷ ἐξῆς γενεαλογ. πίνακι, παραλείποντες ὅλως τοὺς ἐν § § 16, 28, 31, 32 μνημονευομένους Κηφίσανδρον καὶ Σίμωνα, ἅτε δὴ οὔτε ἐν τῇ ἀγχιστεία ὄντας, οὔτε διαδίκους ἀπλῶς (1).

(§ § 3, 15, 23). γ' τέλος διότι ἐκ τῶν ἐν § 14: προσέταξε Ποσειδίππῳ καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑστεραίαν Διοκλεῖ... προσέταξε καὶ ἐν § 22: προσιαχθὲν αὐτοῖς οὐκ ἐτόλμησαν εἰσαγαγεῖν συνάγομεν ὅτι οὗτοι ἦσαν πολλῶ νεώτεροι τοῦ Κλεωνύμου, μᾶλλον ἄρα ἀνεψιαδοὶ, διὸ καὶ ἐπὶ ἐντολῇς θεοῦ πρὸς ἀνεψιοὺς ἐκ πρωτεξαδέλφου, ὡς λέγομεν οἱ νῦν Ἕλληνες, εὐλόγως ἐδόνατο νὰ γένηται χρῆσις τοῦ β. προστάσσειν, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ ἐντολῇς πατρὸς πρὸς υἱὸν ἀνωτέρω ἐν § 4 κεῖται: εἰ δὲ Πολύαρχον, τοῦ πατρὸς Κλεωνύμου.... προστάξαντος κτέ.

(1) Πράγματι ὁ μὲν Κηφίσανδρος (§ § 16, 28 καὶ 2) λέγεται οἰκεῖος ἀπλῶς τῶν ἐναγομένων, πειραθεὶς πρὸ τῆς δίκης μετὰ τινων φίλων νὰ συμβιδάσῃ αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐνάγοντας, ὁ δὲ Σίμων οὐδὲν ἄλλο φανερώς εἶνε ἢ φίλος καὶ δὴ μάλιστα οὐχὶ λίαν συνήθης τῷ Κλεωνύμῳ, ἀφ' οὗ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τούτου (§ 31) ζητεῖ παρ' αὐτοῦ νὰ μάθῃ (§ 32) τὸ αἷτιον τῆς πρὸς τὸν Φερένικον διαφορᾶς. Κατὰ πλάνην ἄρα ὁ Σίμων ἐν τῇ παλαιᾷ Ὑποθέσει τοῦ λόγου μνημονεύεται ὡς εἰς τῶν κατὰ διαθήκην κληρονόμων, ἐντεῦθεν δέ, φαίνεται, παραχθεὶς καὶ ὁ Dareste ἀποφαίνεται (αὐτόθ. Argum. σ. 1) ὅτι ἴσως ἦν εἷς ἐξ αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Schömann, ὡς ὑπομνησκει ἡμᾶς ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 175), πρὸ τῆς ἐρμηνευτ. ἐκδόσεως τοῦ ῥήτορος, ἐν τῇ γερμαν. μεταφράσει, δημοσιευθείσῃ τῷ 1830, ἐπίσης περιελάμβανεν ἐν τοῖς ἐκ διαθήκης κληρονόμοις καὶ τὸν Σίμωνα καὶ τὸν Κηφίσανδρον, ὅμως δὲ ταχέως τὴν γνώμην ταύτην ὁ σοφὸς ἀνὴρ παρητήσατο.

Ὁ δὲ Roeder (παρὰ Wyse αὐτόθ. σ. 175, 199 καὶ 214) ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἄρθρου τοὺς ἐν τῷ τέλει τῆς § 16 καὶ τῆς § 32: κάλει μάρτυρας συνήγαγε περὶ μὲν τοῦ Κηφισάνδρου ὅτι δὲν ἐκαλεῖτο ὡς μάρτυς, διότι ἐπίσης ἦν δῆθεν γεγραμμένος κληρονόμος, περὶ δὲ τοῦ Σίμωνος, ὅτι ἐπειδὴ δὲν καλεῖται διαρρήδην ὑπὸ τοῦ ῥήτορος νὰ μαρτυρήσῃ, διὰ τοῦτ' ἄρα ἦν κληρονόμος ὡσαύτως. Περὶ τῆς ἐλλιποῦς ἐκφορᾶς: κάλει μάρτυρας πραγματευόμεθα κατωτέρω ἐν τοῖς Διορθωτικοῖς ὑπὸ τὴν § 32.

Ὡς ἐν τῷ σχήματι τούτῳ σὺν τοῖς ἄλλοις δείκνυται, καθ' ὃν χρόνον ἢ περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος δίκη ἐδικάζετο, οἳ τε γονεῖς τῶν ἐναγόντων, νεωτάτων ἔτι ὄντων, καὶ οἱ ἐγγύτατοι αὐτῶν συγγενεῖς, ὁ πάππος δῆλον ὅτι καὶ οἱ πρὸς πατρός καὶ μητρός θεῖοι αὐτῶν, πάντες εἶχον ἐκλίπει, οὕτω δὲ κάλλιστα ἐξηγεῖται ὅπερ οὗτοι ἐν § 3 περὶ τῶν ἀντιδίκων λέγουσι: πολλὴν ἐρημίαν ἡμῶν καταγνόντες, οὐ μόνον τῶν Κλεωνύμου ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ πατρῷα προσαφελέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς.

Ἄλλ' ἴσως τις ἀντιπαρατηρήσῃ πρὸς ταῦτα ὅτι, ἐν ᾧ περὶ τῆς μητρός τῶν ἐναγόντων οὐδὲν ἀπολύτως ἐν τῷ λόγῳ λέγεται, ἡμεῖς παρίσταμεν αὐτὴν ὥς οὐκέτι ζῶσαν κατὰ τὴν δίκην. Πόθεν μαθόντες;

Ἀληθῶς ἡ μήτηρ οὐδὲ μνημονεύεται ἐν τῷ λόγῳ, διὸ καὶ διὰ τεκμηρίων, κατὰ τὸ πλεῖστον νομικῶν, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὕτη ἦν ἀδελφὴ τοῦ Κλεωνύμου. Τῇ αὐτῇ μεθόδῳ χρώμενοι ἐπίσης εὐρίσκομεν ὅτι αὕτη εἶχεν ἤδη ἀποδιώσει τοῦλάχιστον (1) πρὸ τοῦ ἀνδραδέλφου αὐτῆς Δεινίου, ἐπιτρόπου τῶν ὀρφανῶν.

Ἐν § 12 διαρρήδην περὶ τῶν ἀδελφιδῶν τοῦ Κλεωνύμου κεῖται, ὅτι οὗτος τελευτήσαντος Δεινίου... οὐ περιεῖδεν... ἀλλ' αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν τὴν αὐτοῦ κομισάμενος ἐπαίδευε κτέ. Ἐὰν ἡ μήτηρ τῶν ὀρφανῶν ἦν ἔτι ἐν τοῖς ζῶσιν, ὅτε ὁ Δεινίας ἐτελεύτησεν, ἐπειδὴ οὗτοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ συνέζων μετ' αὐτῆς ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ, ἀποβαίνει ἄπορον διατί ὁ Κλεώνυμος, ἀποθανόντος τοῦ ἐπιτρόπου, ἔσπευσε νὰ κομίσῃται τοὺς παῖδας εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον, τοῦτον καθαρῶς νομικόν, πειθόμεθα ὅτι ἡ μήτηρ εἶχεν ἤδη ἀποδιώσει· διότι ἀδελφὴ τοῦ Κλεωνύμου οὖσα, ἐγγυτάτῳ ἄρα γένει προσήκουσα, ἐὰν ἔτι ἔζη, θ' ἀπέκλειε τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς (2), ἀφ' οὗ

(1) Ἡ γυνή, ὡς γνωστόν, τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἐδύνατο κατ' ἀρέσκειαν ἢ νὰ παραμένῃ ἐν τῇ συζυγικῇ οἰκίᾳ, συζῶσα μετὰ τῶν ἑαυτῆς τέκνων, ἢ νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸν ἀφ' οὗ ἐξεδόθη οἶκον. Ἄλλ' ἕκαστος νοεῖ ὅτι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἔχουσα τέκνα χήρα δὲν κατέλειπε τὴν συζυγικὴν στέγην "Ορ Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Α' σ. 311 ἐπ.

(2) Ἰσ. π. τ. Ἀγν. κλήρ. § 1: ὁ δὲ νόμος περὶ ἀδελφοῦ χρημάτων πρῶτον ἀδελφοῖς τε καὶ ἀδελφιδοῖς πεποιήσε τὴν κληρονομίαν, ἐὰν ᾧσιν ὁμοπάτορες... ἐὰν δ' οὗτοι μὴ ᾧσι, δεύτερον ἀδελφὰς ὁμοπατρίας καλεῖ καὶ παῖδας τοὺς ἐκ τούτων. Πύρρ. κλήρ. § 72: μὴ γενομένων [δὲ] παίδων γνησίων ἐκείνων, ἐγγυτέρῳ ἡμῶν οὐδὲ εἰς ἀδελφὸς μὲν γὰρ οὐκ ἦν αὐτῷ οὐδ' ἀδελφοῦ παῖδες, ἐκ δὲ τῆς ἀδελφῆς ἡμεῖς ἡμεν αὐτῷ.

οὔτε ἀδελφοί οὔτε ἀδελφῶν παῖδες ὑπῆρχον καὶ κατ' ἀκολουθίαν πανθ' ὅσα οἱ παῖδες αὐτῆς ἰσχυρίζονται περὶ τῶν λόγων δι' οὓς ἡ διαθήκη ἐγένετο, ἵν' ἀποκλεισθῶσιν οὗτοι ἐγγυτάτῳ γένους ὄντες (§ 10 ἐπ.), θὰ ᾔσαν περιφανῶς ψευδῆ.

Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀναφύονται διαφέροντά τινα ζητήματα τοῦ ἀττ. δικαίου, οἷον τὸ περὶ κληρονομ. καταπιστεύσεως, ἃ προσήκον νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ Beauchet (1), ἰδίᾳ τοῖς ἐν § 4 ἀναγινωσκομένοις ἰσχυρίζομενος, ὅτι δηλονότι ὁ πάππος τῶν ἐναγόντων Πολύαρχος τῷ νιῷ Κλεωνύμῳ προσέειπεν, εἴ τι πάθοι Κλεώνυμος ἅπαις, ἐκείνοις δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ, διδάσκει ὅτι τῷ ἀττ. δικαίῳ ἦν γνωστὸς ὁ θεσμὸς τῆς κληρονομικῆς καταπιστεύσεως (fideicommissum). Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐνάγοντες δὲν ἐπιμένουσιν ἀπαιτοῦντες τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀποκατάστασιν τῆς κληρονομίας τοῦ Πολυάρχου, ἐντεῦθεν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτοι δὲν ἔκριναν νόμῳ ἰσχυρὰν τὴν διὰ διαθήκης τοῦ πάππου διαταχθεῖσαν ἀποκατάστασιν. Ὅθεν ἐπάγει: Si le fidéicommiss de leur aieul avait été de nature à enchaîner Cléonyme, ils n'auraient pas manqué de l'invoquer et ils auraient même pu se borner là. Les fidéicommiss, à Athènes, avaient donc le caractère qu'ils possédèrent originairement à Rome, c'est-à-dire celui d'un simple vœu adressé à la bonne foi du grevé.

Ὅτι ἐν τῷ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίῳ πρόκειται περὶ ἀποκαταστάσεως ἥ, ἵνα πληρέστερον κατὰ τὸ Ῥωμ. Δίκαιον εἴπωμεν, περὶ ἀποκαταστάσεως καταπιστευθείσης κληρονομίας (hereditas fideicommissaria) πλὴν τοῦ Beauchet καὶ ἄλλοι ἐδίδαξαν (2). ἡμεῖς δ' ὁμῶς ἄλλην περὶ τούτου ἔχομεν γνώμην.

(1) Αὐτόθ. τόμ. Γ. σ. 705 ἐπ.

(2) Οὕτω π. χ. ὁ Platner, οὗ δ' ὁμῶς τὴν περὶ διεκδικήσεως γνώμην ἀποδοκιμάζει ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 180): Apparet igitur errare Platnerum (der Proc. u. d. Klagen II p. 319) quum Cleonymi hereditatem ex fidei commissio peti opinatur. Ἐπίσης ὁ Dareste (Les plaid. d' Is. σ. 16 ἐν σημ. § 4) χαρακτηρίζει τὴν τοῦ Πολυάρχου ἐντολὴν ὡς ἀπλὴν recommandation, un simple fidéicommiss, qui, sans être strictement obligatoire, était cependant de nature à rendre plus forte la situation des demandeurs. Τούναντίον ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 185), κρίνει ἀναξίαν προσοχῆς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος

Καθ' ἃ καὶ ἄλλοτε παρατηρήσαμεν εἶνέ τι λίαν ἐπικίνδυνον τὸ ἐρμηνεύειν τὸ Ἀττ. Δίκαιον διὰ τοῦ ἀρχαίου Ῥωμ. Δικαίου, ἔτι δ' ἐπισφαλέστερον τὸ κρίνειν περὶ ζητημάτων τοῦ Ἀττ. Δικαίου κατὰ τὰ πάλαι ἐν Ῥώμῃ κρατοῦντα. Τῷ ὄντι αἱ νομοθεσίαι αὗται μέγιστον ἀλλήλων διαφέρουσι καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ κατὰ τὰς διεπούσας ἑκατέραν θεμελιώδεις ἀρχάς.

Ἐπαναλαμβάνομεν δὲ καὶ αὖθις ὅτι περὶ ζητημάτων τοῦ ἀρχαίου Ἑλλ. δικαίου κρίνοντες, προσῆκον εἶνε νὰ μὴ ἐπιλανθανώμεθα τοῦ καλλίστου διδάγματος τοῦ Dareste, ὅτι εἶνε ἐπικίνδυνον τὸ ἀποφαίνεσθαι ἐσπευσμένως γνώμην, διότι, ὡς ὀρθῶς λέγει, *aucune étude n' exige plus de prudence et de circonspection* (1). Πράγματι τὸ ὑπάρχον ἡμῖν καθαρῶς νομικὸν ὕλικόν σχετικῶς εἶνε ὀλίγον, νέα δὲ καθ' ἑκάστην εὐρήματα νέον ἐπιχέουσι φῶς ἐπὶ τῶν ἤδη γνωστῶν, αἱ δὲ εἰδήσεις καὶ κρίσεις τῶν γραμματικῶν στεροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νομικῆς ἀκριθείας, τὰ δὲ παρὰ τῶν ῥητόρων διδάγματα δὲν ἀρκοῦσι πάντοτε πρὸς ἀκριθεῖ ὀρισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου.

Τούτων προειρημένων λέγομεν ὅτι τὸ καθ' ἡμᾶς ἀδυνατοῦμεν νὰ συμφωνήσωμεν τῷ Schulin καὶ τῷ Beauchet διδάσκουσιν ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρόκειται περὶ καταπιστεύσεως, ὅτι δ' αἱ κληρονομ. καταπιστεύσεις ἐν Ἀθήναις εἶχον τὸν αὐτὸν νομικῶς οὐκ ἰσχυρὸν χαρακτήρα, ὃν καὶ ἐν Ῥώμῃ, ταῦτα δὲ συνάγουσιν ἐκ τούτου ὅτι καὶ οἱ τὸν λόγον λέγοντες, εἰ καὶ ἰσχυριζόμενοι καταπίστευ-

ἀόριστον ἰσχύρουν τῶν ἐναγόντων, διότι, λέγει, οὐ μόνον δὲν ὑποστηρίζεται διὰ μαρτυρίας, ἀλλ' οὐδ' ἐπαναλαμβάνεται ἐν λόγῳ πλήθοντι ἐπαναλήψεων. Νομίζει δ' ὅτι ἐπίτηδες ὁ Ἰσαῖος εἶπεν ἀσαφῶς τὰ κατὰ τὴν προσταγὴν, διότι οὐδαμῶς θὰ ὠφέλει τοὺς πελάτας αὐτοῦ ἐὰν ἔγραφεν: «ὁ πάππος προσέταξε Κλεωνύμῳ μὴ ποιῆσαι διαθήκην» ἢ «ποιήσασθαι διὰ διαθήκης ἕνα ἐξ ἡμῶν». Παρατίθεται δὲ τὴν γνώμην καὶ τοῦ Schulin (*Das Gr. Testament verglich. m. d. Römisch.* 1882, σ. 29) χαρακτηρίζοντος μὲν τὴν ἐντολὴν τοῦ Πολυάρχου ὡς καθολικὴν κληρονομ. καταπίστευσιν, ἐπίσης δ' ὡς ὁ Beauchet διδάσκοντος ὅτι τοσοῦτον ὀλίγον ἦν ἰσχυρὰ κατὰ τὸ Ἀττ. Δίκαιον, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ῥωμ. Δικαίῳ. (Περὶ τῆς ὑπερβαλλούσης καὶ δὴ συστηματικῆς δυσπιστίας τοῦ Wyse πρὸς τὸν Ἰσαῖον διελάβομεν διὰ μακρῶν ἱκανῶς ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΗ' σ. 107 ἐπ. ἐκεῖ δ' ἐκτίθεμεν καὶ τοὺς λόγους δι' οὓς ἀποδοκιμάζομεν τὴν περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἰσαίου κρίσιν Διον. τοῦ Ἀλικαρνασσεύς ὡς σφαλερὰν καὶ ἄδικον ἐκ προκαταλήψεως.

(1) *Nouv. Rev. Hist. de Droit* ἔτ. 1885, σ. 9.

σιν, ὅμως δὲν ἀπαιτοῦσι τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν κληρονομίαν τοῦ πάππου.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ (§ 4) οὔτε λέγεται, οὔτε τὸ παράπαν ἐξ αὐτοῦ προκύπτει, ὅτι ὁ Πολύαρχος κατέλιπε διαθήκην. Ἐπειτα τοιαύτη διαθήκη, ὑπόντος γνησίου υἱοῦ, περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ὅλης κληρονομίας τοῦ πάππου εἰς τοὺς ἐγγόνους, οὔτε φαίνεται γραφεῖσα (τεκμήριον δ' ὅτι οὐδ' οἱ λέγοντες ἐπικαλοῦνται τοιαύτην) οὔτε ἂν ἐγένετο ἐδύνατο νὰ ᾗ ἰσχυρά, τὸ μὲν διότι θ' ἀντέδαινε ἀντικρυς πρὸς τὸν περὶ διαθηκῶν νόμον τοῦ Σόλωνος, κωλύοντα διαθέσθαι τὰ ἑαυτοῦ ἐὰν παῖδες ὡσι γνήσιοι ἄρρενες (1), καὶ ἐλευθεριώτατα ἐρμηνευόμενον (2), τὸ δὲ διότι διὰ τοιαύτης διαθήκης περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ὅλης μάλιστα κληρονομίας, θ' ἀπεκληροῦτο τέλος καὶ δὴ ἀναιτίως ὁ γνήσιος υἱὸς (3), ὅπερ φανερώς παράνομον (4).

Προσθῶμεν δ' ὅτι τῷ ἔχοντι γνησίους υἱοὺς ἀπολύτως ἀπηγορεύετο καὶ ἡ εἰς ἐφήδους ὑποκατάστασις (*substitutio vulgaris*) (5) ἐπετρέπετο δὲ μόνον καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἡ εἰς ἀνήδους (*subst. pu-*

(1) Ἰσ. π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 68. Μενεκλ. κλήρ. § 13. Φιλοκτήμ. κλήρ. § 9, 28 Ἀριστάρχ. κλήρ. 13.—Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 14. π. Λεπτίν. § 102.—Πλουταρχ. β. Σόλ. 21 κλ. κλ.

(2) Κατὰ τὸν Beauchet καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 674 ἐπ.) ἡ αὐστηρότης τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ἐμετριάσθη βαθμηδὸν διὰ τῆς νομολογίας (αὐτόθ. σ. 681) καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἔχων ἓνα ἢ πλείονας γνησίους υἱοὺς δὲν ἐκωλύετο ἵνα διὰ διαθήκης διατιθῇ μέρος τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ὑπὲρ τινος τῶν ἑαυτοῦ τέκνων ἢ καὶ ἄλλων προσώπων μὴ συγγενῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα (αὐτόθ. σ. 686) ἐπίσης διὰ τῆς νομολογίας εἶχεν ἀναγνωρισθῇ τῷ διαθέτῃ τὸ δικαίωμα τοῦ διατιθέναι τὸ ὑπερδᾶλλον τὴν νόμιμον μοῖραν. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι περὶ ἀμφοτέρων τῶν λύσεων τούτων οὐδὲν σαφὲς μαρτύριον ἔχομεν, ὅτι δὲ αὗται, πιθαναὶ βεβαίως, εἰσὶ προῖόν ἐρμηνείας.

(3) Ὁ Dareste (*Plaid. Civ. Démosth.* τόμ. Α', σ. xxxi) δέχεται ὅτι ἡ ἀποκλήρωσις ἐπετρέπετο λόγῳ ἀχαριστίας. Τούναντίον ὁ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ. σ. 682) διδάσκει ὡς βέβαιον ὅτι ἡ ἀποκλήρωσις τέκνου ἀπολύτως ἀπηγορεύετο, ὅτι δὲ μόνον διὰ τῆς νομίμου ἀποκηρύξεως ὁ υἱὸς ἐξέπιπτε τῶν κληρονομικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων.

(4) Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει (αὕτη δὲ εἶνε ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα τῇ παρούσῃ περιστάσει) ὅτι ὁ υἱὸς θὰ ὤφειλε μετὰ θάνατον μόνον ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν εἰς τοὺς ἐγγόνους, ἔχων ἐφ' ὅρου ζωῆς τὴν ἐπικαρπίαν, πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ καταντᾷ τὸ πρᾶγμα ἀποτέλεσμα, διότι ὁ υἱὸς θὰ ἐγίνετο κληρονόμος οὐχὶ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἀπλῶς τῆς ἐπικαρπίας, ὅπερ ἐπίσης παράνομον.

(5) Ὁ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 30 σημ. 5) ὑπολαμβάνων, φαίνεται, ὅτι ὁ

pillaris) εἰς ἀποθάνωσιν οἱ υἱεῖς πρὶν ἐπὶ διετὲς ἡβᾶν (1), πρὸ τῆς συμπληρώσεως δηλονότι τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν, ὅτε ἐνήλικοι γενόμενοι, διὰ δὲ τοῦτο ἐγγραφέντες εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον (2), τὰ τε πατρῶα ἀνελάμβανον

Πολύαρχος διὰ διαθήκης προσέταξε τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κλεωνύμῳ, εἴ τι πάθοι ἄπαις, δοῦναι τοῖς ἐγγόνοις τὰ ἑαυτοῦ, ὑποτιθεὶς δ' ἅμα ὅτι ὁ Κλεωνύμος ἦν ἔτι τότε ἄνηβος, τὴν αὐτὴν πράξιν χαρακτηρίζει καὶ ὡς ὑποκατάστασιν ἀνήβων. Τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως μνημονευόμενα ἐκ τοῦ Ἰσαίου π. τ. Φιλοκτήμ. κλ. § 5,7 καὶ Ἀγν. κλ. § 8 δύο παραδείγματα ὑποκαταστάσεως (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 703 ἐπ.) κατ' οὐδὲν ἀντιβαίνουνσι πρὸς τὸν κανόνα ὅτι ἡ κοινὴ ἢ εἰς ἐφήβους ὑποκατάστασις (subst. vulgaris) ἀπολύτως ἀπηγορεύετο τῷ ἔχοντι υἱοὺς γνησίους (τουτέστι κατὰ τὸν Δημοσθ. πρ. Λεωχάρ. § 49: γόνῳ γεγονότασι διότι τὸ μὲν πρῶτον ἀφορᾷ εἰς πατέρα ἄπαιδα, ποιησάμενον υἱὸν καὶ γράψαντα αὐτὸν κληρονόμον εἰ μὴ γένοιτο αὐτῷ παιδίον ἐκ τῆς γυναικός, ὑπὸ τὸν ὅρον ἄρα μὴ κτήσεως τέκνου γνησίου, τὸ δ' ἕτερον ἐπίσης ἀναφέρεται εἰς ἄπαιδα, τὸν Ἀγνίαν, ποιησάμενον θυγατέρα διὰ διαθήκης τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφιδῆν καὶ εἰς ταύτην ὑποκαταστήσαντα, εἴ τι πάθοι, εἰς ἄπαις ὡς εἰκὸς ἀποθάνῃ, τὸν ὁμομήτριον ἀδελφόν).

(1) Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 24. Νόμος.

(2) Ὅτι ἡ ἐνηλικίωσις καὶ δὴ ἄρα ἡ τελεία ἱκανότης ἐπήρχετο μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 18 ἔτους, τοῦτο ἀμφισβητούμενον ἄλλοτε (Beauchet τόμ. Β' σ. 103 ἐπ.) σήμερον μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ἀθην. Πολ. κεφ. 42 σαφῶς διδασκόμενα, θεωρητέον πλέον ὡς ἀναντίλεκτον, εἰ καὶ προβάλλονται ἔτι ἀντιρρήσεις (ὅρ. Γίλδερτ. Ἐγχειρ. Ἀρχαιολ. δημ. βίου Ἑλλ. τόμ. Α' σ. 244 σημ. 1 ἐλλ. μετάφρ. ἔνθα ἡ ἀντίθετος γνώμη τοῦ ἡμετέρου Ν. Γ. Πολίτου, ἐπιμένοντος ὅτι εἰς εἰς τοὺς ἐφήβους ἐνεγράφοντο οἱ συμπληρώσαντες τὸ 17 ἔτος).

Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἔδει πάντως νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ εἰς τοὺς δημότας, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (αὐτόθ. κεφ. 42) ἡ εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ὡς διδάσκουσιν οἱ ῥήτορες (Αἴσχ. κ. Τιμάρχ. §§ 18, 103. Λυκούργ. κ. Λεωκρ. § 76. Δημοσθ. πρ. Εὐδουλ. § 61 κλ.) ἐγγραφή, τῆς ἐνηλικιότητος, ὡς ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἐκ τῶν οἰκείων χωρίων πειθόμεθα, μὴ δυναμένης ν' ἀποδειχθῇ ἄλλως κατὰ τὸν νόμον. Τῷ ὄντι τῆς εἰς τὸ ληξ. γραμματεῖον ἐγγραφῆς προηγεῖτο αἰεὶ δημοσία ἐρευνα καὶ διαψήφισις τῶν δημοτῶν περὶ τῶν ἐμφανιζομένων πρὸς ἐγγραφὴν ἐφήδων, πρῶτον μὲν εἰ δοκοῦσι γεγονέναι τὴν ἡλικίαν, τὴν ἐκ τοῦ νόμου... δεύτερον δὲ (περὶ ἐνός ἐκάστου) εἰ ἐλεύθερός ἐστι καὶ γέγονε κατὰ τοὺς νόμους (Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 42) ἴσως μάλιστα, αὐστηρότερον κρίνοντες, ὀφείλομεν ν' ἀποφηνώμεθα ὅτι προσαπητεῖτο πρὸς νόμιμον ἀπόδειξιν τῆς ἐνηλικιότητος καὶ ἡ ἐπίσης ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένη δοκιμασία τῶν ἐγγραφέντων ἐφήδων ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ζημιούσης τοὺς ἐγγράψαντας δημότας ἂν τις δόξῃ νεώτερος ὀκτωκαίδεκα ἔτων εἶναι (Ἀριστοτ. αὐτόθ. Κεφ. 42). Ἐντεῦθεν, νομίζομεν, γίνεται φανερόν ὅτι τῆς ἐνηλικιότητος ἀμφισβητουμένης, οὐδεμία ἄλλη περὶ αὐτῆς ἀπόδειξις, πλὴν τῆς εἰς τὸ ληξιαρχεῖον ἐπισήμου ἐγγραφῆς ἐδύνατο νὰ ἐπιτραπῇ καὶ ταῦτα τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ αὐτὴ ἡ πόλις διὰ τῆς Βουλῆς ἐξηλεγχεν, ὡς εἴρηται, τὴν ἡλικίαν τῶν ἐγγραφέντων ἐφήδων.

καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν οὐσίαν, γινόμενοι κύριοι αὐτῶν (1).

Ἐν τῷ χωρίῳ ἄρα τούτῳ οὔτε περὶ ἀποκαταστάσεως κλήρου πρόκειται, οὔτε περὶ ὑποκαταστάσεως ἀνθήδου ἢ ἐφήδου, οὐδὲ δύναμεθα νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ἀνὴρ ἐντρίβέστατος περὶ τὸ κληρονομ. δίκαιον τῶν Ἀθηναίων, οἷος ὁ Ἰσαῖος, ἦν ποτε δυνατόν νὰ ἐμβάλλῃ εἰς τὸ στόμα τῶν ἑαυτοῦ πελατῶν ἰσχύρισιν οὕτω περιφανῶς παράνομον. Κατ' ἀκολουθίαν ἄλλος εἶνε ὁ νοῦς ὧν οἱ ἐνάγοντες περὶ προσταγῆς τοῦ πάππου ἰσχυρίζονται: εἴ τι πάθοι Κλεώνυμος ἅπαις, ἡμῖν δοῦναι τὰ αὐτοῦ.

Καθ' ἡμᾶς ὥδέ πως ταῦτα νοητέον. Ὁ Πολύαρχος ὁρῶν τὴν ἀπαιδίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κλεωνύμου, προβλέπων δ' ὅτι ἂν οὗτος μέχρι τέλους ἀπέμενεν ἄνευ τέκνων γνησίων, θὰ ἐμερίμνα περὶ τῆς μετὰ θάνατον (:εἴ τι πάθοι (2) τύχης τῆς περιουσίας αὐτοῦ, προσέτι δὲ γινώσκων καὶ τὴν δυσμένειαν τούτου πρὸς τὰ τέκνα τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς, διὰ τὴν πρὸς τὸν Δεινίαν ἔχθραν, ἐνετείλατο τῷ Κλεωνύμῳ ἵνα διὰ διαθήκης (δοῦναι) καταλίπῃ τὰ αὐτοῦ (τοῦ Πολυάρχου) τοῦλάχιστον, εἰς τοὺς ἐκ τῆς θυγατρὸς ἐγγόνους αὐτοῦ. Τοῦλάχιστον δὲ λέγομεν, διότι δυοῖν θάτερον ἢ οὐδεμίαν θὰ κατέλιπε διαθήκην ὁ Κλεώνυμος, καὶ τότε περιττὴ ὅλως θ' ἀπέβαινεν ἡ πρόσταξις τοῦ Πολυάρχου, ἀπάσης τῆς κληρονομίας, ἰδίας τε καὶ πατρῷας, περιερ-

(1) Ἰσ. π. τ. Κίρ. κλ. § 31. π. τ. Ἀριστάρχ. κλ. § 12 Ἀποσπασμ. 90 (25). - Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 20.—Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. § 103—Ὑπερείδ. π. Χάρητ. ἀπόσπ. 192 (ἔκδ. Blass) —Σχολιαστ. Αἰσχ. ὑπὸ § 18 κ. Τιμάρχ. ἔκδ. Dindorf.

Ὅτι δ' οἱ οὕτως ἐγγραφεύς ἀπέλαυνον τελείας ἀστικῆς ἱκανότητος μαρτυρεῖ ἐπίσης αὖθις ὁ Ἀριστοτέλης (αὐτόθ. κεφ. 42), διδάσκων ὅτι κατὰ τὴν ἐπὶ δύο συνεχῆ ἔτη, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγγραφὴν, στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἐφήδων, οὔτοι δίκην οὔτε διδόασιν οὔτε λαμβάνουσιν, ἵνα μὴ πρόφασις ᾖ τοῦ ἀπέναι, πλὴν κλήρου καὶ ἐπικλήρου κἂν τινι ἰσχυρύνῃ γένηται, ἐξ ὧν ἐπεταὶ ὅτι οὔτοι ἦσαν μὲν ἱκανοὶ κατὰ τὸν νόμον, ἐκωλύοντο δ' ὁμῶς ἢ ἀπηλλάσσοντο, χάριν τῆς διετοῦς στρατιωτικῆς παιδεύσεως, τοῦ ἐνάγειν καὶ ἐνάγεσθαι, πλὴν τῶν διαρρήδην, ὡς εἴρηται, ὀριζομένων ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων. Παράδειγμα δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἔχομεν ἐνδοξον τὸ τοῦ Δημοσθένους, ἐναγαγόντος τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ εὐθύς ὡς συνεπλήρωσε τὸ 18 ἔτος. Δημοσθ. κ. Ἀφρόδ. Α' §§ 4, 6. πρ. Ὀνήτορ. Α' 5, 17. §§ κ. Μειδ. § 78. Περὶ δικῶν ἐπικλήρου ὅρ. τὰς ἐν ἀρχῇ τῆς σημειώσ. ταύτης παραπομπάς.

(2) Πρόβλ. Ἰσ. π. τ. Ἀπολλοδ. κλήρ. §§ 1. 27: εἴ τι πάθοι.—Ὑπερείδ. ὁ. Λυκόφρ. XLVII, 23 (ἔκδ. Blass): εἴ τι ἔπαθεν τὸ παιδίον ἢ γινόμενον ἢ καὶ ὕστερον.

χομένης ἐξ ἀδιαθέτου εἰς τοὺς ἐγγόνους, ἐγγύτητι γένους, ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, μὴ ὑπόντων αὐτῷ τέκνων ἀρρένων γνησίων, θὰ κατέλειπεν αὐτὴν διὰ διαθήκης ὑπὲρ οἴων δὴ ποτε ἄλλων, ἴσως δέ, κατὰ τὰ τότε εἰωθότα (1), ἵνα μὴ ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐξερημωθῇ, καὶ υἱὸν θὰ ἐποιεῖτο (2), τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην, λέγομεν, ἔχων μάλιστα ὑπ' ὄψει καὶ ὑπὲρ τῶν θυγατριδῶν φιλοστόργως ὁ Πολύαρχος προνοούμενος, προσέταξε τῷ Κλεωνύμῳ ἵνα τὰ αὐτοῦ (3) τοῦ-

(1). (2) Ἰσ. π. τ. Ἀπολλοδ. κλ. § 30: πάντες γὰρ οἱ τελευτήσιν μέλλοντες πρόνοιαν ποιῶνται σφῶν αὐτῶν, ὅπως μὴ ἐξερημώσουσι τοὺς σφετέρους αὐτῶν οἶκους, ἀλλ' ἔσται τις καὶ ὁ ἐναγιῶν καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα αὐτοῖς ποιήσων. δι' ὃ καὶ ἄπαιδες τελευτήσωσιν, ἀλλ' οὖν ποιησάμενοι καταλείπουσι κτέ. Πρβλ. π. τ. Μενεκλ. κλ. §§ 10, 15, 35. π. τ. Φιλοκτήμ. κλ. § 5—Δημοσθ. π. Μακάρι. § 11.

(2) Ἐκ τοῦ λόγου δὲν φαίνεται ἂν ὁ Κλεώνυμος διὰ τῆς διαθήκης ἐποιεῖτο υἱὸν τινὰ τῶν γεγραμμένων κληρονόμων, ἐπειδὴ ὁμοῦ αὐτός ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ π. τ. Ἀπολλοδ. κλ. § 30 (ὅρ. ἡγουμένην σημείωσιν) διδάσκει ὅτι πάντες οἱ τελευτήσιν μέλλοντες ποιῶνται υἱοὺς κτλ. καὶ ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 175) καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 176) νομίζουσι πιθανόν ὅτι ἐν τῇ διαθήκῃ περιείχετο καὶ διάταξις περὶ υἰοθεσίας. Ὁ Wyse μάλιστα, ἔτι περαιτέρω προβαίνων, διατείνεται, ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν ῥήτορα δυσπιστίας ἴσως, ὅτι οὗτος ἐπίτηδες ἀποσιωπᾷ τὴν υἰοθεσίαν, ὡς γεγονὸς ἐπιβλαβὲς τοῖς πελάταις αὐτοῦ, ὅτι δ' ἐπειδὴ καὶ περὶ τῆς ἐξερημώσεως τοῦ οἴκου σιωπᾷ ἐπίσης, εἶνε καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι ὁ διαθέτης εἶχε προνοήσει καὶ περὶ υἰοθεσίας. Τούναντίον, κατὰ τὸν Dareste (αὐτόθ. σ. 2) δὲν φαίνεται ὅτι διὰ τῆς διαθήκης υἰοθετεῖτο ὁ Φερένικος, ὁ δὲ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 695) τὸ ἐν τῇ § 18 ὑπὸ τῶν ἐναγομένων λεγόμενον ὅτι ὁ Κλεώνυμος ζητῶν ν' ἀναλάβῃ τὴν διαθήκην, ἐβούλετο ἐπανορθῶσαι καὶ βεβαιῶσαι σφίσιν αὐτοῖς τὴν δωρεάν, τεκμαίρεται μᾶλλον, ὅτι διὰ τῆς διαθήκης μόνον ἐγκατάστασις κληρονόμων ἐγένετο οὐχὶ δ' εἰσποίησις τινος ἐξ αὐτῶν. Τούτῳ συντασσόμεθα καὶ ἡμεῖς. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὸν Wyse, ἐκ τῆς περὶ υἰοθεσίας σιωπῆς τοῦ ῥήτορος, τούναντίον συνάγομεν, ὅτι ὁ δῆλον ὅτι οὐδεὶς περὶ υἰοθεσίας λόγος ἐγένετο ἐν τῇ διαθήκῃ, ἄλλως θὰ κατεγινώσκομεν ἀπειρίαν τοῦ ῥήτορος, μὴ προλαμβάνοντος μάλιστα ν' ἀνασχευάσῃ ἢ ἐξευτελίσῃ οὐσιώδη ἰσχύρισιν, ἧς πάντως οἱ ἀντίδικοι θὰ ἐποιούντο χρῆσιν. Ἐπίσης δὲ εἶνε ἀκριβὲς ὅτι ὁ ῥήτωρ ἀποφεύγει τὸ ζήτημα τῆς ἐξερημώσεως τοῦ οἴκου, διότι καὶ τούτου ἀπτεται ἐν § 44, ἀναφέρων τὴν περίπτωσιν ταύτην ὑποθετικῶς μὲν εἰς τοὺς πελάτας αὐτοῦ, πράγματι δὲ εἰς τὸν Κλεώνυμον: εἰ συνέβη Κλεωνύμῳ μὲν ζῆν ἐξερημωθῆναι δὲ τὸν ἡμέτερον οἶκον κτέ.

(3) Ἡ κατασκευὴ τοῦ ὅλου χωρίου (§ 4): ἔτι δὲ Πολυάρχου, τοῦ πατρὸς <τοῦ> Κλεωνύμου, πάππου δ' ἡμετέρου, προστάξαντος, εἴ τι πάθοι Κλεώνυμος ἄπαις, ἡμῖν δοῦναι τὰ αὐτοῦ, σαφῶς δείκνυσι τὴν πρόνοιαν τοῦ ῥήτορος ἵνα μὴ παρανοηθῶσι τὰ λεγόμενα, ὅτι ὁ δῆλον ὅτι τὸ μὲν: τὰ αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸ: Πολυάρχου, τὸ δὲ: εἴ τι πάθοι ὑποκείμενον ἔχει τὸ: Κλεώνυμος, διό καὶ ἐπαναλαμβάνει ἐν τῇ ὑποθετοπροτάσει τὸ ὄνομα.

λάχιστον καταλίπη διὰ διαθήκης εἰς τοὺς ὀρφανοὺς πατρός, πιθανῶς δὲ καὶ μητρὸς τότε, ἐγγόνους αὐτοῦ.

Βεβαίως τοιαύτη τις ἐντολὴ πατρὸς πρὸς υἱόν, κύριον μὲν τῶν ἰδίων ὄντα, τῶν δὲ πατρώων διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς κύριον γινόμενον, νομικῶς οὐδὲν κῦρος ἐδύνατο νὰ ἔχη· ἠθικῶς ὅμως, καὶ δὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὅλον σύστημα ἐπιθέσεως τῶν ἐναγόντων, πειρωμένων ἵνα ἐκ παντὸς τρόπου ἀποδείξωσι τὸν διαθέτην παραφρονοῦντα διὰ τὴν πρὸς τὸν Δεινίαν ὀργήν, ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἰσχυρίσις ἐδύνατο μεγάλην ν' ἀσκήσῃ ῥοπὴν ἐπὶ τὴν κρίσιν τῶν δικαστῶν, αὐτόθεν ἀγομένων νὰ ποιήσωνται τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ Κλεώνυμος, οὗ τῆς διαθήκης ἐζητεῖτο ἡ ἀκύρωσις, τοσοῦτο ἐτυφλοῦτο ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἔχθρας, ὥστε οὐ μόνον τῶν αὐτοῦ ἀστόργως ἐστέρησε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν πατέρα ἠσέδησε, μὴ ἐκτελέσας τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ ἐντολήν. Ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐπιχειρήματα μέγα ἰσχυρον παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δικασταῖς, μάλιστα ἐπὶ κληρονομικῶν δικῶν, οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν περὶ τὸ Ἀττ. δίκαιον ἀσχολουμένων (1).

Καὶ νῦν ὀλίγα ἔτι τινὰ περὶ τῶν ἐκατέρωθεν νομικῶν ἰσχυρίσεων τῶν ἀντιδίκων.

Τελευτήσαντος τοῦ Κλεωνύμου, γνωσθέντος δὲ τοῦ περιεχομένου τῆς διαθήκης, οἱ μὲν γεγραμμένοι κληρονόμοι ἐτοιμάζονται νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπιδικασίαν τοῦ κλήρου κατὰ τὴν διαθήκην, οἱ δὲ ἀδελφίδοι τοῦ διαθέτου, τοῦναντίον, ἀπειλοῦσι νὰ προσβάλωσι τὸ κῦρος αὐτῆς, ἀμφισβητοῦντες τοῦ κλήρου κατὰ γένος.

Τότε παρεμβαίνουνσι πρὸς διαλλαγὴν τῶν διαφορομένων φίλοι τινές, ἐν οἷς καὶ τις Κηφίσανδρος, οἰκεῖος τῶν ἐναγομένων (§§ 2, 16, 28). Καὶ οἱ μὲν ἀδελφίδοι κυρίως εἰπεῖν δύο τινὰ νομικῶς ἰσχυρίζονται 1) ὅτι ἡ διαθήκη ἦν ἀρχῇθεν ἄκυρος, ἅτε δὴ ἐξ ὀργῆς καὶ δὴ ἄρα οὐκ ὀρθῶς βουλευομένου τοῦ διαθέτου γενομένη καὶ 2) ὅτι κατ' ἀλήθειαν αὕτη δὲν ὑπάρχει πλέον, ἀνακληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κλεωνύμου

(1) Ὁ ἐπιμελέστατος τὸν Ἰσαῖον καὶ τοὺς ἀστικούς λόγους τοῦ Δημοσθένους μελετήσας καὶ μεταφράσας Dareste, τὰδ' ἀκριδῶς παρατηρεῖ (σ. 2) ἐν τῇ προτασσόμενη περιλήψει τοῦ λόγου τούτου: *Toute cette argumentation ne paraîtrait pas aujourd' hui bien solide, mais en pareil cas les juges Athéniens s' attribuaient un pouvoir très large pour disposer des successions suivant ce qui leur semblait équitable.*

(§ 3), μεταμεληθέντος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο προστάξαντος νὰ καλέσωσι τὴν Ἀρχὴν ἐν ἀναλάβῃ τὴν παρ' αὐτῇ κειμένην διαθήκην αὐτοῦ (§§ 14-16 25 (1). Οἱ ἐκ διαθήκης δὲ κληρονόμοι ταῦτα μὲν ὡς εἰκὸς ἀρνοῦνται, ἀποκρουόμενοι δὲ τὴν περὶ ἀνακλήσεως τῆς διαθήκης ἰσχύρισιν τῶν ἐναγόντων, διατείνονται ὅτι ὁ διαθέτης οὐχὶ τὸ παράπαν ἵνα λύσῃ τὴν διαθήκην, ἀλλὰ, τοῦναντίον, ἵνα ἐπανορθώσῃ καὶ βεβαιώσῃ αὐτοῖς τὴν δωρεάν (§ 18) ἐκάλει παρ' ἑαυτῷ τὴν Ἀρχήν. Πλὴν δὲ τούτου ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ κατὰ γένος ἀμφισβητοῦντες οὐ μόνον οὐδὲν ἐδικαιοῦντο ἔχειν τῶν Κλεωνύμου ἀλλὰ, τοῦναντίον, καὶ ὀφειλέται εἰσὶ πρὸς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ (2)

(1) Εἶνε σημειώσεως ἄξιον ὅτι οἱ ἐνάγοντες τηλικαύτην βεβαιότητα ἔχουσιν περὶ τῆς ἀνακλήσεως τῆς διαθήκης ὑπὸ τοῦ Κλεωνύμου, ὥστ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου λέγουσι περὶ αὐτοῦ (§ 1): ἐκεῖνος γὰρ ζῶν μὲν ἡμῖν κατέλιπε τὴν οὐσίαν, ἀποθανὼν δὲ κινδυνεύειν περὶ αὐτῆς πεποίηκε.

Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 182) ἀναφέρων ἐνταῦθα τὴν τοῦ Lugebil εἰκασίαν περὶ μεταγραφῆς τοῦ ἀορίστου κατέλιπε εἰς παρατατικόν: κατέλειπε, ὑπερακοντίζων δὲ τὴν περὶ τοῦ Ἰσαίου δυσμενῆ γνώμην τοῦ Διονυσίου, εἶνε, λέγει, ψευδὲς τοῦτο, ἡ προτεινομένη δὲ εἰκασία shows insufficient appreciation of the impudence of an Athenian litigant and the unscrupulousness of a δικογράφος. Ὁ ἐξοχώτατος τῶν δικανικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁ κατ' ἐξοχὴν νομοδιδάσκαλος τοῦ ἀττ. κληρονομ. δικαίου, ἀπλοῦς unscrupulous δικογράφος!

(2) Τοῦτο διαρρηθὴν λέγεται ἐν §§ 1—2: οὐ γὰρ τῶν Κλεωνύμου μόνον ἀμφισβητοῦσιν ἀλλὰ καὶ τῶν πατρῶων, ὀφείλουν ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντες ἀργύριον καὶ εἰς τοῦτο ἤκουσιν ἀναισχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφαλέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς. Πόθεν τὸ χρέος προέρχεται ἐν τῷ λόγῳ δὲν λέγεται, ὅμως δὲ φαίνεται ὅτι οἱ ἐκ διαθήκης κληρονόμοι διετείνοντο ὅτι οἱ ἐνάγοντες ἦσαν ὀφειλέται τοῦ Κλεωνύμου διὰ τὰς πρὸς διατροφήν καὶ παίδευσιν αὐτῶν δαπάνας· εἰκάζομεν δὲ τοῦτο ἐξ ὧν οὗτοι ἀντιλέγοντες σπεύδουσι νὰ προσθῶσιν, ὅτι ἐκ στοργῆς καὶ κατὰ καθήκον (§ 29) ὁ θεῖος εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκίαν αὐτοῦς ἐκομίσατο καὶ ἔτρεφε κτλ. οὐδενὸς ἐνδεεῖς ὄντας, ὅτι δὲ ἔσωσε καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν, ἀφελέσθαι τῶν χρήσιων ἐπιβουλευσάντων κτλ. (§ 12) Ὁ Dareste (αὐτόθ.) τὰ τῆς § 1: ὀφείλουν ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντες ἀργύριον ἐρμηνεύων, μεταφράζει: qui (τὰ πατρῶα), à les entendre, seraient hypothéqués à une créance de Cléonyme contre nous. Καθ' ἡμᾶς ἀδύνατον εἶνε νὰ πρόκειται περὶ ὑποθήκης, πιστεύομεν δ' ὅτι ἕκαστος θὰ συμφωνήσῃ ἡμῖν περὶ τούτου ἐνθυμούμενος, ὅτι οἱ μὲν παῖδες ἦσαν τότε ἀνήλικοι, διετέλουν δὲ πιθανώτατα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν αὐτοῦ τοῦ Κλεωνύμου. Ἐπίσης παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Dareste τὰ ἐν § 12: οὐ περιεῖδεν ἡμᾶς οὐδενὸς ἐνδεεῖς ὄντας, ἀπομακρύνεται πῶς τοῦ κειμένου μεταφράζων: non seulement il ne nous a laissé manquer de rien, ἐν ᾧ κατ' ἀκρίβειαν ὁ νοῦς τούτων εἶνε: il ne nous a point négligé, bien

Οἱ παρεμβαίνοντες, ἔργον διαλλακτῶν ποιοῦντες, συμβουλεύουσι τοῖς διαφερομένοις ἵνα κατανείμωσιν ἀλλήλοις τὴν ὅλην κληρονομίαν ἐν ἰσομοιρίᾳ (§§ 2, 35, 51) οὕτως ὥστε νὰ ἔχωσι καθ' ὁμάδα ἕκαστοι, καὶ δὴ ἄρα καὶ οἱ ἀδελφιδοὶ ἐν ὁμάδι, τὸ τρίτον μέρος ἀπάντων τῶν Κλεωνύμου (§§ 16. 28. 51).

Ἄλλ' ἡ συμβιβαστικὴ λύσις αὕτη ἀπέτυχεν. Ἐν τῷ λόγῳ ὅλως ἀποσιωπᾶται ἐὰν οἱ ἀδελφιδοὶ τοῦ Κλεωνύμου ἀπεκρούσαντο ἢ μὴ τὸν συμβιβασμόν (1), ἐν ᾧ, τοῦναντίον, περὶ τῶν ἀντιδίκων ἐπανελημμένως οὗτοι διατείνονται ὅτι ἀπεδέξαντο αὐτόν (2), ὅτι δὲ τοσοῦτο εἶσιν αἰσχροκερδεῖς καὶ ἀναίσχυντοι, ὥστε ζητοῦσι προσαφελέσθαι αὐτοὺς καὶ τὰ πατρῷα. Ἐνταῦθα καταφαίνεται ἡ ἔσχατος ἀληθῶς δικανικὴ δεινότης τοῦ Ἰσαίου, ἐπωφελουμένου τὴν πρότασιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ συμβιβασμοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἵνα ἐντεῦθεν προκατασκευάσῃ τρίτην κατὰ τῆς ἰσχύος τῆς διαθήκης ἐνστάσιν, ὅτι δήλον ὅτι οὗτοι ἀποδεξάμενοι τὸν προταθέντα συμβιβασμόν (*transactio*) ἔργῳ ἔλυσαν τὰς διαθήκας καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅσον εἶνε νὰ χωρήσῃ κατὰ τὸν νόμον ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχή.

Εἵπομεν μικρὸν ἀνωτέρω ὅτι οἱ ἐναγόμενοι οὐ μόνον ἀρνοῦνται τὴν περὶ ἀνακλήσεως τῆς διαθήκης ἰσχύρισιν τῶν ἐναγόντων, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι οὗτοι εἶσιν ὀφειλέται πρὸς τὸν Κλεώνυμον. Τοιαύτη ἰσχύρισις ἦν βεβαίως ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἄνευ ἀντικρούσεως, μὴ ἀρκούσης τῆς ἀπλῆς ἀρνήσεως (§ 2): εἰς τοῦτο ἤκου-

que nous ne manquions de rien, mais etc. Ταῦτα δὲ διὰ τὴν υπεράσπισιν οὐ μικρὸν διαφέρουσι.

(1) Εὐλόγως δὲ σιωπῶσι, διότι ἂν μὲν ἔλεγον ὅτι ἀπεδέξαντο τὸν συμβιβασμόν, θὰ ἐνέφαινον τὴν αὐτὴν ἀδυναμίαν, δι' ἣν κατηγοροῦσι τῶν ἀντιδίκων καὶ οἶονεὶ θὰ ὁμολόγουν ὅτι ἀρκοῦνται εἰς τὸ προσενεχθὲν αὐτοῖς τρίτον μέρος τῆς κληρονομίας, ἂν δὲ πάλιν διατείνοντο ὅτι αὐτοὶ ἀπεκρούσαντο τὸν συμβιβασμόν, τότε θὰ ἐνομίζοντο μὲν ἀνεπιεικεῖς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἄτε ἀποποιησάμενοι τὴν προσφορὰν τῶν ἐκ διαθήκης κληρονόμων, τὸ δὲ χεῖριστον θ' ἀπεστέρουσαν ἑαυτοὺς τῆς ἐνστάσεως συμβιβασμοῦ, εἰς ἣν ἐπὶ τέλους καταλήγουσι, (§ 51): πάντων ἂν εἴη δεινότατον, εἰ . . . τούτους μὲν ἡγήσεσθε χρῆναι πλείω λαβεῖν ὧν αὐτοὶ σφᾶς αὐτοὺς ἡξίωσαν, ἡμᾶς δὲ μηδὲ τούτων ἀξιώσετε ὧν οἱ ἀντίδικοι συγχωροῦσιν ἡμῖν.

(2) Οἷον ἐν § 15: οὗτοι δ' ἔργῳ λύουσιν (: τὰς διαθήκας) ἐθέλοντες ἡμῖν ἰσομοιρῆσαι τῆς οὐσίας: Ἐπίσης ἐν § 51: τῶν ἀντιδίκων γινωσκόντων ἡμᾶς δίκαιον εἶναι τὸ μέρος αὐτῶν λαβεῖν. Ἀλλὰ περὶ τοῦ τελευταίου τούτου χωρίου, ἐφαρμένον καθ' ἡμᾶς, ὅρ. κατωτέρω ἐν τοῖς Διορθωτικοῖς ὑπὸ τὴν § 51.

σιν ἀναισχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφελέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς (§ 1), ὀφείλουν ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντος ὀργύριον. Νῦν δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι τὴν περὶ χρέους ἀξίωσιν ταύτην τῶν ἀντιδίκων οὐ μόνον ἀνασκευάζουσιν οὗτοι, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι ἂν τι ὑπὲρ αὐτῶν ὁ θεῖος πρὸς διατροφήν καὶ παιδείαν ἐδαπάνησε, τοῦτο ἐκ στοργῆς (§ 12) καὶ κατὰ καθήκον ἔπραξεν (§ 29): ὧ (Κλεωνύμῳ) καὶ ἀναγκαῖον εἶποι εἶναι ἡμᾶς καὶ αἰσχροὺς ἡμῶν ἀμελεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑποδηλοῦσιν δι' ὧν λέγουσιν, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ, ἂν δῆλον ὅτι ἡ διαθήκη κηρυχθῇ κυρία, καὶ νέαν ἀγωγὴν ἐπιφυλάσσονται νὰ ἐγείρῃ κατὰ τῶν ἐκ διαθήκης κληρονόμων, ἀπαιτοῦντες λόγον περὶ τῆς πατρῴας αὐτῶν περιουσίας. Ὅτι δὲ τοιαύτην ἔχουσιν ἀπαίτησιν συνάγομεν τοῦτο μὲν ἐξ ὧν ἐν § 12 περὶ τοῦ Κλεωνύμου λέγουσιν, ὅτι τὴν οὐσίαν ἀφελέσθαι τῶν χρήσιμων ἐπιβουλευσάντων ἔσωσεν ἡμῖν, ἐπεμελεῖτό τε ὁμοίως τῶν ἡμετέρων ὥσπερ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα ἐξ ὧν οὗτοι διαρρήδην ἐν § 46 διατείνονται: οὐ γὰρ δήπου ζῶντες μὲν οὕτως ἂν ἐνεχειρίσαμεν αὐτῷ τὴν οὐσίαν, ὥστε περὶ τῶν ἡμετέρων κυριωτέραν εἶναι τὴν ἐκείνου διάνοιαν τῆς ἡμετέρας αὐτῶν κτέ. Ἐχόμεν δ' ὑπ' ὅψι ὅτι πιθανώτατα τὸν Δεινίαν τελευτήσαντα διεδέξατο ὁ Κλεώνυμος εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ὀρφανῶν (1).

(1) Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 228) ἐρμηνεύων τὸ ῥ. ἐνεχειρίσαμεν παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο οὐ συνᾶδει τοῖς πράγμασι, διότι, λέγει, ὅτε ὁ Κλεώνυμος ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας τῶν ὀρφανῶν, οὗτοι ἦσαν ἀνήλικοι καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνίκανοι εἶναι αὐτοὶ τιθῶσιν ἐν ταῖς χερσὶν τοῦ θεοῦ τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Ὁρθότερον ἴσως θὰ ἔλεγε τις ὅτι τὸ ῥ. ἐγχειρίζειν ἐνταῦθα οὐ φαίνεται συνᾶδον τῷ νόμῳ. Πράγματι τοῦ ἐπιτρόπου Δεινίου τελευτήσαντος, τῶν παίδων δ' ἔτι ἀνηλίκων ὄντων, ἔδει κατὰ τὸν νόμον νὰ τεθῶσιν οὗτοι ὑπὸ νέον ἐπίτροπον, τοιοῦτος δέ, εἰ καὶ διαρρήδην δὲν λέγεται, φαίνεται γενόμενος ὁ Κλεώνυμος: διότι ἄλλως εἶνε ἀδύνατον νὰ νοηθῶσι τὰ περὶ ἐπιμελείας τῶν ὀρφανῶν ὑπὸ τούτου καὶ διαχείρισεως καὶ διασώσεως τῆς περιουσίας αὐτῶν ἐπανειλημμένως ἐκτιθέμενα (§§ 12. 15. 27. 28).

Ταῦτά περὶ τοῦ Κλεωνύμου ὡς ἐπιτρόπου διδάσκει καὶ ὁ Beauchet, (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 170 καὶ σ. 260 σημ. 3) χαρακτηρίζων ἀμφοτέρους, καὶ τὸν τέως ἐπίτροπον δῆλον ὅτι καὶ τὸν νέον, ὡς νομίμους ἐπιτρόπους, κληθέντας διαδοχικῶς κατὰ τὸν νόμον εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ὀρφανῶν, κατὰ λόγον ἐγγύτητος γένους.

Πρὸς ἀνάληψιν ὅμως τῆς ἐπιτροπείας καὶ δὴ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ιδιότητός τινος ὡς ἐπιτρόπου ὀρφανῶν, νομίμως ταύτην ἔχοντας, ἔδει πάντως, νομίζομεν, νὰ προηγηθῇ δημοσία τις πράξις, αὕτη δὲ βεβαίως δὲν ἐγένετο εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην ἐκάστοτε ἔρευναν περὶ τῆς ἱκανότητος ἢ καὶ ἀνικανότητος τοῦ κατὰ τὸν

Καθὰ ἤδη ἐξέθεμεν, τρεῖς κυρίως εἰπεῖν ἦσαν οἱ νόμιμοι λόγοι, οἷς οἱ ἐνάγοντες ἰσχυριζόμενοι, ἐπεδίωκον τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν, κηρυττομένης ἀρχῆθεν ἀκύρου ἢ ἀκυρουμένης τῆς διαθήκης Α' ὅτι ἡ διαθήκη ἦν ἀρχῆθεν ἀκυρος (1), ἅτε δὴ ἐξ ὀργῆς γενομένη, ἐπὶ ἀδίκῳ ζημίᾳ τῶν ἐγγυτάτῳ γένους συγγενῶν· Β' ὅτι ἡ ἐξ ὀργῆς γενομένη διαθήκη αὕτη, ἀνεκλήθη (2) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δια-

νόμον ὑποψηφίου ἐπιτρόπου, ἐνεκα οἷων δὴποτε λόγων, οἷον προηγουμένης καταδίκης ἐπὶ κακώσῃ ὀρφανῶν ἢ ὀρφανικοῦ οἴκου, ἔχθρας πρὸς τοὺς ὀρφανούς κλ. ὅτι δὲ ἀρνούμενου τοῦ Ἄρχοντος νὰ ἐγγράφῃ ἐπίτροπον, τὸν κατὰ νόμον καλούμενον, ἐχώρει κατὰ τὰς περιστάσεις ἢ ἡ εἰς ἐπιτροπῆς κατὰστασιν, ἂν οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆρχε νόμῳ εἰς τὴν ἐπιτροπείαν καλούμενος, ἢ εἰς ἐπιτροπῆς διαδικασίαν, ἐὰν πλείονες ἡμφεσδῆτουν περὶ τῆς ἐπιτροπείας. Οὕτως ἡμεῖς νοοῦμεν καὶ διακρίνομεν τὰς ἐν Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 6 μνημονευόμενας τρεῖς περιπτώσεις 1) εἰς ἐπιτροπῆς κατὰστασιν 2) εἰς ἐπιτροπῆς διαδικασίαν καὶ 3) ἐπίτροπον αὐτὸν ἐγγράφαι. Ἀλλὰ ταῦτα δέονται εὐρυτέρας ἐξετάσεως, ὅπερ ἐπιφυλασσόμεθα ἄλλοτε σὺν Θεῷ νὰ πράξωμεν. Ἀρμοδία πρὸς τοῦτο Ἀρχή, καθὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ἀθην. Πολιτ. κεφ. 56) σαφῶς διδασκόμεθα. ἦν ὁ Ἄρχων, ἐπιλαμβανόμενος ἐκάστοτε εἴτε αὐτεπαγγέλτως (ex officio), ἅτε δὴ εἰδικῶς ἐντεταλμένος τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὀρφανῶν καὶ ἄλλων ἐν γένει ἀτελῶν προσώπων, δεομένων τῆς προστασίας τοῦ νόμου, εἴτε καὶ κατ' αἴτησιν τῶν διαφερομένων (Πρόβλ. Beauchet αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 169, 180 ἐπ. 187 ἐπ. καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ συγγραφεῖς).

Ἐὰν ταῦτα οὕτως ἔχωσιν, ἄρ' αὖ γε πότερον μᾶλλον ὀρθόν, νὰ καταγνώμεν τοῦ Ἰσαίου πλημμελεῖν ἢ ἐπίδουλον χρῆσιν τοῦ ῥ. ἐγχειρίζειν ἢ μᾶλλον νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι τούτῳ ἐπίτηδες καὶ συμφώνως τοῖς πράγμασιν ἐχρήσατο, ἵνα δηλώσῃ ὅτι οἱ ὀρφανοὶ συνετέλεσαν ὅπως δὴ ποτε παρὰ τῷ Ἄρχοντι ἵνα ὁ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου δυσμενῶς πρὸς αὐτοὺς διακείμενος Κλεωνύμος καταστῇ, εὐθύς ὡς ὁ Δεινίας ἐτελεύτησεν, ἐπίτροπος αὐτῶν, ὅτι δ' οὕτως αὐτοὶ ὡς εἰπεῖν ἐνεχείρισαν αὐτῷ τὴν οὐσίαν;

Παρασημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁ Dareste (αὐτόθ. σ. 17 ἐν σημ. ὑπὸ τὴν § 46) ἄλλως ἐρμηνεύει τὸ ἐνεχειρίσαμεν, διδάσκων ὅτι οἱ τοῦ Κλεωνύμου ἀδελφίδοι ἐνήλικοι γένόμενοι, παρέδωκαν αὐτῷ πρὸς διαχείρισιν τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ὅτι δ' οὕτως αἱ δύο περιουσίαι συνεχύθησαν, ἐπελθόντος εἵδους τινὸς κοινοκτημοσύνης, ἧς, λέγει, ἀπαντῶσι καὶ ἄλλα τινὰ παραδείγματα παρ' Ἰσαίῳ.

(1) Οὐ συμφωνοῦμεν ἄρα οὔτε τῷ Dareste (αὐτόθ. σ. 2) ἀποφαινομένῳ: Le testament ne donnait lieu, du reste, à aucune question de droit, οὔτε τῷ Wyse (αὐτόθ. σ. 180) διδάσκοντι ὅτι «σύγκρουσις μεταξὺ τῆς διαθήκης καὶ τοῦ νόμου οὔτε ὑπάρχει, οὔτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ, διότι ὁ νόμος, ὃν οἱ ἀδελφίδοι ἐπικαλοῦνται, εἶνε ὁ νόμος περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς». Βεβαίως, ἀλλ' ἵνα χωρήσῃ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχή, ὑπὲρ ἧς οὗτοι ἀγωνίζονται, ἦν πάντως ἀναγκαῖον ν' ἀκυρωθῇ πρότερον ἡ διαθήκη, ὅπερ ἀδύνατον ἄνευ νομίμου τινὸς λόγου· διὰ τοῦτο, ὡς εἶδομεν, τρεῖς τοιούτους προτείνουσιν οἱ ἐνάγοντες, ὧν κυριώτατος ὁ ἐξ ἐρμηνείας τοῦ περὶ διαθηκῶν νόμου τοῦ Σόλωνος.

(2) Ἐπ. §§ 3, 43.

θέτου, μεταγνόντος (§ 19) καὶ ἀποδοκιμάσαντος αὐτήν (§ 35), διὰ δὲ ταῦτα ἐπανεκλημμένως πρὶν ἀποθάνῃ (§ 14) ζητήσαντος νὰ κληθῶσιν οἱ ἄρχοντες, παρ' οἷς ἦν κατατεθειμένη πρὸς φύλαξιν (§§ 3, 14, 15) ἔν' ἀναλάβῃ αὐτήν, ὅτι δ' ἂν μὴ ἔφθασε ν' ἀναλάβῃ (ἀνελεῖν) (1) τὰς διαθήκας αἷτιοί εἰσιν οἱ ἀντίδικοι, οἳ οὐ μόνον δὲν ἐξετέλεσαν τὴν ἐντολὴν τοῦ διαθέτου, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλθόντα τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν οἰκίαν ἀπέπεμψαν, οὕτω δὲ τὸ ἀνελεῖν αὐτὰς ἐκείνου βουλομένου διεκώλυσαν (§ 42). Γ' τοῦτο δὲ ἐπιδοθητικῶς (subsidiarement) ὥς οἱ τὰ δικανικὰ νῦν ἀσκοῦντες λέγομεν, ὅτι οἱ ἐναγόμενοι ἀποδεξάμενοι τὸν προταθέντα συμβιβασμὸν (transactio) περὶ παροχῆς εἰς αὐτοὺς τοῦ τρίτου μέρους τῆς κληρονομίας, δι' αὐτοῦ τούτου ἔργῳ ἔλυσαν τὰς διαθήκας, καὶ δὴ ἐπακολούθως δεόν εἶνε νὰ χωρήσῃ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχή.

Περὶ τοῦ πρώτου μόνον τῶν λόγων τούτων προσῆκον νομίζομεν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον, νὰ διαλάβωμέν τινα βοηθοῦντες τῷ Ἰσαίῳ.

Περὶ τῆς διαθήκης πλειστάκις καὶ πολλαχῶς ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ ἐνάγοντες ὅτι ἐγένετο ἐξ ὀργῆς (2), ὅτι δ' οὗτοι, ἐγγυτάτω γένους ὄντες, ἀδίκως ἀπεξενώθησαν τῆς τοῦ θεοῦ κληρονομίας, χάριν ἀπωτάτων συγγενῶν, ὅτι δ' οὐχὶ ἐξ εὐνοίας τοῦ Κλεωνύμου πρὸς τούτους ἐγένετο ἡ πρὸς αὐτοὺς δωρεά, ἀλλ' ἀπλῶς ἐξ ἔχθρας (3), πρὸς τὸν ἔχθιστον αὐτῷ Δεινίαν, τὸν ἐπίτροπον αὐτῶν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ διαθήκη προσβάλλεται ὡς testamentum ab irato conditum, καθὰ ἀκριδῶς, μακροτάτους χρόνους ὕστερον, ἐν τῷ ἀρχαίῳ

(1) Τὸ ῥ. ἀνελεῖν (= πάλιν λαβεῖν ἢ ἀναλαβεῖν) ἐρμηνεύει οὕτως ὁ ῥήτωρ αὐτός ἐν § 25: διὰ τί οὐκ ἐν ἑτέρῳ γράφας αὐτὰ γραμματεῖον κατέλιπεν, ἐπειδὴ τὰ γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων οὐκ ἐδυνήθη λαβεῖν; ἀνελεῖν μὲν γάρ, ὧ ἄνδρες, οὐχ οἷός τ' ἦν ἄλλο γραμματεῖον ἢ τὸ παρὰ τῇ ἀρχῇ κείμενον κτέ.

Περὶ τῆς ἀντιθέτου ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἐρμηνείας τοῦ μεμαρτυρημένου καὶ ὁμολογουμένου γεγονότος ὅτι ὁ Κλεώνυμος τὴν Ἀρχὴν προσεκάλει πρὸς ἀνάληψιν τῆς διαθήκης αὐτοῦ, τῶν μὲν ἐναγόντων ἰσχυριζομένων ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν λύσιν ἢ ἐξαφάνισιν αὐτῆς, τῶν δὲ ἐναγομένων, ὅτι οὐχὶ λῦσαι ἐδούλετο, ἀλλὰ, τούναντίον, ἐπανορθῶσαι καὶ βεβαιῶσαι σφίσι αὐτοῖς τὴν δωρεάν (§ 18), ἔπ. ἐτι §§ 21 — 26, ἔνθα οἱ λέγοντες πολλαχῶς ἀποφαίνουσιν ἀπίθανον καὶ ἡμαρτημένην τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐκ διαθήκης κληρονόμων.

(2) Ἐπ. π. χ. §§ 3, 11, 13, 18, 19, 43 κλ.

(3) Ἐπ. π. χ. §§ 9, 10, 15.

Γαλλικῷ Δικαίῳ (1). Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ τοῦ Σόλωνος περὶ διαθηκῶν νόμῳ ἡ ὀργὴ δὲν συναριθμεῖται ἐν τοῖς λόγοις ἀκυρότητος· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἐν ὀργῇ γινόμενα πάντως μὲν εἰσιν ὑποπτα, ὁσάκις δὲ διὰ τούτων βλάπτεται ἢ τιμωρεῖται οὐχὶ ὁ καθ' οὗ ἡ ὀργή (2), ὥς εἶνε εὐλογον, ἀλλ' ἄλλα πρόσωπα, οὐ μόνον οὐδὲν τῷ ὀργιζομένῳ πταίσαντα, ἀλλὰ καὶ φύσει δικαιούμενα νὰ φιλῶνται ὑπ' αὐτοῦ, αὕτη ἐμφαίνει ποιάν τινα διατάραξιν τῶν φρενῶν, εὐλογον καὶ εὐκολον ἦν ἐπεκτείνων τις τὴν ἔννοιαν τοῦ σολωνείου νόμου: ἂν μὴ μαριῶν κτέ. νὰ καταλήξῃ διὰ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ὀργὴ μανία ἔοικε καὶ δὴ ἄρα ὅτι τούτῳ τῷ λόγῳ νομίμως ἐδύνατο νὰ ζητηθῇ ἡ τῆς διαθήκης ἀκύρωσις (3).

Τὴν θεωρίαν ἀκριδῶς ταύτην, τὸ πρῶτον ἴσως ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ διδάσκων καὶ ἐφαρμόζων ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Ἑλλήνων δικανικῶν,

(1) Εἰν' ὄντως σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον Γαλλ. Δίκαιον αἱ ἐν ἀδίκῳ καὶ σφοδρᾷ ὀργῇ γινόμεναι διαθήκαι, ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμων, ἐδύναντο νὰ προσβληθῶσιν ὡς ἄκυροι, λόγῳ οἰονεὶ παραφροσύνης (*hoc colore, quasi non sanae mentis fuerint.*). Ὡς δὲ διδάσκει ὁ γάλλος νομοδιδάσκαλος Planiol (*Droit Civ.* τ. Γ' ἀριθμ. 2877) εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐν Γαλλίᾳ ἔφθασαν ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς σκέψεως ὅτι αἱ διὰ διαθήκης δόσεις, οὕσαι ὥστε κατ' οὐσίαν, προσήκον εἶνε νὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ τοῦ φίλτρου, ὅτι δὲ διὰ τοῦτο αἱ ὑπὸ μίσους ἐμπνεόμεναι δέον εἶνε ν' ἀκυρῶνται. (*Coutume de Bretagne* ἀρθρ. 199). "Επιθ. ἔτι Aubry et Rau, *Dr Civ. Franç.* τόμ. 7. σ. 16.

Ἀπλῶς παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἡ περὶ τὸ 200 π. Χ. πιθανώτατα διὰ τῶν ἐθίμων εἰσαχθεῖσα ἐν τῷ Ῥωμ. Δικαίῳ *querela inoff. testamenti* πρὸς προστασίαν ἰδίᾳ τῶν κατιόντων καὶ ἀνιόντων *sine causa* ἀποκληρωθέντων ἢ παραλειφθέντων ἐν διαθήκῃ, ἐπίσης ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ λόγου ὅτι τοιοῦτό τι *testamentum non ex officio pietatis videtur esse conscriptum*, διὰ δὲ τοῦτο ἐπιτρέπετο ἡ προσβολὴ αὐτοῦ *hoc colore*, ὅτι δῆλον ὅτι ὁ διαθέτης *quasi non sanae mentis fuerit*. *Inst.* II, 18 de inoff. test.

(2) Ἀριστ. Ῥητορ. Βιβλ. Β' κεφ. β. § 1: "Ἐστὼ δὲ ὀργὴ ὀρεξίς μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγορίαν τῶν εἰς αὐτὸν ἢ τῶν αὐτοῦ. τοῦ ὀλιγορεῖν μὴ προσήκοντος· εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται ἡ ὀργή, ἀνάγκη τὸν ὀργιζόμενον ὀργίζεσθαι ἀεὶ τῶν καθ' ἑκαστὸν τινι, οἷον Κλέωνι, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπῳ. Καὶ κατωτέρω κεφ. δ' § 31: Καὶ ἡ μὲν ὀργὴ ἀεὶ περὶ τὰ καθ' ἑκαστα, οἷον Καλλίᾳ ἢ Σωκράτει.

(3) Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Θεόφραστος ἐν τῷ *Περὶ νόμων* (παρὰ Στοβαίῳ ΜΔ' 22) διδάσκων τίνων ὄραν τηρουμένων, καθ' οὓς νόμους πόλεων μνημονεύει, ἡ ὥνῃ καὶ ἡ πρᾶσις ἀκινήτου εἶνε ἰσχυρὰ καὶ ἔγκυρος, μεταξὺ τῶν λόγων ἀκυρότητος τῆς ἀγοραπωλησίας, λόγῳ ἐλαττώματος περὶ τὴν βούλησιν τῶν συναλλασσομένων, καταλέγει διαρρήδην καὶ τὴν ὀργήν, οὕτως δὲ λέγων: ἀλλὰ τοῦτο προσδιοριστέον, εἰ μὴ

πειράται διὰ πλείστων ἐπιχειρημάτων, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ν' ἀποδείξῃ τὸν διαθέτην οὐκ εὖ φρονούντα, παρανοοῦντα ἢ μανιῶντα. Πράγματι δὲ ὁ διεξερχόμενος τὸν λόγον τοῦτον, καὶ μικρὸν ἂν προσέχῃ τὸν νοῦν, παρατηρεῖ ὅτι κύριος νόμιμος λόγος δι' ὃν ζητεῖται ἡ τῆς διαθήκης ἀκύρωσις εἶνε ἢ ἄδικος καὶ ἀδικαιολόγητος ὡς πρὸς τοὺς ἐνισταμένους ὀργὴ τοῦ διαθέτου καὶ ἡ ἐντεῦθεν εἰκαζομένη παράνοια αὐτοῦ (1). Οὕτως οἱ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμοι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ παριστῶσι τὸν διαθέτην ὡς δημοσίᾳ, εὐθὺς ὕστερον, μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης, ὁμολογήσαντα, (§ 11) ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ (τῷ Δεινίᾳ) καὶ οὐκ <ἄρα> ὀρθῶς βουλευόμενος τὰς διαθήκας διέθετο. Πῶς γὰρ ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἐβουλήθη, τοὺς μηδὲν αὐτὸν ἠδικηκότας; Ὡσαύτως κατωτέρω (§ 20) ἐπὶ τῇ ἰσχυρίσει τῶν ὑπὲρ τῆς διαθήκης ἀγωνιζομένων, ὅτι ὁ διαθέτης μᾶλλον βεβαιοῦν τὴν διαθήκην ἐβούλετο, ἣν ὀργιζόμενος ἐποιήσατο, ἐνθυμεῖσθε, λέγουσι πρὸς τοὺς δικαστάς, ὅτι τοιαῦτα ἰσχυριζόμενοι, παράνοιαν αὐτοῦ τὴν μεγίστην οὗτοι κατηγοροῦσι. Τίς γὰρ ἂν γένοιτο ταύτης μανία μείζων ἢ τότε μὲν ὅτε Δεινία διάφορος ὢν ἔτυχεν, ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν τε καὶ διατίθεσθαι τοιαύτας διαθήκας, ἐξ ὧν οὐκ ἐκεῖνον ἐτιμωρεῖτο, ἀλλὰ τοὺς οἰκειοτάτους ἠδίκηι; Καὶ μετ' ὀλίγα: Καὶ τίς ἂν εὖ φρονῶν τοιαῦτα περὶ τῶν αὐτοῦ βουλεύσαιο; Εἶτα ἐν § 21: εἰ δ' οὕτω παραφρονῶν ἔτυχεν ὥσθ' ἡμᾶς περὶ ἐλαχίστου ποιεῖσθαι τοὺς γένει πρωτεύοντας... δικαίως ἂν δήπου τὰς τοιαύτας διαθήκας ἀκύρους ποιήσατε. Ἔτι ἐν § 43: Πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε ὅτι αὐτὰς ἔλυσε μὲν Κλεώνυμος εὖ φρονῶν, διέθετο δὲ ὀργισθεὶς καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος· ὥστε πάντων ἂν εἴῃ δεινότατον, εἰ κυριωτέραν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἢ τὴν διάνοιαν ποιήσετε. Καὶ πολλάκις. ἀλλαχοῦ.

Προσθῶμεν τούτοις ὅτι ὁ ῥήτωρ τοῦτο μὲν ἵνα ἐμπεδώσῃ τὴν

παρὰ μεθύοντος, μηδ' ἐξ ὀργῆς, μηδὲ φιλονικίας, μηδὲ (παρανοοῦντος, ἀλλὰ φρονούντος) καὶ τὸ ὅλον δικαίως, ὅπερ καὶ κεῖ προσθετέον, ὅταν ἀφορίζῃ παρ' ὧν δεῖ ὠνεῖσθαι· εἰκε γὰρ ἐκ καιροῦ τὰ τοιαῦτα καὶ πάθους γίνεσθαι· δεῖ δ' ἐκ προαιρέσεως· οὕτω γὰρ ἔσται δίκαιον.

(1) Πλέον ἢ δεκάκις ἐν οὕτω βραχείᾳ ἀγορεύσει διαρρήδην γίνεται λόγος περὶ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν εἰκαζομένης παραφροσύνης, μανίας ἢ παρανοίας τοῦ διαθέτου. Ὁρ. §§ 3, 11, 13, 19, 20, 21, 34, 41, 43, 49, 50. Πολλάκις δ' ἔτι ἐμμέσως.

διδασκαλίαν αὐτοῦ περὶ εὐρυτέρας ἐρμηνείας τοῦ περὶ διαθηκῶν σω-
ωνείου νόμου, τοῦτο δ' ἵνα μὴ καταπλαγῶσιν οἱ λαχόντες δικάζειν
δικασταί, τὸ πρῶτον ἴσως ἀκούοντες ὅτι διαθήκη ἐξ ὀργῆς γενομένη
δύνατο νὰ ᾔκυρος, λόγῳ παρανοίας τοῦ διαθέτου, σπεύδει νὰ
ὑπομνήσῃ αὐτοὺς ὅτι δὲν εἶνε ὅλως νέον τὸ πρᾶγμα, διότι διαθή-
κας ἤδη πολλοὶ ψευδεῖς ἀπέφηναν, καὶ οἱ μὲν τὸ παράπαν οὐ γενο-
μένας, ἐνίων δ' οὐκ ὀρθῶς βεβουλευμένων (§ 41).

Ἀλλὰ πῶς ἡ δίκη αὕτη ἐτελείωσεν; Τοῦτο ἀγνοοῦμεν, κατὰ
πᾶσαν δὲ πιθανότητα, εἰ μὴ βεβαίως, οὐδὲ μέλλομέν ποτε νὰ μά-
θωμεν. Ὅμως ἐκ τῆς ὅλης ὑπερασπίσεως τοῦ Ἰσαίου κρίνοντες, μά-
λιστα δ' ἐκ τούτου, ὅτι οἱ λέγοντες περαίνοντες τὸν λόγον, ὑπομι-
μνήσκουσι μὲν τὴν περὶ τοῦ ἰσομοιοῦσαι συμβιβαστικὴν πρότασιν
τῶν ἀντιδίκων, τὴν ἀγωνίαν δ' ἐντείνοντες ταῦθ' ὕστατα λέγουσιν
πρὸς τοὺς δικαστάς, ὅτι πάντων ἂν εἴη δεινότατον . . . εἰ μὴδὲ τούτων
αὐτοὺς ἀξιώσουσιν, ὧν οἱ ἀντίδικοι συγχωροῦσιν αὐτοῖς, ἐκ τούτων,
λέγομεν, κρίνοντες οὐδαμῶς ἀπίθανον νομίζομεν, ὅτι κατὰ τὴν
τελευταίαν ὥραν, τῇ παρεμβάσει οἰκείων καὶ φίλων ἢ καὶ δικαστῶν,
πρὸ τοῦ διαψηφισμοῦ ἢ καὶ τῆς διαριθμήσεως τῶν ψήφων, ἡ δίκη
ἐπερατώθη ἴσως διὰ συμβιβασμοῦ (1).

Καὶ νῦν ἐπὶ τὰ εἰς τὸν λόγον τοῦτον Διορθωτικά.

(1) Τοιούτου συμβιβασμοῦ, ὃν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν συμβιβασμὸν ἐπὶ δικα-
στηρίου, μαρτύρια παρέχουσιν ἡμῖν ὅ τε Ἰσαῖος (π. τ. Δικαιογ. κλήρ. §§ 18, 29)
καὶ ὁ Δημοσθένης (κ. Ὀλυμπιοδ. §§ 3, 57 ἐπ.) Πρὸλ. Ἰσοκράτ. π. Καλλίμ. § 39.
Ἀλλὰ καὶ ἐξωδίκου συμβιβασμοῦ ἔχομεν παραδείγματα Ἰσ. π. τ. Μενεκλ. κλήρ.
§ 38. Δημοσθ. κ. Νεαίρ. § 53.

2. ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

Ὑπόθεσις. Περὶ τὸ τέλος: οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ταῖς γενομέναις ἐξ ἀρχῆς διαθήκαις δισχυρίζονται, οἱ δέ, λέγοντες ὅτι μετεκαλέσατο τὸν ἄρχοντα ἵνα λύσῃ αὐτάς, τοῖς τελευταῖον παρὰ τοῦ Κλεωνύμου γενομένοις.

Περὶ τούτων διελάδομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Θ' σ. 58 ἐπ. ἐκεῖ δὲ ἀντὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος φανερώς ἡμαρτημένων, ἠκάσαμεν: καὶ τελευταῖον <ὡς> παρα(φρονοῦντος)—ἢ παρα(νοοῦντος) Κλεωνύμου γενομέν(α)ς.

Εἰς ταῦτα προστίθεμεν νῦν τὰ ἐξῆς:

Πάντες οἱ ἐκδόται ὁμοίως ὡς ἄνω τὸ χωρίον τοῦτο ἐξέδοσαν, πλὴν τοῦ Schömann τηρήσαντος μὲν τὴν παραδεδομένην γραφήν: οἱ δὲ λέγοντες φασὶν ὅτι μετεκαλέσατο τὸν ἄρχοντα ἵνα λύσῃ αὐτάς καὶ (1) τελευταῖον παρὰ τοῦ Κλεωνύμου γενομένοις, εἰκάσαντος δὲ μόνον πρὸς συμπλήρωσιν ἐν τοῖς Comment. σ. 176: καὶ <τοῖς> τελευταῖον παρὰ τοῦ Κλ. γενομένοις (χρῶνται τεκμηρίοις). Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ, τῇ συνηθείᾳ τοῦ τὰς Ὑποθέσεις εἰς τοὺς Ἰσαίου λόγους γράψαντος στοιχῶν, ἀποφεύγει νὰ στίξῃ διὰ κόμματος πρὸ τοῦ λέγοντες, εὐλόγως ἀποφαινόμενος καὶ ἀποδεικνύς ὅτι οἱ λέγοντες εἰσὶ, qui hanc orationem habent.

Ἦδη, μετὰ δευτέρας φροντίδας, ἐπῆλθεν ἡμῖν ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον δύναται πολλῶ κάλλιον καὶ πιθανώτερον νὰ συμπληρωθῇ ὡς ἐξῆς: οἱ δὲ λέγοντες φασὶν ὅτι μετεκαλέσατο τὸν ἄρχοντα ἵνα λύσῃ αὐτάς, καὶ τελευταῖον <ὡς ἐξ ὁργῆς> παρὰ τοῦ Κλεωνύμου γενομένας. Ὅμοίως λέγει ὁ παλαιὸς τεχνογράφος ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ π. τ. Ἀστυφ. κλήρ: ὁ λέγων... κατηγορεῖ τῶν διαθηκῶν ὡς πλασιῶν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀνώμαλον τῆς συνθέσεως, ἢ ὅλη Ὑπό-

(1) Σημειωτέον ὅτι ἀντὶ τοῦ τῶν X'/φων καὶ τούτου ὁ Sauppe ἤκασε: τοῖς, ὃ καὶ πάντες οἱ νεώτεροι ἐκδόται ἐξεδέξαντο. Πρὸ τούτου δ' ὁ Reiske τὸν μὲν καὶ ἐτήρησε, μετὰ δὲ τὸ τελευταῖον προσέθηκε τὸ ἄρθρ. τοῖς.

θεσις εἶνε τόσον ἀπειροκάλως καὶ ἀμελῶς συντεταγμένη, ὥστε συνάδει μᾶλλον ἢ ἀπάδει ἢ ἡμετέρα προσθήκη.

Ὅτι δ' ὁ νόμιμος λόγος, δι' ὃν μάλιστα ζητεῖται ἡ τῆς διαθήκης ἀκύρωσις, ἦν ἡ ὀργή καὶ ἡ ἐντεῦθεν εἰκαζομένη μανία ἢ παράνοια τοῦ διαθέτου ἱκανῶς κατεδείχθη, νομίζομεν, δι' ὧν ἀνωτέρω ἐν τοῖς Ἑρμηνευτικοῖς διελάβομεν.

§ 2: Καὶ οἱ μὲν οἰκεῖοι καὶ οἱ προσήκοντες ἐπὶ τούτοις οἱ τούτων ἀξιοῦσιν ἡμᾶς καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεώνυμος κατέλιπεν αὐτοῖς τούτων ἰσομοιοῦσαι· οὗτοι δὲ εἰς τοῦτο ἤκουσιν ἀναισχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφελέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς κτέ.

Πάντες οἱ ἐκδύονται τὰ ἐπὶ τούτοις πλημμελῆ νομίζοντες, οἱ μὲν ὅλως ἐξέβαλον τοῦ ἐδάφους (Schöm. Scheib. Thalh.) οἱ δ' ἀπλῶς ἐν ἀγκύλαις ἐνέκλεισαν (Buerm. Wyse) ἐπίσης ἀποδοκιμάζοντες αὐτά. Τῷ ὄντι δὲν εἶνε ἀδύνατον ταῦτα κατὰ πλάνην ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως γὰρ ἐπανελήφθησαν, τοῦ βλέμματος αὐτοῦ αἴφνης ἀπὸ τοῦ ἀμέσως προηγούμενου στίχου: ὀφείλειν ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντες ἀργύριον, ἐπὶ ταῦτα μετενεχθέντος. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν πρόκειται.

Τὰ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ: κατέλιπεν αὐτοῖς τούτων ἰσομοιοῦσαι, διαφόρως μὲν ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ἐνοήθησαν, ὑπὸ τινων δ' αὐτῶν καὶ ἐνομίσθησαν ἐσφαλμένα. Οὕτως ὁ Schömann στίζει μὲν διὰ κόμματος μετὰ τὴν ἀντων. αὐτοῖς, συντάσσει δ' αὐτὴν πρὸς τὸ ῥ. κατέλιπεν. Ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ σοφωτάτου ἀνδρὸς μάχεται ἀντικρὺς πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήτορος, μαρτυροῦσιν αὐτοὶ οἱ ἐνάγοντες, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου διαρρήδην περὶ τοῦ Κλεωνύμου λέγοντες: ζῶν μὲν ἡμῖν κατέλιπε τὴν οὐσίαν, ἀποθανὼν δὲ κινδυνεύειν περὶ αὐτῆς πεποίηκε. Ἀδύνατον ἦν ἄρα οὕτω ταχέως τούτων ἐπιλαθόμενοι γὰρ εἶπωσιν ὅτι ὁ Κλεώνυμος τὰ αὐτοῦ, αὐτοῖς, τοῖς ἀντιδίοις ὁῦλον ὅτι, κατέλιπεν.

Ὁ Scheibe δὲ καὶ ὁ Buermann, τούτῳ πειθόμενος, στίζουσι μὲν ὀρθῶς διὰ κόμματος μετὰ τὸ κατέλιπεν, ἀμφότεροι δ' ὅμως τὴν ἀντων. τούτων ὀδελίζουσι περικλείοντες ἐντὸς ἀγκυλῶν. Ὁ Buermann μάλιστα (Herm. τ. XIX σ. 362) τῷ τούτων ἀπαρεσχόμενος καὶ ἤκασεν ἀντ' αὐτοῦ αὐτοῖς τούτοις.

Ὁ Wyse ἐπίσης τὸ αὐτοῖς τούτων ἀποδοκιμάζων, ἀποφαίνεται (σ. 184): The fault is the position of αὐτοῖς, a word which

here ought to be unemphatic: *τούτων αὐτοῖς* is the proper order. "Οθεν μετακινῶν τὴν παραδεδομένην γραφήν, διορθοῖ ἅμα καὶ καταχωρίζει ἐν τῷ ἐδάφει: αὐτῶν τούτων.

Μόνος ὁ Thalheim ἐπίσης μὲν στίζει ὀρθῶς διὰ κόμματος μετὰ τὸ *ῥ.* κατέλιπεν, τηρεῖ δ' ἀμετάδλητον τὴν παλαιὰν γραφήν: κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι. Τούτῳ δὲ καὶ ἡμεῖς συμφωνοῦμεν πληρέστατα.

Ἀνωτέρω, ἐν τοῖς Ἑρμηνευτικοῖς διελάβομεν περὶ τῶν ἐκκτέρωθεν ἀπαιτήσεων τῶν ἀντιδίκων καὶ ὁῦν ἄρα καὶ περὶ τοῦ βαρύνοντος, κατὰ τοὺς ἐκ διαθήκης κληρονόμους, τὰ πατρῶα τῶν ἐναγόντων χρέους πρὸς τὸν Κλεώνυμον. Ἐπίσης δ' αὐτόθι διελάβομεν καὶ περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν παρεμβάντων προταθέντος συμβιβασμοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐπίτηδες ἀπεφύγομεν τότε νὰ ἐξετάσωμεν ἂν διὰ τῆς συμβιβαστικῆς προτάσεως περὶ τῆς εἰς τρία ἴσα μέρη διανομῆς τῆς ὁμολογουμένης κληρονομίας τοῦ Κλεωνύμου ἀπесθέννυντο ἢ μὴ κατ' ἀλλήλων ἀπαιτήσεις τῶν διαφορομένων, ἐκείνων μὲν ἀξιούντων, ὡς εἴρηται, χρέος τι πρὸς τὸν Κλεώνυμον τῶν ἐναγόντων, τούτων δὲ ἀρνούμενων μὲν τοῦτο, τὰ δὲ πατρῶα ἀπαιτούντων ἀνέπαφα.

Λοιπὸν τοῦτο ἐξεταστέον ἐνταῦθα.

Περὶ τῶν ἐναγομένων λέγουσιν οἱ ἐνάγοντες (§ 1) ὅτι οὗτοι οὐ τῶν Κλεωνύμου μόνον ἀμφισβητοῦσιν ἀλλὰ καὶ τῶν πατρῶων, ὀφείλουν ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντες ἄργύριον. Εἰς ταῦτα δ' ἀμέσως, ὡς ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἐπάγουσιν οὗτοι, ὅτι οἱ παρεμβαίνοντες ἡξίωσαν αὐτούς: καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεών. κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι. Ἐνταῦθα εἶνε νομίζομεν παντὶ φανερὰ ἢ ἐπιδοτική ἐννοια τοῦ συνδ. καὶ διὸ τὸ ὅλον χωρίον νοητέον ὥδε: οἱ τούτων οἰκεῖοι καὶ προσήκοντες οὐ μόνον ἔφασαν οὐδὲν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς πατρῶοις ὀφείλουν τῷ Κλεωνύμῳ, ἀλλ' ἡξίωσαν ἡμᾶς καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεών. κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι.

Ὅτι δ' αὕτη ὄντως εἶνε ἡ ἐννοια τῶν λεγομένων, περιφανῶς αὐθις δηλοῦσιν οἱ ἐνάγοντες, πρὸς δεῖξιν τῆς ἀντιθέτου γνώμης τῶν ἐναντίων, πάλιν ἐπάγοντες: οὗτοι δὲ εἰς τοῦτο ἤκουσιν ἀναιοχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφελέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς, ὧν ὁ νοῦς αὐθις, οὐ μόνον οὐ βούλονται ἡμᾶς αὐτοῖς (τοῖς ἀντιδίκοις) τούτων (τῶν Κλεων.) ἰσομοιρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὰ πατρῶα ζητοῦσι προσαφελέ-

σται ἡμᾶς. Πρὸβλ. δὲ καὶ κατωτέρω § 35 τὸ ἰσομοιρῆσαι ὁμοιότατα συντασσόμενον: οὗτοι δ' ἔργῳ λύουσιν ἐθέλοντες ἡμῖν ἰσομοιρῆσαι τῆς οὐσίας.

Ἀλλὰ διὰ τούτων ἐπίσης ἐδείχθη, νομίζομεν, ὅτι καὶ ἡ ἀντων. αὐτοῖς καλῶς τε καὶ ἐμφαντικῶς ὅπου τέθεται κεῖται, ἀκριδῶς πρὸς δεξιὴν τῆς ἀντιθέσεως.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι καὶ ἐν τῇ γαλλ. μεταφράσει τοῦ Dareste ὁ ἐπιδοτ. συνδ. καὶ πρό: τῶν ὁμολογουμένων μένει ὅλως ἀμετάφραστος, διὰ δὲ τοῦτο δὲν διαλάμπει πλήρης ἡ ἐννοια τοῦ ἐλλ. κειμένου. Ἔχει δ' ἡ μετάφρασις ὡς ἐξῆς: Toutes les personnes de leur maison et de leur famille, trouvent juste que, sur les biens reconnus laissés par Cléonyme, nous prenions une part égale à la leur, et eux, ils n' ont pas de honte; ils cherchent à nous enlever jusqu' à nos bien paternels.

Νομίζομεν ὅτι διὰ τινων μεταβολῶν ὁ νοῦς τοῦ χωρίου θὰ ἐδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ ἀκριδέστερον ὥδε: Et tandis que les personnes de leur maison et de leur famille, trouvent juste que nous prenions même sur les biens reconnus comme formant l' héritage de Cléonyme, une part égale à la leur, eux, ils sont à ce point dévergondés, qu' ils cherchent à nous enlever en plus nos biens paternels.

Τὴν αὐτὴν ἐννοιαν ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 180) ἐν τῇ περιλήψει τῶν §§ 1-8 ἐκφράζει συντόμως ὡς ἐξῆς: For, although the friends of our opponents concede our right to an equal share in Cleonymus' estate, our adversaries themselves not only claim this property, but, on account of alleged debts to Cleonymus, seek also to rob us of our very patrimony.

§ 11. Καὶ εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἴ τι ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ, ἀπεκρίνατο . . . ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα διέθετο. Πῶς γὰρ ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἐβουλήθη κτέ.

Οἱ λέγοντες κατὰ πολλοὺς ἐκάστοτε τρόπους πειρῶνται ν' ἀποδείξωσι τὸν διαθέτην ὡς ἐξ ὀργῆς οὐκ εὖ φρονοῦντα ἢ μανιῶντα, ὅτε τὰς διαθήκας διέθετο, αὐτοὶ δ' ὅμως οὐδέποτε τὸ παράπαν ἀπ'

εὐθείας προτείνουνσι τὴν ἰσχύρισιν ταύτην, τὸ μὲν ἴσως ἵνα μὴ ἀσέ-
δειαν οὕτω πρὸς τὸν θεῖον δεικνύντες, δυσαρεστήσωσι τοῖς δικασταῖς,
τὸ δὲ καὶ μᾶλλον προτιμῶντες ἵν' αὐτοὶ οἱ δικασταὶ εἰς τὸ συμπέ-
ρασμα τοῦτο οἴκοθεν καταλήξωσιν.

Ὅμως ἀπίθανον ὅλως ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ Κλεώνυμος, ὑπὸ τοῦ
Δεινίου ἐρωτώμενος, καὶ δὴ παραχρῆμα εὐθύς, μετὰ τὴν σύνταξιν
τῆς διαθήκης, εἴ τι τοῖς ὀρφανοῖς ἢ τῷ πατρὶ αὐτῶν ἐγκαλεῖ, ἐδύ-
νατό ποτε αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, καὶ δὴ δημοσίᾳ, νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι
ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα(ς) (1) διέθετο.

Ἴσως τις λίαν σπεύδων ν' ἀντιλέξῃ ἡμῖν ἰσχυρίσῃται ὅτι καὶ
κατωτέρω ἐν § 43 ὁμοιότατα περὶ τοῦ Κλεωνόμου κεῖται, ὅτι τὰς
διαθήκας διέθετο ὀργισθεὶς καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος. Ναί, ἀλλ'
ἐκεῖ μὲν ταῦτα λέγουσιν οἱ ἐνάγοντες, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέ-
τετου, ἐν ᾧ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ, αὐτὸς ὁ Κλεώνυμος πα-
ρίσταται δημοσίᾳ περὶ ἑαυτοῦ ὁμολογῶν, ὅτι παρεφρόνει ὅτε τὰ ἑαυ-
τοῦ διετίθετο.

Διὰ ταῦτα τὸ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ἀπλῶς ὡς συμπέρασμα
τοῦ ῥήτορος ἐκλαμβάνοντες, τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ νομίζοντες τὸ χωρίον
μικρὸν ἐφθαρμένον, ὥδε διορθοῦντες ἀναγινώσκομεν: καὶ οὐκ <ἄρ'>
ὀρθῶς βουλευόμενος κτέ. Ὅτι δὲ ὧντως πρόκειται περὶ συμπερά-
σματος αὐτὸς ὁ ῥήτωρ ὑποδηλοῖ, ἀμέσως πρὸς δικαιολογίαν αὐτοῦ
ἐπάγων: πῶς γὰρ ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς
ἐβουλήθη κτέ.

Ἀλλὰ καὶ παλαιογραφικῶς ἢ τοῦ ἄρ(α) παράλειψις εὐκόλως
ἐξηγεῖται, ὑποτιθεμένου ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς ἐπίτηδες παρέλιπεν νομί-
σας ἡμαρτημένην ἐπανάληψιν τῆς ἀρκτικῆς συλλαβῆς τῆς ἀμέσως
ἐπομένης λ. ὀρθῶς (ἄρ-ὀρ).

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Dareste ἐν τῇ γαλλ. μεταφράσει (σ.
5 § 11) οὐ μόνον τό: οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος, ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ
καὶ τό: ὀργιζόμενος ἐκείνῳ, ἀμφότερα ἐκλαμβάνει ὡς συμπεράσματα
τοῦ: ἀπεκρίνατο. . . ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ, διὸ καὶ ὡς ἐξῆς μετα-
φράζει: Quand, à l' instant même, Dinias lui demanda s'

(1) Ὅρ. κατωτ. ὑπὸ τὴν § 26 τὸν λόγον δι' ὃν διορθοῦντες ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ
ταῦτα ἀναγινώσκομεν: ταῦτα(ς).

il avait quelque grief contre nous ou contre notre père, il repondit . . . qu' il n' avait aucun reproche à faire, *témoignant par là qu' il agissait ainsi par ressentiment contre Dinias, ce qui n' était pas raisonnable.*

Ὡς βλέπει ἕκαστος τὸ ῥ. μαρτυρεῖν ἐνταῦθα νοοῦμεν ὡς δηλοῦν ὅτι αὐτὸς περὶ ἐαυτοῦ ὁ Κλεώνυμος ἐμαρτύρησεν, ἢ, ὡς λέγομεν σήμερον, ὡμολόγησεν, ὅτι τὰς διαθήκας ὀργιζόμενος διέθετο. Ὁρθῶς δ' ὁ Wyse ἐν τῇ πολυωφελεστάτῃ ὄντως ἐρμηνευτικῇ ἐκδόσει αὐτοῦ (σ. 196) παραβάλλει τοῦτο πρὸς τὸ τοῦ Δημοσθ. πρ. Πανταίν. § 18: οὐ τοίνυν μόνον ἡμῖν εἶσιν οὗτοι μάρτυρες . . . ἀλλὰ καὶ Πανταίνετος αὐτός. ὅτε γὰρ λαγχάνων Εὐέργω τὴν δίκην εἶασεν ἐμέ, τότε' ἐμαρτύρει πρὸς ἔμ' αὐτῷ μηδὲν ἔγκλημ' ὑπόλοιπον εἶναι.

§ 26: Καίτοι σκοπεῖτε καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν, οἵτινες ταύτας τὰς διαθήκας ἀξιοῦσιν εἶναι κυρίας, ὥς ὁμολογοῦσι μηδὲ αὐτὸν τὸν διαθέμενον ταῦτα ὀρθῶς ἔχειν ἡγεῖσθαι κτέ.

Πρῶτος ὁ Mai (1815) μετὰ δ' αὐτὸν καὶ ὁ Scheibe καὶ ὁ Buermann καὶ ὁ Thalheim τὴν μετὰ τὸ διαθέμενον ἀντων. ταῦτα ἐνέκλεισαν ἐν ἀγκύλαις, καθὰ δὲ ὁ τελευταῖος τῶν ἐκδοτῶν τούτων διδάσκει ἐν ταῖς Ὑποσημειώσ., καὶ ὁ Meutzner ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἤκασε: τὰ αὐτοῦ.

Τοῦναντίον ὅτε Schömann καὶ ὁ Wyse ἀνέγκλητον νομίζοντες τηροῦσι τὴν παραδεδομένην γραφήν.

Καὶ ἡμῖν ὡσαύτως τὸ ταῦτα προσπίπτει πῶς ὑποπτον, εἰ καὶ ἀνωτέρω ἐπίσης ἀπαντᾷ (§ 11): καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ . . . ταῦτα διέθετο. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐτ' ἐκεῖ, οὐτ' ἐνταῦθα, ἐτι ὀλιγώτερον μάλιστα, τὸ ταῦτα εὐαρμοστεῖ (διότι οὐδαμῶς οὐδαμόθεν φαίνεται τίνα τὰ ὑπὸ τῆς δεικτ. ἀντωνυμίας δεικνύμενα), νομίζομεν ὅτι ἂν ἐν μόνον γράμμα ἐκπεσὸν προσθῶμεν, πάντα καλῶς ἔξουσι. Διὸ ἐνταῦθα μὲν ἀναγινώσκομεν: τὸν διαθέμενον ταύτα(ς), ἐν δὲ § 11: ταύτα(ς) διέθετο.

Ὑπὲρ τῆς εἰκασίας δ' ἡμῶν ταύτης συνηγορεῖ αὐτὸς ὁ Ἰσαῖος, πλεον ἢ ἅπαξ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ π. τ. Κλεων. κλήρ. λόγῳ, ὁμοιότατα λέγων· § 11: τὰς διαθήκας ταύτας διέθετο. § 15: Δεινία πολεμῶν ταύτας τὰς διαθήκας διέθετο. § 26: ταύτας τὰς διαθήκας

ἀξιοῦσιν εἶναι κυρίας. § 30 : ὅτε τὰς διαθήκας ταύτας ἐποιήσατο. § 35 : τίς ἂν ὑμῶν ταύτας εἶναι κυρίας τὰς διαθήκας ψηφίσαιτο. § 48 : ὅσῳ γὰρ ἂν . . . πειρῶνται πείθειν ὑμᾶς ὡς ἐκεῖνος διέθετο ταύτας τὰς διαθήκας. Πρὸβλ. ἔτι § 21 : δικαίως ἂν δήπου τὰς τοιαύτας διαθήκας ἀκύρους ποιήσαιτε.

Οὐδὲν δὲ βλάπτει ἡ ἐπανάληψις τοῦ ταύτας ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ· τοῦναντίον εὐτονώτερον τὸν λόγον καθίστησιν, ἐν ἀρχῇ μὲν προτασσόμενον, εἰς τὸ τέλος δ' ἐπιτασσόμενον αὐθις. Πρὸβλ. § 48 : ταῦτα λέγοντες . . . καὶ ταῦτα πάντα λέγοντες.

§ 32 : Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, κάλει μάρτυρας.

Οὕτως, ἄνευ τοῦ ἄρθρ. τούτῳ, οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἀνωτέρω, εἰς τὸ τέλος τῆς § 16 ἀναγινώσκεται : καὶ τούτων μοι κάλει μάρτυρας. Καὶ ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ τῶν χωρίων τούτων ὁ Schömann τισὶ τῶν κωδίκων ἀκολουθῶν, τὸ ἄρθρον προσέθετο, ὥσπερ καὶ ὁ Βεγκῆρος πρότερον, ἀλλ' οἱ νεώτεροι ἐκδύται πάντες τῷ Κριψιανῷ λεγομένῳ κώδικι (A) καὶ τῷ Ἀμβροσιανῷ (Q) στοιχοῦντες, ἀμφοτέρω ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἐξέδωσαν.

Ἡμεῖς τῷ Schömann ἀγενδοιάστως πειθόμενοι (αὐτόθ. σ. 190), δοξάζομεν σὺν αὐτῷ, ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦς μάρτυρας plane necessarium ὄν, ἐξ ὀλιγωρίας ἢ ἀδολείας παρελείφθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων. Σημειωτέον δ' ὅτι, καθὰ ἐπικαίρως παρατηρεῖ ὁ Wyse (σ. 201) ἐν τῷ ἀρίστῳ τῶν κωδίκων, τῷ Κριψιανῷ, ἐν τῶν κυριωτάτων σφαλμάτων εἶνε ἡ παράλειψις τῶν μικρῶν λέξεων, ὅτι δ' ἐν μόνῳ τῷ Ἰσαίῳ τὸ ἄρθρον ἐλλείπον, διὰ χειρὸς μὲν τοῦ πρώτου διορθωτοῦ τοῦ X' / φου (A 1) 19κίς προστέθεται, 17κίς δὲ ὑπὸ τῶν νέω τέρων κριτικῶν. Ἐπίσης παρατηρεῖ ὁ λογιώτατος ἄνθρωπος, ὅτι ἐν τῷ σώματι τῶν Δημοσθενείων λόγων οὐδεμία ἄλλη ἐκφορὰ εὐρέθη πλὴν τῆς κρατούσης συνάρθρου : κάλει . . . τοῦς μάρτυρας (1).

Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτων, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἔκφρασις κάλει μάρτυρας τοσοῦτον εἶνε φανερώς πλημμελὴς καὶ ἀνόητος, ὅσον καὶ αἱ ἐξῆς παραπλήσιοι καὶ ὡς εἰπεῖν στερεότυποι, εἰ ἀνάρθρωτος ἐξεφέ-

(1) Ἡμεῖς ὁμῶς εὗρομεν ἅπαξ ἐν τῷ κ. Μειδ. § 174 (ἔκδ. Dindorff 1851) καὶ τὴν ἑλλιπῆ γραφὴν : κάλει μοι καὶ τούτων μάρτυρας, ἀντὶ τῆς πλήρους (§ 121) : κάλει μοι καὶ τούτων τοῦς μάρτυρας. Ἐπίσης ἐν τῷ πρ. Εὐδουλίδ. § 27 : κάλει καὶ τούτων μάρτυρας.

οντο: ἀνάγνωθι μαρτυρίας ἢ νόμον — ἀναγίνωσκε μαρτυρίαν ἢ νόμον — λαβὲ μαρτυρίαν ἢ νόμον — λέγε μαρτυρίας — λέγε δόγματα, ψήφισμα, γραφήν — φέρε καιάλογον, διαμαρτυρίαν καὶ μυρία ἄλλα, ἀντὶ τῶν ὀρισμένως αἰεὶ καὶ μετὰ τοῦ ἄρθρου ἐκφερομένων, ὧν βρίθουσι τὰ κείμενα τῶν ῥητόρων. Προσθῶμεν δ' εἰς ταῦτα ὅτι ὥσπερ αἱ ἐπιγραφαὶ *Μάρτυρες*, *Μαρτυρίαι*, *Νόμος* οὐ λίαν σπανίως τέλεον ἐλλείπουσιν (1) ἢ ἡμαρτημένως καταχωρίζονται, (2) οὕτως ἐπίσης ἐν τοῖς νῦν σωζομένοις ἀντιγράφοις τῶν ῥητόρων ἢ ὅλως ἐλλείπει (3) ἢ εἶνε ἡκρωτηριασμένη (4) ἢ πολλάκις μονολεκτικῶς μόνον ἐκφέρεται ἢ τοῦ λέγοντος ἐντολὴ πρὸς κλήσιν τῶν δεδηλωμένων μαρτύρων ἢ ἀνάγνωσιν τῶν προσκομιζομένων ἐγγράφων. (5).

Τὰ δ' εὐάριθμα χωρία, ἐν οἷς ἀπαντᾷ ἢ ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἐκφορὰ τῆς προσκλήσεως κάλει μάρτυρας καὶ εἰς ἃ παραπέμπουσιν οἱ ἐκδότες, εἰσὶ τὰδε: Λυσ. κ. Ἀγοράτ. § 66, π. δημ. ἀδικτημ. §§ 2, 3, 9. ὑπ. Πολυστρ. § 26. — Ἰσοκρ. Τραπεζ. §§ 12, 16. πρ. Καλλίμαχ. §§ 8, 54. — Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φον. §§ 35, 56. Τούτοις δὲ προσ-

(1) Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ π. τ. Κλεων. κλ. λόγῳ § 32 ἢ ἐπιγραφή *Μάρτυρες* λείπει ὅλως ἀπὸ τῶν κωδ. ABQ, προστεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Mai. Ὡσαύτως ἢ ἐπιγραφή *Νόμος* λείπει ἔτι καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 13 μὴ προστεθεῖσα.

(2) Ὅμοίως, ἐπὶ παραδείγματι, ἐν τῷ Δημοσθ. πρ. Σπουδῖαν § 18 κακῶς νῦν κεῖται *Μάρτυρες* ἀντὶ *Μαρτυρίαι*, τοῦ ἀντιγραφέως πλανηθέντος ἐκ τῶν ἐπίσης ἡμαρτημένως ἐν τῷ ἀμέσως ἡγουμένῳ στίχῳ ἀναγινωσκομένων: τῶν μαρτύρων ἀκούσατε. λέγε, ἀντί: τῶν μαρτυριῶν ἀκούσατε, ὡς σαφῶς μαρτυρεῖ τὸ λέγε, αἰετοτε δηλοῦν ὅτι πρόκειται περὶ ἀναγνώσεως μαρτυρίας, νόμου, προσκλήσεως, διαμαρτυρίας καὶ τῶν τοιούτων. Πρβλ. αὐτόθι. §§ 10, 28. κ. Τιμοκρ. §§ 41, 44, 53 καὶ ἐπ. ὡς ἐπίσης ὅπου τὸ λέγε ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἄλλοις λόγοις τοῦ ῥήτορος.

Ἐπίσης ἐν τῷ κ. Εὐέργ. κ. Μνησιδ. § 44 κακῶς νῦν ἀναγινώσκεται *Μαρτυρίαι*, ἐν ᾧ διαρρηθὴν ὁ ῥήτωρ λέγει ὅτι μάρτυρας παρέξεται.

(3) Εἰ καὶ περιττὰ τὰ παραδείγματα, διότι πάμπολλά εἰσιν. ὅμως ὅρ. Δημοσθ. π. Ἀφοβ. § 39. πρ. Ἀπατούρ. § 3, πρ. Πανταίν. § 8, πρ. Βοιωτ. π. τ. ὀνόμ. §§ 5, 19, 24 κλ. πρ. Βοιωτ. π. τ. προικ. §§ 7, 15, 18 καὶ πλειστάκις ἄλλαχοῦ ἐν τε τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν Δημοσθένους καὶ τῶν ἄλλων ῥητόρων λόγοις.

(4) Ὡσπερ λ. χ. ἐν τῷ Λυσ. ὑπ. τ. Ἀριστοφ. χρημ. § 59, κ. Ἀγοράτ. § 81 (ἐκδ. μείζ. Thalheim) Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. §§ 61, 83. π. τ. Χορευτ. § 15 (ἐκδ. Blass 1892).

(5) Ὡς γνωστὸν δὲ ἢ μὲν πρὸς ἀνάγνωσιν ἐντολὴ ἐδίδοτο τῷ γραμματεῖ τοῦ δικαστηρίου (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 67. 3) ἢ δὲ πρὸς κλήσιν τῶν μαρτύρων τῷ δικαστικῷ κήρυκι (Δημοσθ. κ. Θεοκρ. § 42. Αἴσχ. π. Παραπρεσδ. § 36) ἔχοντι καὶ ἄλλα καθήκοντα (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 64. 3, 66. 1, 68. 4, 69. 1).

τίθεμεν καὶ ἡμεῖς ἕτερα δύο δημοσθενικά χωρία, τὸ μὲν ἐκ τοῦ πρ. Μειδ. § 174, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πρ. Εὐδουλίδ. § 27. Σημειωτέον δὲ περὶ ἐνὸς τούτων, τοῦ Ἰσοκράτ. Τραπεζ. § 12, ὅτι καθὰ παρατηρεῖ ὁ ἡμέτερος Κοράης (1) ἀντὶ τοῦ: κάλει τούτων μάρτυρας, ἐν τῷ ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς παρατιθεμένῳ ἀποσπάσματι ἀναγινώσκεται: καὶ μοι ἀνάβητε τούτων μάρτυρες, ὅπερ μὴ γύει ὅτι ἐν τῷ ᾧ ἐχρήτο ὁ Διονύσιος παλαιότερῳ ἀντιγράφῳ ἢ γραφῇ αὕτη καὶ οὐχὶ ἢ παραδοθεῖσα ἡμῖν ἔκειτο.

Ἐκ τούτων πάντων τί συνάγομεν;

Ὅτι πρῶτον αἱ περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος συνηθέσταται ῥήσεις ἢ ἀμελῶς πολλάκις ὑπ' αὐτῶν τῶν ῥητόρων ἐγράφοντο ἢ καὶ παρελείποντο ὅλως ἐνίοτε, οἰκεῖται καὶ γνωριμώταται οὖσαι τοῖς πᾶσιν καὶ δῆ, ὡς εἴπομεν, στερεότυποι, δυνάμεναι ν' ἀναπληρῶνται προχείρως ἐκάστοτε καὶ διὰ μιᾶς μόνον λέξεως οἷον κάλει, λέγε, ἀνάγνωθι κλ. ἢ καὶ διὰ νεύματος τοῦ λέγοντος ἀπλῶς· οὕτω μάλιστα νομίζομεν ἐξηγεῖται ἢ ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις παρατηρουμένη τελεία πολλάκις ἔλλειψις αὐτῶν. Εἶτα δ' ὅτι τοιούτων ὄντων τῶν παλαιοτάτων ἀρχετύπων, οἱ μεταγενέστεροι διασκευασταὶ καὶ βιβλιογράφοι προθυμούμενοι ν' ἀποδείξωσι τελειότερον τὸν λόγον, πολλάκις προσετίθεσαν οἷκοθεν τὰ ἐλλείποντα, ὁδηγούμενοι μάλιστα ὑπὸ τῆς οἰκειᾶς ἐκάστῳ ῥήτορι χρήσεως, οἷα ἐν τοῖς νῦν σφζομένοις Χ' / φοις βλέπομεν ταῦτα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κρατοῦσα παρὰ πᾶσι τοῖς ῥήτορσιν ἐκφορά εἶνε ἢ σύναρθρος: κάλει τοὺς μάρτυρας, οὐδεὶς δὲ λόγος οὔτε γραμματικὸς οὔτε ἐρμηνευτικὸς δικαιολογεῖ τὸ παράπαν τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἄρθρου, πάντως ἀναγκαίου ὄντος, ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα, ὅτι, ὅπου τὸ ἄρθρον ἐλλείπει, καὶ δῆ ἄρα καὶ ἐν τοῖς περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος δύο καὶ μόνοις χωρίοις τοῦ Ἰσαίου, ὀφείλομεν ὡς τάχιστα ν' ἀποκαταστήσωμεν αὐτό.

§ 45: ἐπειδὴ δὲ τῷ Ξενοκλεῖ ἡγγύα ὁ Ἑνδιος τὴν ἀδελφιδῆν σου, ἐπέτρεψας <ἄν>, ὃ Νικόδημε, τὴν ἐκ τῆς ἐγγυητῆς τῷ Πύρρῳ γεγεννημένην ὡς ἐξ εἰαίρας ἐκείνῳ οὖσαν ἐγγυᾶσθαι;

Οὕτως: ἐπέτρεψας <ἄν>, κατὰ τὴν τοῦ Ἀλδοῦ ἐκδοσιν, οἱ ἐκδό-

(1) Ἐν ἐκδ. Ἰσοκράτ. Μέρ. Β' σ. 260.

και πάντες, πρὸ τοῦ Buermann, μετὰ δ' αὐτὸν καὶ ὁ Thalheim, καὶ Buermann καὶ ὁ Wyse παραλείπουσιν ὅλως τὸν ἄν.

Καθ' ἡμᾶς ὑπάρχει τι ἐνθάδε σφαλμάτιον ἢ μᾶλλον παρά-
νομιζομεν δ' ὅτι ἄρτιον τὸ χωρίον ἀποκαθίσταται ἂν ἀμέ-
ως πρὸ τοῦ ἐπέτρεψας προσθῶμεν ἐκπεσόν τὸ προσήκον ἐρωτημα-
τικὸν μόριον: <πῶς> ἐπέτρεψας, ὦ Νικόδημε, κτέ. ὡς ἀκριβῶς
κρὸν ἀνωτέρω κεῖται § 40: φέρε γάρ, ὦ Νικόδημε, εἰ ἦσθα
ἡγουμένως... τὴν ἀδελφὴν καὶ εἰ ἦδεις... πῶς ἐπέτρεψας... ἐπι-
στασθαι τοῦ κλήρου κλ. Φιλεῖ δ' ὡς γνωστὸν τὰς ἐπαναλήψεις
ἐν τῷ τῷ.

§ 47: οὔτε γὰρ ἐπιτίμιον ταῖς πρὸς τὸν ἄρχοντα εἰσαγγελίαις
ταῖς, οὔδ' ἐν μηδεμίαν τῶν ψήφων οἱ εἰσαγγείλαντες μεταλά-
σιν, οὔτε πρυτανεῖα οὔτε παράστασις οὔδεμία τίθεται τῶν εἰσαγ-
γελλῶν.

Οὕτω κατὰ τὰς ἐκδόσεις ἀπάσας. Ἀλλ' ἄρά γε ἔχει ἐν πᾶσιν
ὡς τὸ χωρίον ἢ μὴ πρὸς τὸ τέλος ὑπολείπεται τι σφαλμάτιον;
Καθ' ἡμᾶς ἀντὶ: οὔδεμία ἀναγνωστέον: οὔδεμιᾷ.

Ἀνεγνώσθη δὲ φαίνεται παλαιόθεν ἤδη κακῶς τὸ: οὔδεμιᾷ, συν-
θέν ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως πρὸς τὴν ἀμέσως ἡγουμένην λ: παρά-
στασις, ἐν ᾧ κατ' ἀλήθειαν καὶ ἡ νομικὴ ἐρμηνεία καὶ ἡ γεν. τῶν
εἰσαγγελιῶν κελεύουσι ν' ἀναγνώμεν: οὔδεμιᾷ... τῶν εἰσαγγελιῶν.

Περὶ τῶν πρὸς τὸν Ἄρχοντα εἰσαγγελιῶν τούτων, αἷς οὔτε ἐπι-
τιμὴν ἔπεισιν, οὔτε πρυτανεῖα οὔτε παράστασις τίθεται, διελάβομεν
§ 112 ἐπ. τῶν Συμβολῶν εἰς τὸ Ἄττ. Δίκαιον (ἐν Ἀθηνᾷ τόμ.
1 ἐπ.) ἐρμηνεύοντες τὴν λ. Εἰσαγγελία τοῦ Κανταδριγ. Λεξι-
κόν, αὐτόθι δὲ διεξηγούμεθα καὶ πῶς, καθ' ἡμᾶς, ἀδικήματά τινα
κατὰ τὸν νόμον διὰ γραφῶν πρὸς τὸν Ἄρχοντα διωκόμενα (Ἀριστοτ.
Πολ. κεφ. 56.6) κατήντησαν βαθμηδὸν διὰ τῆς αὐθαιρέτου
νομικῆς ἐρμηνείας νὰ διώκωνται δι' εἰσαγγελίας: περὶ τούτων δ'
ὡς εἶνε ὁ λόγος ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ.

Ἡ κατάχρησις δ' αὕτη ἔτι μᾶλλον ἐκορυφώθη ἐπὶ τῶν χρόνων
Ἰππερείδου ἐν δικαίᾳ ἀγανακτήσει ἀναφωνοῦντος ἐν τῷ ὕ.
§ 2: οὕτως ὑπὲρ μεγάλων ἀδικημάτων καὶ περιφανῶν αἰ-
τιαγγελίας τότε ἦσαν, νυνὶ δὲ τὸ γιγνόμενον ἐν τῇ πόλει πάννυ κατα-

γέλασιόν ἐστιν. Διομήδης μὲν καὶ Ἀντίδωρος ὁ μέτοικος εἰσαγγέλλονται ὡς πλέονος μισθοῦντες τὰς αὐλητριδας ἢ ὁ νόμος κελεύει... Εὐξένιππος δ' ὑπὲρ τῶν ἐνυπνίων ὧν φησιν ἔορακέναι ὧν οὐδεμία δῆπου τῶν αἰτιῶν τούτων οὐδὲν κοινωνεῖ τῷ εἰσαγγελτικῷ νόμῳ. Ἐπ. ἐτι ὁ. Λυκόφρ. § 12.

Ἐντεῦθεν δ' ἐπίσης γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος κατάχρησις προῦκυψεν ἐκ τῆς ὑπεράγαν εὐρείας ἐρμηνείας τοῦ εἰσαγγελτικοῦ νόμου.

§ 48. Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, ᾧ πάντας ὑμᾶς προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν· ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι καὶ πειρῶνται πείθειν ὑμᾶς ὡς ἐκεῖνος διέθετο ταύτας τὰς διαθήκας... κατὰ ταῦτα πάντα λέγοντες καὶ δυσχυριζόμενοι μηδέτερον ἀποφαίνωσι μήθ' ὡς ἐγγυτέρῳ τῷ γένει προσήκονσι μήθ' ὡς οἰκειότερον ἡμῶν πρὸς Κλεώνυμον διέκειντο, ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐκείνου κατηγοροῦσιν κτέ.

Ταῦτα λέγουσιν οἱ ἐνάγοντες, ἅμα μὲν διὰ βραχέων ἀνακεφαλαιοῦντες πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιδίκων, ἅμα δὲ καὶ ἀνασκευάζοντες αὐτά.

Τὰ ἐν ἀρχῇ· ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι ἐσφαλμένα ὑποληφθέντα, παρέσχον χώραν εἰς πολλὰς εἰκασίας. Οὕτω πρῶτος ὁ Δοδραῖος διττῶς περὶ αὐτῶν ἤκασεν, ὅτι τουτέστιν ἀναγνωστέον ἢ: <ἐν> ὅσῳ, ἀπαλείφοντες τὰ: ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι καὶ ἢ: ὅσῳ γὰρ ἂν <μᾶλλον>, πάλιν ἀπαλείφοντες τὰ: ταῦτα λέγοντες. Τούτῳ δ' ἐν μέρει ἀκολουθῶν καὶ ὁ Buermann ἤκασεν: ὅσῳ γὰρ ἂν <μᾶλλον αἰ> ταῦτά, μεταβάλλων, ὡς βλέπομεν, καὶ τὸ ταῦτα εἰς: ταῦτά, ὡς ὅλως ἄσχετον ὄν πρὸς τὰ ἡγούμενα, ἐπικαλούμενος δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου Κοθήτου, ἐπίσης περὶ τοῦ ταῦτα λέγοντες ἀποφηνομένου ὅτι εἰσὶν ἐφθαρμένα (Hermes XIX σ. 326).

Ὁ Schömann, περὶ τοῦ ὅσῳ μόνον ἀμφιβάλλων, ἀντ' αὐτοῦ ἤκασεν: ἐν ᾧ «ut haec sit structura»: ἐνθυμεῖσθε ὅτι, ἐν ᾧ ἂν ἀποφαίνωσιν - ἐκείνου κατηγοροῦσιν». Ὁ Thalheim δὲ τὸ μὲν ὅσῳ ἐτήρησε, τὸ δὲ ταῦτα, ὅλως ἐξαλείφων, ἀντ' αὐτοῦ ἤκασεν ἅμα καὶ κατεχώρισεν ἐν τῷ ἐδάφει πλείῳ: ὅσῳ γὰρ ἂν πλείῳ λέγοντες κτέ

Ὁ Wyse τέλος τηρεῖ μὲν ἀναλλοίωτον τὴν παραδεδομένην γραφήν, ὀβελίζων ὅμως καὶ οὗτος ὡς ἐφθαρμένα τά: ὅσω γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι, ἀντ' αὐτῶν εἰκάζει διερωτώμενος: Quidni ὅσοι γὰρ ἂν τᾶναντία λέγοντες ἀναβαίνωσι?

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπιφανέστατοι κριτικοὶ ἀποφαίνονται, ἡμεῖς δ' ὅμως περὶ μὲν τοῦ ὅσω ὑπὸ τοῦ Scheibe διδασκόμενοι (1), περὶ δὲ τοῦ ταῦτα τῷ Ἰσαίῳ μάλιστα πειθόμενοι, νομίζομεν ὅτι ἀμφοτέρω καλῶς τε καὶ ὑγιῶς ἔχουσι. Τῷ ὄντι ἡ δοτ. ὅσω, ὡς διδάσκουσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Scheibe παρατιθέμεναι παραπομπαί, οὐ μόνον καθ' ἑαυτὴν ἔχει ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ τελέως ἀρμόζει ἐνταῦθα, σημαίνουσα ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον τὰ ἐν ὅσω ἢ ἐφ' ὅσον ἢ τὸ τῶν γάλλων tantque (2). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν δεικτ. ἀντ. ταῦτα, πλὴν ὅτι οὐδὲν μέγα σημαίνει ἂν τῶν δεικνυμένων προτάσσηται, εὐθὺς παραχρῆμα ἐν καθ' ἐν εἰδικῶς ἐπιφερομένων (3): ὡς (=ὅτι δῆλον ὅτι) ἐκεῖνος διέθειο ταύτας τὰς διαθήκας κτέ. (4) αὐτὸς δ' Ἰσαῖος ἐξ Ἀδου ὡς εἶπεν

(1) Τάδε παρατηρεῖ ὁ σοφὸς ἀνὴρ ἐν Praef. Grit. σ. XV: ὅσω] Cave mutare animum inducas. «cfr. Ellendt. lex. Soph. 2 p. 378. Intpp. ad Thucyd. 6. 89». Turr. Adde Lysiae or. 4 § 13. Herod. V. 49 κτέ. Πρὸς ταῦτα βεβαίως στρέφεται ἡ τοῦ Wyse ἀπορητικὴ παρατήρησις (αὐτόθ. σ. 230: «It is strange that any one should ever have thought the text adequately defended by references to Ellendt, Lex Soph. s. v. ὅσος, Thuc. 6. 89. 6, 92. 5. 40, Lys. 4. 13».

(2) Ὁ Dareste ἀπεμακρύνθη μικρὸν τῆς διανοίας τοῦ ῥήτορος μεταφράζων: Quand ces hommes entreprennent de vous prouver... quand avec tous leurs discours et toutes leurs affirmations ils ne prouvent etc. Νομίζομεν δ' ὅτι ὡδέ πως θὰ ἔλεγέ τις ἀκριδέστερον: Tant que ces hommes entreprennent de vous prouver... et tout cela disant et prétendant, ils ne prouvent etc.

(3) Σημειούσθω δ' ἄλλως ὅτι οὐδὲν τούτων εἶνε νέον, ἀλλὰ πάντα ἐν κεφαλαίῳ ὑπόμνησις τῶν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐκτεθέντων καὶ ἀνασκευασθέντων ἐπιχειρημάτων τῶν ἀντιδίκων.

(4) Πρὸς ν. νεώτατον παράδειγμα Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 9. 1: δοκεῖ δὲ τῆς Σόλωνος πολιτείας τρία ταῦτ' εἶναι τὰ δημοτικώτατα πρῶτον κτέ. Ὅμως δὲ σπεύσωμεν νὰ προσθῶμεν ὅτι καὶ ἐνταῦθα τὸ ταῦτα ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τε τοῦ ἀοιδίου Blass (ἐκδ. 4η App. σ. 124: falsum est ταῦτα pro τάδε; delere rectius videtur quam mutare) καὶ ἄλλων ἐπιφανεστάτων φιλολόγων ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτῶν, τῶν Herwerden-van Leeuwen καὶ τῶν Kaibel-Wilamovitz. Ὁ Kaibel 144 μάλιστα ἀντὶ τοῦ τρία ταῦτ' (α) καὶ ἤχασε: τρία πάντων. Τούναντιον ὁ Kenyon (ἀκαδ. ἐκδ. Βερολ. 1903), ὁ Sandys (ἐκδ. β') καὶ ὁ Thalheim (ἐκδ.

μετακαλούμενος μαρτυρεῖ καὶ βοᾷ ὅτι τὰ ταῦτα οὐ μόνον ὑπ' αὐτοῦ ἐγγράφη, ἀλλὰ καὶ κάλλιστα ἔχει, διὸ καὶ αὐθις ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ ἐπιδεικτικῶς: ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες . . . πειρῶνται πείθειν ὑμᾶς ὡς ἐκεῖνος διέθετο . . . καὶ ταῦτα πάντα λέγοντες . . . μηδέτερον ἀποφαίνωσιν . . . ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐκείνου κατηγοροῦσι κτέ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· τοῦτο δὲ μόνον προστίθεμεν ὅτι ἀντὶ τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς § 48: προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν προτιμῶμεν ν' ἀναγνώμεν, συμφώνως τῷ κώδ. 2: δεῖ προσέχειν τὸν νοῦν.

§ 51: Πάντων γὰρ ἂν εἴη δεινότατον, εἰ τῶν ἀντιδίκων γιγνωσκόντων ἡμᾶς δίκαιον εἶναι τὸ μέρος αὐτῶν λαβεῖν, ἡμεῖς ἅπαντ' αὐτοὺς ἔχειν ψηφίσαισθε (1) κτέ.

Καθὰ ἐν § 16 περὶ τῶν ἐναγομένων λέγεται, οἱ τούτων φίλοι καὶ Κηφίσανδρος παρεμβάλλοντες ἡξίουσιν νεύμασθαι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τρίτον μέρος ἀπάντων τῶν Κλεωνύμου ἔχειν τοὺς λέγοντας. Οὗτοι δ' αὐθις ἐν § 28 ἐπαναλαμβάνουσιν: ὅτι ὁ τούτων οἰκεῖος Κηφίσανδρος δίκαιον ἡγεῖτο εἶναι μέρος ἕκαστον ἡμῶν ἔχειν τῆς οὐσίας. Λέγουσι δ' οἱ αὐτοὶ ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ λόγου § 2 ὅτι οἱ τῶν ἀντιδίκων οἰκεῖοι καὶ προσήκοντες ἡξιώσαν αὐτοὺς καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεώνυμος κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι, εἶτα δ' αὐθις ἐν § 35 ὅτι τὰς διαθήκας αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοι ἔργῳ λύουσιν ἐθέλοντες ἡμῖν ἰσομοιρῆσαι τῆς οὐσίας.

Κατὰ ταῦτα τὰ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ ἀναγινωσκόμενα: δίκαιον εἶναι τὸ μέρος αὐτῶν λαβεῖν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἢ ἦν καὶ τᾶνωτέρω παρατιθέμενα χωρὶς σαφῶς ἐμφανίζουσιν ἐννοιαν, τὴν διανομὴν δῆλον ὅτι τοῦ κλήρου εἰς τρία ἴσα μέρη καὶ τὴν παροχὴν τοῦ τρίτου μέρους εἰς τοὺς λέγοντας. Ἀλλ' ἄρα γε ὁρθῶς ταῦτα ἔχουσιν ἢ μὴ μᾶλλον εἰσὶν ἐφθαρμένα;

Καθ' ἡμᾶς (καίτοι ἐξ ὧν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκδόσεων ἐχομεν οὐδέν

1909) τηροῦσι τὴν παραδεδομένην γραφὴν. Πρὸβλ. ἔτι 'Ισ. π. τ. Μενεκλ. κλ. § 8: ἐδεῖτο οὖν ἡμῶν δοῦναι χάριν ταύτην αὐτῷ, ἐκδοῦναι ἄλλῳ αὐτὴν κτέ.

(1) Οὕτως ὁ Scheibe, ὁ Buermann καὶ ὁ Wyse, καὶ κατωτέρω: ἡγήσασθε - ἀξιώσατε, ἀκολουθοῦντες τῷ Βεκκέρῳ, ὃν ἀποδοκιμάζει ὁ Schömann ὅτι contra libros et praeiter necessitatem τὰς γραφὰς ταύτας εἰσήγαγεν. Ὁ δὲ Thalheim μόνον ἀντὶ ψηφίσεσθε ἐξέδωκε ψηφιεῖσθε, τὰ δ' ἄλλα ἀκολουθῶς τῇ παραδεδομένῃ γραφῇ: ἡγήσεσθε - ἀξιώσατε.

τῶν κριτικῶν ὁρῶμεν τούτοις προσκρούσαντα) τὸ χωρίον περιφανῶς νοεῖ. Πρῶτον διότι ἀδύνατον εἶνε νὰ εὑρεθῇ ἐν τοῖς συμφραζομένοις τὸ ὄνομα ἀνθ' οὗ ἢ ἐπαναληπτ. ἀντων. αὐτῶν τέθεται: αὐτῶν τί-
νω. Εἰς τὸ ἐγγύτατα δὲ κείμενον ὄνομα: τῶν ἀντιδίκων κατ' οὐ-
δένα τρόπον δύναται ὀρθῶς ν' ἀναφέρηται, διότι τὸ μέρος εἶνε οὐχὶ
τῶν ἀντιδίκων, ἀλλὰ τοῦ κλήρου ἢ τῆς οὐσίας τοῦ Κλεωνύμου. Ἡ
ἀντων. ἄρα αὐτῶν βεβαίως ἐσφαλται.

Εἶτα δὲ διότι καὶ τὸ μετὰ τοῦ ἄρθρου φερόμενον: τὸ μέρος ἐπί-
σης παρέχει ὑπόνοιαν φθορᾶς. Τῷ ὄντι, καίτοι τὸ ποσοστὸν τοῦ μέ-
ρους διὰ τοῦ ἄρθρου παρίσταται ὠρισμένον, ὅμως κατ' ἀλήθειαν
μένει ἀόριστον. Καὶ τοῦτο ἄρα καθίστησι τὸ χωρίον ὑποπτον.

Ὅθεν διορθοῦντες τὰ ἐφθαρμένα ταῦτα ἀναγινώσκομεν ὥδε:
τὸ <ἴσον> μέρος αὐτοῖς λαβεῖν.

Οὕτω διαλάμπει, νομίζομεν, πλήρης καὶ ἀκέραιος ἡ ἔννοια τοῦ
ἀντιγραφέως: πάντων γὰρ ἂν εἴη δεινότατον, εἰ τῶν ἀντιδίκων γιγνω-
σόντων ἡμᾶς δίκαιον εἶναι τὸ <ἴσον> μέρος αὐτοῖς λαβεῖν, ὑμεῖς
ἀντ' αὐτοὺς ἔχειν ψηφίσαισθε (1).

Εἶνε παντὶ φανερόν ὅτι τό: ἴσον μέρος αὐτοῖς λαβεῖν οὐδὲν
ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλῶς παράφρασις τοῦ ἰσομοιρῆσαι τινὶ τινός, ᾧ δὲ ἐν
τῷ λόγῳ τούτῳ χρῆται ὁ ῥήτωρ, ἐν § 2: αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆ-
σαι καὶ ἐν § 35: ἰσομοιρῆσαι τῆς οὐσίας.

Ὅτι τὸ αὐτοῖς εὐκόλως ἐδύνατο νὰ παραφθαρῇ εἰς αὐτῶν οὐδεὶς
πιστεύομεν ἀντερεῖ· προύκυψε δὲ πιθανώτατα ἐκ πλημμελοῦς ἀντι-
λήψεως τοῦ ἀντιγραφέως, συντάξαντος αὐτὸ πρὸς τὸ ἐγγύτατα κεί-

(1) Ὁ Dereste (αὐτόθ. σ. 14) ὡς ἐξῆς μεταφράζει τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος
χωρίον: Ce serait en effet une chose déplorable si, quand nos adver-
saires reconnaissent eux-mêmes qu' il est juste de nous faire *une*
part de ces biens, vous alliez décider qu' ils auront. tout Ὡς βλέπει
ἕκαστος, βιαζόμενος τὸ γράμμα τοῦ πλημμελῶς ἔχοντος χωρίου, μεταφράζει ὡς εἰ-
ρηστίως ἔκειτο: μέρος τι τούτων λαβεῖν. Κατὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν προτεινομένην διόρ-
ρωσιν ὡδὲ πως ταῦτα μεταφραστέον: *nous faire une part égale à la leur*,
ὡς ἀλλαχοῦ (§§ 2, 35) ὁ σοφὸς γάλλος μεταφράζει τὸ ἰσομοιρῆσαι.

Δυστυχῶς στερούμεθα τῆς ἐν ἔτει 1901 ὑπὸ Fil. P. Caccialanza μετὰ προλε-
γμένων καὶ σημειώσεων δημοσιευθείσης ἰταλικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰσαίου, ἣν μόνον
ἐκ τῆς ἐν Neue Jahrbücher σ. 66 ἐπ. τοῦ 1903 βιβλιογραφίας τοῦ κριτικωτάτου
Φρ. Βλασσίου γινώσκομεν.

μενον: ἀντιδίκων, εἰς δ' ἔτι καὶ νῦν κακῶς ἀναφέρεται (1).

Ἡ δὲ παράλειψις τοῦ ἴσον φαίνεται ἀρχαιοτέρα τῶν νῦν σφζομένων ἀντιγράφων, διότι καὶ ἐν αὐτοῖς ἐπίσης παραλείπεται (2).

Τῆς λ. μέρος ποιεῖται πολλάκις χρῆσιν ὁ ῥήτωρ ἐν τε τῷ παρόντι λόγῳ καὶ τοῖς ἄλλοις, μετὰ τοῦ ἄρθρου μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τοῦ ὀρίζοντος τὸ μέρος ἀριθμητικοῦ (3), σπανίως δὲ ἄνευ τοῦ ἄρθρου (4), ὅπου ἀορίστως ἢ περὶ γνωστοῦ ἤδη μέρους λέγει. Περὶ τούτων θὰ διαλάβωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς σὺν Θεῷ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἐκάστοτε, ὅσάκις ἀνάγκη παρίσταται.

B'.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ ΚΛΗΡΟΥ

1. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

Ἐν τῇ προτασσομένῃ τοῦ λόγου τούτου παλαιᾷ ὑποθέσει, οἱ διώκοντες λέγονται κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἀδελφοί, προστίθεται δ' ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἐναντίος τῷ π. τ. Κλεωνύμ. κλήρου: ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ συγγενείας εἶπεν, ὧδε δὲ ὑπὲρ διαθήκης.

Τί κατὰ νοῦν εἶχεν ὁ τεχνικὸς λέγων ὅτι ὁ θετὸς υἱὸς ὑπὲρ διαθήκης ἀγωνίζεται ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν, ὅμως ὁ ῥήτωρ δις διαρρήδην διαψεύδει αὐτὸν λέγων (§ 14): ἐμὲ ποιεῖται, οὐκ ἐν διαθήκαις... γράφας καὶ κατωτέρω (§ 44): ἀπέφηνα... οὐ λόγῳ οὐδὲ διαθήκῃ

(1) Τοιαῦτα, ἐκ γραμματικῆς ἀφομοιώσεως, ὡς λέγονται, σφάλματα τοῦ κώδ. Α παρατίθησιν ἱκανὰ ὁ Wyse ἐν σ. XXXIX τῆς Κριτ. Εἰσαγωγῆς, ἐπίσης δὲ παρατήρησε καὶ ὁ Buermann.

(2) Κατὰ τὸν Wyse, ἐπιμελέστατα μελετήσαντα τὰ κατὰ τοὺς κώδικας, ἐκ τῶν παμπολλῶν παραλείψεων τοῦ κώδ. Α πλεῖσται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰσὶ σφάλματα αὐτοῦ τοῦ ἀρχετύπου. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. XXXVI.

(3) Ὁρ. π. τ. Κλων. κλ. § 16. Δικαιογ. κλ. §§ 6, 8, 16, 29. Φιλοκτ. κλ. § 46. Ἀπολλ. κλ. §§ 23, 24, 25. Ἀγν. κλ. § 23 κλ.

(4) Ὁρ. π. τ. Κλεων. κλ. §§ 28, 35. Ἀπολλ. κλ. § 20 κλ.

τὴν ποίησιν γεγεννημένην, ἀλλ' ἔργῳ κτέ. Σημειωτέον δι' ὅτι οὐδὲ καθ' ὑπόνοιαν συνάγεται ποθεν τοῦ λόγου ὅτι ὁ Μενεκλῆς κατέλιπε διαθήκην· ὅλως τοῦναντίον μάλιστα.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸν τῶν διωκόντων ἀδελφῶν ἀριθμόν, οὓς ὁ γραμματικὸς θέλει δύο τοῦλάχιστον (ἀδελφῶν ἀμφισβητησάντων τοῦ κλήρου) οἱ νεώτεροι ἐρμηνευταὶ ἀποφαίνονται ὅτι οὗτος ἐπλανήθη, διότι ὁ Μενεκλῆς ἓνα μόνον ἀδελφὸν κατέλιπε. Οὕτως ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 199) νομίζει ὅτι ὤφειλε μᾶλλον νὰ εἴπῃ ἀδελφοῦ ἀμφισβητήσαντος· nam unum Meneclis fratrem fuisse apparet e § 21. Sed induxit fortasse grammaticum nostrum, quod passim adversarios plurali numero designari videret, ut §§ 15, 17, 31, 33, 38. Nimirum filius quoque adversarii, particeps quodammodo causae paternae, in iudicio aderat. Ταῦτ' αὖ διδάσκει καὶ ὁ Jebb (1), κατηγορηματικώτερον μάλιστα, ἀποφαινόμενος ὅτι ἐκ μὲν τῆς § 21 δείκνυται ὅτι ἓνα μόνον ἀδελφὸν εἶχεν ὁ Μενεκλῆς, διὰ δὲ τοῦ ἐν § 38 ἀμφοτέρω οὔτοι καὶ τῆς κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾶς δηλοῦνται ὁ μόνος ἀδελφὸς οὗτος καὶ ὁ τούτου υἱός. Τὴν αὐτὴν τῷ Schömann περὶ ἐνὸς ἀδελφοῦ γνώμην ἔχουσιν ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 237) ἔτι δὲ ὁ Scheibe καὶ ὁ Thalheim, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτῶν γενεαλογικῶν, ὡσαύτως δὲ ὁ Buermann, καθὰ δηλοῖ οὗτος ἐν ταῖς κριτ. ὑποσημειώσεσιν, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Moy (2), διδάσκοντες ὅτι ὁ Μενεκλῆς ἓνα μόνον ἀδελφὸν κατέλιπε, τὸν διώκοντα. Ὁ δὲ Dareste ἐν τῇ γαλλ. μεταφράσει (3) περὶ τοῦ διώκοντος ἀποφαίνεται ὅτι εἶνε ἐκ τῶν τοῦ Μενεκλέους ἀδελφῶν, ὅτι δὲ οὗτος ἀγωνίζεται οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς, τῆς ἀνεψιᾶς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν (§ 21) γεννηθέντων, ὡς λέγει, μετὰ τὴν υἱοθεσίαν (4).

(1) Jebb, Att. Orators τόμ. Β σ. 337 σημ. 1.

(2) Les Plaid. d' Isée σ. 147, 156.

(3) καὶ (4) Σελ. 19 καὶ σημ. 1. Σημειωτέον ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰσὶν ἀπλῶς εἰκασία τοῦ λογιστάτου ἀνδρός, διότι οὐδαμοῦ τοῦ λόγου λέγεται ὅτι οἱ ἐκ πλαγίου συγγενεῖς οὔτοι, μνημονευόμενοι ἐν § 21, ἐγέννησαν τέκνα μετὰ τὴν υἱοθεσίαν, οὐδ' ὅτι ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἀγωνίζεται καὶ ὑπὲρ αὐτῶν· φαίνεται δ' ὅτι εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην προῆλθεν ἐκ τῆς ἐν § 21 φράσεως: ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐγένετο αὐτῷ

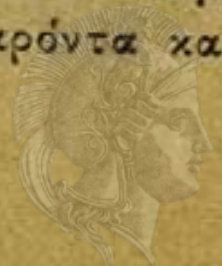

Πρὸς ταῦτα παρατηροῦμεν ὅτι, κατὰ τὸν νόμον, μόνον ἀδελφοὶ ἢ τετελευτηκότων ἀδελφῶν παῖδες ἐδύναντο νὰ ὦσι διώκοντες ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ, ἀποκλείοντες τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς πάντας τοὺς ἐν τῇ § 21 μνημονευομένους ἐτέρους ἐκ πλαγίου συγγενεῖς τοῦ Μενεκλέους, τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ δηλὸν ὅτι, τὴν ἀνεψιὰν (ἐξαδέλφη) καὶ τὸν ἀνεψιὸν (ἐξάδελφον), περὶ ὧν ἄλλως μικρὸν κατωτέρω προστίθεται (§ 22) ὅτι ἦν οὐδεὶς ἄλλος συγγενὴς αὐτῶ πλην τούτων. Ταῦτ' ὡς εἰκὸς ῥητέον καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ (§§ 10, 21) τοῦ διώκοντος, ἐπίσης ἀποκλειομένου ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ πατρός. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων φθάνομεν εἰς δ καὶ ὁ Schömann καὶ οἱ μετ' αὐτὸν λογιώτατοι ἄνδρες συμπέρασμα, ὅτι τοῦτέστι ὁ ἡμέτερος τεχνικὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπλανήθη ἐκ τῆς κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾶς (οὔτοι, τούτους, τούτων §§ 14, 15, 17, 31, 33, 38, 47 κλ.) ἐπίσης δ' ἴσως καὶ ἐκ τοῦ ἐν § 38 κειμένου: τὰς γὰρ διαλύσεις φαίνονται πρὸς ἐμὲ ποιησάμενοι ἀμφοτέρω οὔτοι (1), ἐξ ὧν συνήγαγεν ὅτι οἱ διώκοντες ἦσαν δύο καὶ δὴ ἄρα

οὐδεὶς τούτων τῶν συγγενῶν, ἣν μεταφράζει: mais au début il ne lui était encore né aucun de ces parents. Ἡμεῖς ὅμως ἀμφιβάλλομεν ἂν τοιαύτην ἐννοιαν παρέχει τὸ ἐλλ. κείμενον, νομίζομεν δ' ὅτι ἀκριδέστερον θὰ μετέφραζέ τις: mais absolument aucun il ne lui était né de ces parents.

Ἐν δὲ τῷ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 50: οἶμαι δὲ οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἐκεῖνον, οὐδ' ἄλλον...οὐδένα, ὁ Dareste μεταφράζει διαφόρως τὸ τὴν ἀρχὴν: mais je crois que ni Endios, à commencer par lui, ni en général aucun adopté. Ἀλλ' ὁ ῥήτωρ, ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἐνδιον νομίζει τοῦτο ἀδύνατον, ἐπάγει δ' ὅτι οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν εἰσποιητῶν θὰ ἐδείκνυτο οὕτως εὐήθως καὶ ὀλίγῳρος τῶν νόμων, ὥστε κτλ.

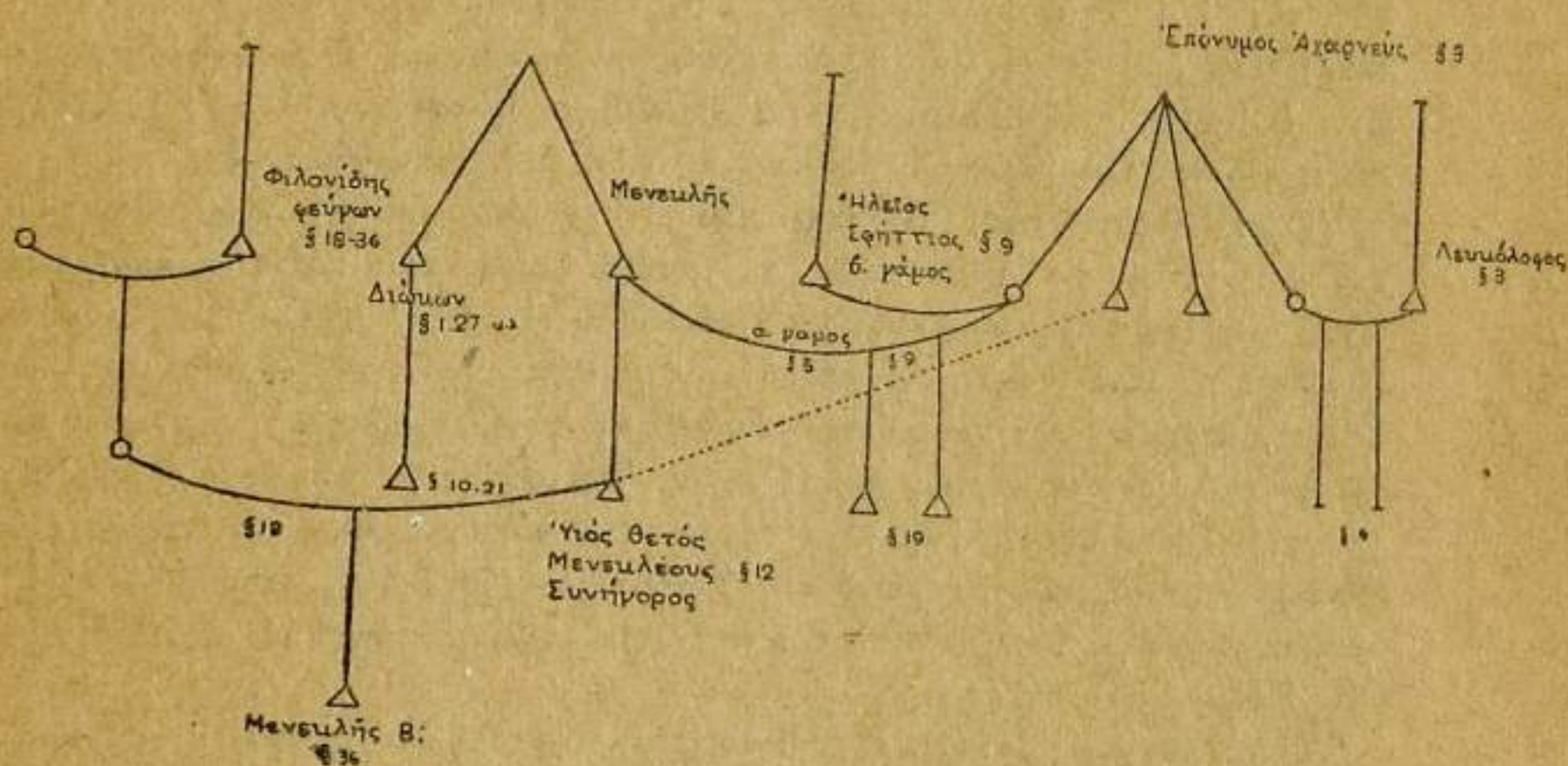
(1) Τὸ ἀμφοτέρω οὔτοι, ὡς ἤδη παρατηρήθη (Jebb, αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 337 σημ. 1. Wyse, αὐτόθ. σ. 265) δύναται νὰ νοηθῇ ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν διώκοντα ἀδελφὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀμφοτέρους ποιησαμένους τὰς διαλύσεις πρὸς τὸν λέγοντα, κατὰ τὰ ἐν § 38 ἐκτιθέμενα. Ἐκεῖ πράγματι πρόκειται περὶ ἐξωδίκου συμβιβασμοῦ καὶ ἐνόρχου βεβαιώσεως ὅτι θὰ σεβασθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὰ ὁμολογηθέντα, οὐ μόνον αὐτοὶ οἱ τότε διαφερόμενοι ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ὅμως οὐδαμῶς ἔπεται οὔτε ὅτι ὁ υἱὸς οὗτος ἐδύνατο νὰ ᾖ διάδικος, ἴδιον διώκων συμφέρον ἐν τῇ παρούσῃ δίκῃ, οὔτε ὅτι οὗτος τε καὶ ὁ τούτου πατήρ ἦσαν, ὡς νῦν οἱ νομικοὶ λέγομεν, ὁμόδικοι (litisconsortes). Μόνον ὡς συνήγορος τῷ πατρὶ παρέστη ἴσως, καὶ ταῦτα διότι οὗτος μὲν ἦν ἤδη πρεσβύτης, ἐπίσης δὲ παρίστατο συνήγορῶν τῷ διωκομένῳ Φιλωνίδῃ ὁ τούτου ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός, ὁ λέγων τὸν λόγον. Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 237) τὸν τοῦ ἀδελφοῦ υἱὸν ὑποτίθησιν ἀπλῶς παρόντα κατὰ τὴν δίκην.

ἀδελφοὶ ἀμφοτέρωι τοῦ Μενεκλέους, δικαιούμενοι εἰς ἀμφισβήτησιν
τοῦ κλήρου αὐτοῦ.

Ὅπως δὴποτε ὁμως ἢ κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορά, ἢ πολλαῖς
 χρῆται ὁ ῥήτωρ, μένει ἀνεξήγητος, οὐδεμίαν δι' ἄλλην ὁρῶμεν διάδυσιν
 ἢ νὰ ὑποτιθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν δίκην, ὁπισθεν τοῦ διώκοντος, πρεσβύτου
 ὄντος, ὡς κατωτέρω δειχθήσεται, παρίσταντο οἱ ἐγγύτατοι οἰκεῖοι
 αὐτοῦ, ἰδίᾳ διαφερόμενοι ὑπὲρ τῆς εὐτυχοῦς ἐκδόσεως αὐτῆς, οἱ υἱοὶ
 αὐτοῦ (1) δῆλον ὅτι, ἴσως δὲ καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ (2).

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἵνα δὲ βέλτιον νοηθῶσι τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην προσήκον νομίζομεν ἵνα προτάξωμέν τινα πρὸς πιθανὸν ὁρισμὸν κατὰ χρόνον τῶν ἐν τῷ λόγῳ ταύτῳ μνημονευομένων κυριωτέρων περιστατικῶν καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἡλικίας τῶν ἀγωνιζομένων.

Ἐν § 6 κεῖται: ἐκδόντες τοίνυν τὰς ἀδελφάς . . ὄντες αὐτοὶ ἐν ἡλικίᾳ, ἐπὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐτραπόμεθα, καὶ ἀπεδημήσαμεν μετὰ Ἰφικράτους εἰς Θράκην. Ἀλλὰ πότε ἡ ἀποδημία αὕτη ἐγένετο, ἢ

(1) Διότι, καθὰ ἐν τῇ § 23 διαρρήδην λέγεται, οὗτος πλὴν τοῦ ἐν § 21 ἀναφε-
ρομένου υἱοῦ, εἶχε καὶ ἄλλους παῖδας.

(2) Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῆς § 29: ἔδοξαν ἡμῖν χρῆναι... ἐπιτρέψαι τῷ τε κηδεστῇ τῷ τούτου καὶ τοῖς φίλοις διαιτηῆσαι. Ὅμως ἐδύνατο νὰ ᾔῃ καὶ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός τοῦ διώχοντος, καὶ δὴ τῇ ἐν § 21 μνημονευομένῃ, οὕτῃ ἐγγάμῳ.

μᾶλλον, κατὰ τίνα τῶν εἰς Θράκην ἐκστρατειῶν τοῦ Ἰφικράτους (1) οἱ Ἐπωνύμου τοῦ Ἀχαρνέως δύο υἱοὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὥς ἐθελονταί (2);

Ἡμεῖς τῷ Blass μᾶλλον πειθόμενοι, τιθεμένῳ τὴν εἰς Θράκην στρατείαν τοῦ Ἰφικράτους τῷ 383 π. Χ., ἐντεῦθεν δὲ λογιζόμενοι, συνάγομεν τὰ ἐξῆς περὶ τούτων πορίσματα:

1) ὅτι ὁ λέγων τὸν λόγον, ὅτε εἰς Θράκην τῷ 383 ἀπέπλευσε, δὲν ἐδύνατο νὰ ᾗ νεώτερος τῶν ἐτῶν 21, ὅτι δὲ πιθανώτατα, εἰ μὴ βεβαίως, ᾗν τοῦλάχιστον 21ετής (3).

(1) Κατὰ τὸν Schömann (αὐτόθ. σ. 198 ἐπ.), νοητέον τὴν ἐν ἔτει 389 π. Χ. ἐκστρατείαν τοῦ Ἰφικράτους εἰς Ἑλλάσποντον (Ξενοφ. Ἑλλ. Δ' 8. 34 ἐπ.). Ἐντεῦθεν δὲ λογιζόμενος οὗτος τὴν μὲν ἐπάνοδον τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας τίθησι τῷ 388 ἢ 386, τὸ διαζύγιον τοῦ Μενεκλέους τῷ αὐτῷ ἔτει ἢ τῷ 386, τὴν δὲ υἰοθεσίαν περὶ τὸ 383, ἐπειδὴ δὲ ὁ Μενεκλῆς ἐτελεύτησε ἔτει 23ῳ μετὰ τὴν υἰοθεσίαν, τάσσει τὸν λόγον τοῦτον περὶ τὸ 360 π. Χ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχουσιν ὁ Scheibe, ὁ Buermann καὶ ὁ Thalheim διδάσκοντες ὅτι ὁ λόγος οὗτος δὲν ἀπηγγέλθη πρὸ τοῦ 360 π. Χ. Ἐπίσης δὲ ὁ Dareste (αὐτόθι σ. 18).

Ὁ δὲ Βλάσσιος (Att. Berred. τόμ. Β' σ. 533) ἐπειδὴ, λέγει, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ ῥήτωρ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐκφράζεται, φαίνεται ἀποκλειομένη ἡ ἔννοια μεγάλου πολέμου τῶν Ἀθηναίων, ἐντεῦθεν εἰκαστέον μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 383 π. Χ. ἀρξαμένων ἐχθροπραξιῶν τοῦ Ἰφικράτους κατὰ τοῦ Κότυος, ἀκριδῶς τότε ἀναλαβόντος ἐν Θράκῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, διὰ δὲ ταῦτα τάσσει τὸν λόγον τοῦτον περὶ τὸ 354 π. Χ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Jebb (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 337 ἐπ.) διὸ καὶ τάσσει τὴν υἰοθεσίαν μὲν τοῦ λέγοντος ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, γενομένην 6 περίπου ἔτη βραδύτερον (§§ 7-19), κατὰ τὸ ἔτος 377, τὸν θάνατον δὲ τούτου, ἐπελθόντα 23 ἔτη μετὰ τὴν υἰοθεσίαν τῷ 354 π. Χ, ὅτε μετὰ μικρόν ἡ δίκη ἐπηκολούθησεν.

Ὁ Wyse τέλος (αὐτόθ. σ. 236 ἐπ.) δέχεται μὲν ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ ῥήτορος, ἀποφαίνεται δ' ὅτι κατ' ἀλήθειαν στερούμεθα ἐπαρκῶν εἰδήσεων ὅπως προσδιορίσωμεν κατὰ χρόνον πότε ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἀθηναίων καὶ πότε ἐν τῇ τῶν ἐπιχωρίων ἡγεμονίᾳ αἱ εἰς Θράκην στρατεῖαι τοῦ Ἰφικράτους ἐγένοντο.

(2) Ὡς ἐθελονταί λέγομεν, διότι τοιοῦτό τι προδήλως ἐμφαίνει ἡ φράσις: ἐπὶ τῷ στρατεύεσθαι ἐτραπόμεθα.

(3) Τῆς εἰς τὸ Ληξιαρχ. Γραμματεῖον ἐγγραφῆς γενομένης ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ 18 ἔτους, ταύτῃ δὲ ἐπακολουθούσης κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐπὶ δύο ἔτη στρατιωτικῆς τῶν ἐφήδων παιδεύσεως (ὅρ. ἀνωτ. σ. 16 σημ. 2 καὶ σ. 17 σημ. 1, ἔπεται ὅτι εἶχον ἤδη συμπληρώσει τὸ 21 ἔτος. Ἐκ τῶν ἐν §§ 3-5 ὁμῶς λεγομένων, ὅτι τελευτήσαντος τοῦ πατρός, οὗτος καὶ ὁ ἀδελφός πρῶτον μὲν ἐξέδωσαν τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφὴν Λευκολόφῳ, μετὰ δὲ 4 ἢ 5 ἔτη καὶ τὴν νεωτέραν τῷ Μενεκλεῖ, ἔπεται ὅτι ὅτε τὴν πρώτην ἀδελφὴν εἰς γάμον ἐξεδίδωσαν ᾗσαν ἤδη ἐνήλικαι, 18ετής· ἄρα τοῦλάχιστον

2) ὅτι οὗτος ἐπιστρέφων ἐκ Θράκης εἰς Πειραιᾶ κατέπλευσε μετὰ 3 ἔτη περίπου (1), τουτέστι τῷ 380.

3) ὅτι ὁ τοῦ Μενεκλέους γάμος μετὰ τῆς νεωτέρας τούτου ἀδελφῆς, οὕπω πλήρως ἐφήδου (2) οὔσης, ἐτελέσθη μὲν μικρὸν πρὸ τῆς εἰς Θράκην στρατείας, ἐλύθη δὲ μετὰ τετραετῇ περίπου συμβίωσιν (3), περὶ τὸ 379, ταύτης ἐκδοθείσης Ἡλείῳ Σφηττίῳ (§ 9) εἰς δεύτερον γάμον.

4) ὅτι ἡ υἱοθεσία ἐγένετο μετὰ πάροδον 3 ἐτέρων περίπου ἐτῶν (4), ἦτοι περὶ τὸ 376 καὶ

5) ὅτι τοῦ Μενεκλέους τελευτήσαντος ἔτει 23ῳ μετὰ τὴν υἱοθεσίαν (§§ 15, 45), ὁ λόγος οὗτος ἀπηγγέλθη περὶ τὸ 353/2 π. Χ. καὶ δὴ ἄρα ἐκ τῶν περισωθέντων λόγων εἶνε ὁ τελευταῖος ἴσως, ὃν ὁ Ἰσαῖος συνέγραψεν (5), ἤδη πρεσβύτης ὢν καὶ αὐτός (6).

ὁ νεώτερος, ὁ καὶ υἱοθετηθεὶς, καὶ δὴ κατ' ἀκολουθίαν, ἐπειδὴ ἔκτοτε μέχρι τῆς ἐκστρατείας παρῆλθον 6 ἔτη περίπου, οὗτος ἦν 24ετής ὅτε ἀπεδήμησε.

(1) Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς § 6 ἔνθα λέγεται ὅτι ἐκ τῆς στρατείας δεῦρο καταπλεύσαντες κατέλαβον τῇ πρεσβυτέρᾳ ἀδελφῇ ὄντα δύο παιδιά· ἡ ἀποδημία ἄρα διήρκεσε 3 ἔτη περίπου.

(2) Ἡ νεωτέρα σχεδὸν ἡλικίαν εἶχεν ἀνδρὶ συνοικεῖν (§ 4). Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι πάντως ἦν νεωτέρα τῶν 14 ἐτῶν, τοῦ νόμου διὰ τὰς ἐπικλήρους εὐλάχιστον (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 56 § 7 κατὰ τὴν καλλίστην τοῦ ἀοιδίμου Βλασίου συμπλήρωσιν: ἕως ἂν τις τεταρτακαίδεκέτις γένηται) τὴν ἐφηβείαν ὀρίζοντος εἰς τὸ 14 ἔτος συμπληρωμένον τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Εἰ καὶ ἡ διάταξις αὕτη φαίνεται εἰδική οὔσα, ὅμως οὐδὲν κωλύει νὰ ἐφηρμόζεται κατ' ἀναλογίαν καὶ γενικώτερον, ὡς ἀνάγκη παρίστατο. Ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἐπεται ὅτι πρὸ τοῦ 14 ἔτους ὁ γάμος ἀπηγορεύετο. Τούναντίον, πιθανώτατον εἰ μὴ βέβαιον νομίζομεν, ὅτι καθάπερ ἐν Κρήτῃ, (Νόμ. Γορτ. IB' 35) οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπανταχοῦ ἴσως τῶν ἑλλ. χωρῶν ἡ γυνή, κατὰ τὸν νόμον εὐλάχιστον, ἐθεωρεῖτο ἱκανὴ πρὸς γάμον μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 12 ἔτους, καθὰ ἄλλως τε καὶ παρ' ἡμῖν ἔκτοτε μέχρι σήμερον. Πρβλ. Beauchot, αὐτόθ. τόμ. Α' σ. 158 ἐπ. Wyse, αὐτόθ. σ. 310.

(3) Διότι, ἀφ' οὗ μετὰ τριετῇ περίπου ἀπουσίαν οἱ ἀδελφοὶ ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας, παρῆλθον δὲ καὶ 2 ἢ 3 μῆνες ἀπὸ τῆς ἐπανόδου (§ 7), ὁ Μενεκλῆς ἤρξατο δεόμενος αὐτῶν ἐκδοῦναι ἄλλῳ τὴν ἀδελφὴν (§ 8), ἔκτοτε δὲ πάλιν παρῆλθε χρόνος τις, ἄχρις οὗ ἐκείνη μόλις ἐπείσθη (§ 9).

(4) Τοῦτο προκύπτει ἐκ τῆς § 19 ἔνθα λέγεται ὅτι ἡ ποίησις ἐγένετο πολλῶν χρόνων μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου, ὅτε ἡ ἀδελφή δύο παῖδας εἶχεν ἤδη ἐκ τοῦ δευτέρου ἀνδρός,

(5) Τελευταῖον ὁ Schömann καὶ οἱ μετ' αὐτὸν νομίζουσι τὸν π. τ. Ἀπολλοδώρ. κλ. τάσσοντες αὐτὸν τῷ 354/3 π. Χ.

(6) Ἐκ τῆς χρονολογήσεως τινῶν τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος καὶ τῆς παρ' αὐτῷ μα-

Τὴν ἡλικίαν τοῦ Μενεκλέους κατὰ τὰς σπουδαιοτάτας περὶ
στάσεις τῆς δίκης ταύτης, τὸν γάμον αὐτοῦ δῆλον ὅτι μετὰ τῆς τοῦ
θετοῦ υἱοῦ ἀδελφῆς καὶ τὴν υἱοθεσίαν τούτου, μόνον κατὰ συμπερ
σμὸν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν· ὅμως νομίζομεν ὅτι οὐ λίαν ἀφιστ
μεθα τῆς ἀληθείας ὑποτιθέμενοι αὐτὸν πλέον μὲν ἢ πεντηκονταπε
τούτη μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ δευτέρου τούτου γάμου (1), πάντως
ὑπερεξηκοντούτη (2) κατὰ τὴν ποίησιν τοῦ θετοῦ υἱοῦ.

Τέλος περὶ τοῦ διώκοντος τοῦτο μόνον λέγομεν, ὅτι ἐκ τοῦ
ὅλου λόγου φαίνεται μὲν νεώτερος ὢν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μενεκλ
ους, ἀλλὰ καὶ οὗτος πάντως ἦν ἤδη πρεσβύτης κατὰ τὴν δίκην
ἐβδομηκοντούτης ἴσως, εἰ μὴ καὶ πρεσβύτερος (3).

Τὴν ὑπόθεσιν δὲ ἐκ τοῦ λόγου τεκμαιρόμενοι φανταζόμεθα
ἔχουσιν κατ' ἀλήθειαν ὡς ἑξῆς.

Ὁ Μενεκλῆς, ἀθηναῖος εὐπορος (4), ἑγγαμος, ἦν φίλος καὶ ἐπ

θητείας τοῦ Δημοσθένους, τασσομένης περὶ τὸ 365 - 363, καθίσταται σφόδρα πιθανόν
ὅτι ὁ Ἰσαῖος ἐγεννήθη περὶ τὸ 420 π. Χ. Ἡ γνώμη Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεύς
ὅτι ὡς ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος τεκμαίρεται, οὗτος ἤκμασε μετὰ τὸν Περικλέους
λοποννησιακὸν πόλεμον καὶ μέχρι τῆς Φιλίππου δυναστείας προεξέτεινεν, οὐδὲν
διδάσκει ἡμᾶς περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τοῦ θανάτου τοῦ ῥήτορος· τοῦτο δὲ μόνον
ἴσως δυνάμεθα ἐκ τῶν ῥημάτων τούτων νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ ἐπιφανέστατος τῶν
φιλολόγων τῆς ἀρχαιότητος, ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς λοιποὺς λόγους τοῦ Ἰσαίου,
ἡμεῖς νῦν στερούμεθα, ἐκ τούτων συνήγαγεν ὅτι ὁ ῥήτωρ φαίνεται ζῶν ἔτι ἐπὶ τὴν
δυναστείαν Φιλίππου (359-337/6 π. Χ.) ὅπερ εὐλογον, διότι καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον
ἔτι ἔτος αὐτῆς (337/6) ἂν ὑποτεθῇ τελευτήσας, πάλιν θὰ εἶχεν ἡλικίαν 83 περίπου
ἔτων. Πρβλ. Scöhmman, αὐτόθ. σ. V ἐπ. Jebb, αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 264.

(1) Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν §§ 7 καὶ 8 ἐνθα ὁ Μενεκλῆς παρίσταται ὁμολογῶν
ἑαυτὸν γέροντα, διὸ καὶ μετὰ τριετίαν ἀπὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, ταύτην ζητεῖ τὴν
χάριν παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς μόλις ἐκκαίδεκέτιδος τότε γυναικὸς αὐτοῦ, ἐκδοῦναι
ἄλλω αὐτὴν μετὰ τῆς γνώμης τῆς ἑαυτοῦ.

(2) Διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐδείχθη ἡ ποίησις ἐγένετο 7 ἔτη περίπου μετὰ τὴν τέλεσιν
τοῦ γάμου.

(3) Τοῦτο εἰκάζομεν πρῶτιστα μὲν ἐκ τῆς κατὰ μέσον ὅρον πιθανῆς διαφορᾶς
ἡλικίας μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν, εἶτα δ' ἐκ τῶν §§ 10, 23 ἐνθα οὗτος λέγεται
πατὴρ παίδων κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς υἱοθεσίας, ἴσως δὲ ἤδη τότε εἶχε καὶ θυγατέρας
ἑγγαμον. Ορ. ἀνωτέρω.

(4) Εἰκάζομεν τοῦτο, διότι ἀνὴρ γέρων καὶ ἄπορος οὔτε κόρην μόλις τριακαίδεκέτιδα
εὕρισκει νὰ λάβῃ εἰς γάμον, οὔτε ἄνδρα συναινοῦντα ἵνα υἱοθετηθῇ ὑπ' αὐτοῦ.
Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁ λέγων, ἐν' ἀποδείξῃ ἀφιλοχρηματίαν, ἀποσιωπᾷ μὲν ὅλα
τὰ τῆς λεγομένης ἀφανοῦς οὐσίας, μόνον δὲ περὶ τῆς φανεράς, τῆς ἐγγείου, δηλοῖ
ὅτι, ποιεῖται λόγον, ἥτοι τοῦ πωληθέντος χωρίου καὶ ἐνὸς οἰκιδίου, ὃ μόνον ἐκεῖ

τήδειος Ἐπωνύμου τοῦ Ἀχαρνέως, ὃς ἐπίσης φιλίως καὶ οἰκείως διάκειτο πρὸς αὐτόν. Τελευτήσας οὗτος, πάντως πρὸ τοῦ 390 π. Χ. (1), κατέλιπεν υἱοὺς δύο καὶ θυγατέρας δύο, περιουσίαν δὲ μικράν (2), μόλις ἐξαρκέσχασαν ἴσως πρὸς προίκισιν τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς, ἐκδοθείσης τῇ Λευκολόφῳ (§ 3). Ἐκλιπόντος τοῦ Ἐπωνύμου ἢ πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκείνου οἰκειότης τοῦ Μενεκλέους οὐ μόνον κατ' οὐδὲν ἡλαττώθη, ἀλλὰ, τοῦναντίον, καὶ ἐπετάθη ὅτε καὶ τῇ Μενεκλεΐ ἐτελεύτησεν ἡ γυνή (§ 4).

Οὗτος, εἰ καὶ προδεδηκῶς ἦδη τὴν ἡλικίαν, ὅμως ἐπειδὴ ἦν ἄπαις, εἶχε δὲ καὶ χρεῖαν περιθάλψεως, προσήκον ἐνόμισε νὰ συνέλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, εὐθὺ δ' ἀπέβλεψε πρὸς τὴν μόλις τριακαιδεκέτιδα κόρην τοῦ ἐκλιπόντος παλαιοῦ φίλου. Οἱ ἀδελφοί, εἰδότες ὅτι καὶ ὁ πατήρ οὐδενὶ ἂν ἔδωκεν ἥδιον ἢ ἐκείνῳ (§ 5) προθύμως συνήνεσαν, εἰ μὴ κατ' ἀλήθειαν καὶ παρσκευάσαν τὸν γάμον τοῦτον ἵνα νυμφεύσωσιν ἀδ' ἀπάνως τὴν ἀδελφήν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι οὗτοι διατείνονται, ὅτι οὐκ ἄπροικον, ἀλλὰ τὴν ἴσην προίκα ἐπιδόντος ἦνπερ καὶ τῇ πρεσβυτέρᾳ ἀδελφῇ, ἐξέδοσαν αὐτήν, εἰκοσιμνᾶς δῆλον ὅτι, μάλιστα δὲ καὶ μαρτυρίαν τινὰ περὶ τούτῳ παρέσχοντο (§ 5) ἡμεῖς δ' ὅμως σφόδρ' ἀμφιδάλλομεν ἂν ὄντως ἡ προίξ αὕτη κατεβλήθη, μᾶλλον δὲ πιστεύομεν ὅτι ἀνὴρ πρεσβύτης καὶ εὐπορος, αὐτὸς ζητῶν καὶ λαμβάνων εἰς γάμον κόρην νεωτάτην καὶ ὀρφανήν, οὐδέποτε θὰ ἐτόλμα καὶ προίκα ἐπ' αὐτῇ νὰ ζητήσῃ, καὶ

κατέλιπε καὶ ὃ ἐστὶν οὐκ ἄξιον τριῶν μνῶν (§ 35). Πειρᾶται δὲ νὰ πείσῃ τοὺς δικαστὰς ὅτι ὁ Μενεκλῆς καὶ τὴν προίκα τῆς ἀδελφῆς ἀπέδωκε (§ 9) καὶ εἰς αὐτόν μετὰ τὴν υἱοθεσίαν παρεῖχε τὰ μέσα ἵνα γυμνασιαρχῇ ἐν τῷ δήμῳ καὶ φιλοτιμῇται ὡς υἱὸς ὦν ἐκείνου, (§ 42) ἀπὸ τῆς μισθώσεως τοῦ οἴκου τῶν παίδων Νικίου, ὅτι δὲ ἐπειδὴ ἔδδει τῷ ὀρφανῷ (τῷ ἐνηλίκῳ δηλονότι γενομένῳ τῶν παίδων Νικίου) τὰ χρήματα ἀποδιδόναι, (§ 28) κατ' ἀνάγκην ἐπώλησε τὸ χωρίον καὶ οὐδέν, πλὴν τοῦ οἰκιδίου, ὑπόλοιπον τῆς οὐσίας ἀπέμεινε.

(1) Ἐάν ἡ εἰς Θράκην στρατεία ἐγένετο τῷ 383, ἐν δ' ἔτος περίπου πρὸ ταύτης ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς, πρὸ τούτου δ' αὖθις 5 ἔτη ὁ τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς, ἀμφοτέρων ἐκδοθεισῶν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, ὁ πατήρ κατὰ ταῦτα ἦν ἤδη τετελευτηκώς, καὶ ὃ ἄρα ἐτελεύτησε τοῦλάχιστον πρὸ τοῦ 390 π. Χ.

(2) Πλὴν ὅτι τοῦτο ἐμφαίνει ἡ ἐπὶ μισθῷ στρατεία τῶν ἀδελφῶν πρὸς πορισμὸν χρημάτων, καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ θετοῦ υἱοῦ ὅτι ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς ἐκείνου, τοῦ Μενεκλέους δῆλον ὅτι, ἐγυμνασιάρχει (§ 42), ἐκ παντὸς ἐν γένει τοῦ λόγου συνάγεται ὅτι ὁ πατήρ αὐτῶν ἐλάχιστην περιουσίαν κατέλιπεν.

δὴ παρ' ἀδελφῶν οὐκ εὐπόρων. Εἰν' ἄρα πιθανώτατον ὅτι ἐπίτηδες οὗτοι διέδωσαν ἑκτοτε καὶ ἐδεθαίωσαν, συναινούντος ὡς εἰκὸς καὶ τοῦ Μενεκλέους, τὴν περὶ προικὸς φήμην, τοῦτο μὲν ἵν' ἀποδείξωσι τὸν γάμον τῆς ἀδελφῆς τιμιώτερον(1), τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα ἵν' ἐξασφαλίσωσιν αὐτῇ τὴν ἀπόδοσιν τῆς μὴ καταβληθείσης προικὸς, ἐν περιπτώσει λύσεως τοῦ γάμου, εἴτε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ γέροντος Μενεκλέους εἴτε καὶ ἄλλως.

Οἱ ἀδελφοὶ ἀπαλλαγέντες οὕτω καλῶς καὶ ἐπωφελῶς καὶ τῆς δευτέρας ἀδελφῆς, ἐστερημένοι δὲ ἰδίας περιουσίας, τρέπονται ἐπὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐπὶ μισθῷ, ὅθεν ἡλπίζον καὶ τινα κέρδη ν' ἀποκομίσωνται, ὡς καὶ πράγματι συνέβη, διότι περιποιησάμενοί τι δεῦρο κατέπλευσαν (§ 6).

Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Μενεκλῆς διέψευσε τὰς ἐλπίδας καὶ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς· διότι ὅτε οὗτοι ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας, ἐκ τῆς μετὰ Ἰφικράτους στρατείας, ἡ νεωτέρα ἀδελφή, ἣν εἶχε Μενεκλῆς, ἦν ἔτι ἄπαις, καὶ ταῦτα μετὰ τετραετίαν ὅλην ἀπὸ τοῦ γάμου (§ 6).

Διὰ τοῦ γάμου ἄρα οὐ μόνον ὁ σκοπὸς ὃν ἐπεδίωκον δὲν ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ χείρων κατέστη ἡ θέσις τῆς ἀδελφῆς, ἡναγκασμένης μὲν νὰ γηροκομῇ τὸν ὑπερήμερον Μενεκλέα, νὰ στερῇται δὲ πάσης τέρψεως, οὐδεμίαν δὲ νὰ ἔχῃ ἐλπίδα κληρονομίας. Διότι ἐξ ἀδιαθέτου μὲν οὐδὲν κατὰ τὸν νόμον δικαίωμα εἶχεν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ ἀνδρός(2), ἐκ διαθήκης δέ, — ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ἐννοεῖται, ὅτι ὁ Μενεκλῆς θὰ ἐπείθετο νὰ γράψῃ ὑπὲρ αὐτῆς διαθήκη — πλὴν ὅτι τὸ κῦρος αὐτῆς, μάλιστα διὰ τὴν μεγίστην διαφορὰν τῆς ἡλικίας, εὐλόγως καὶ πειστικῶς θὰ ἡμφεσθῇτεῖτο, κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ περὶ διαθηκῶν νόμου τοῦ Σόλωνος: εἴαν μὴ μανιῶν ἢ γήρως ἢ φαρμάκων ἢ νόσου ἕνεκα ἢ γυναικὶ πιθόμενος κτέ. (3), καὶ δὴ πιθανῶς

(1) Διότι ὁ γάμος ἦν ἔγκυρος καὶ ἄνευ προικὸς· ἄλλως οὐδ' οἱ ἀντίδικοι καίπερ ἄρνούμενοι τὴν προίκα, λέγουσι διὰ τοῦτο τὸν γάμον ἄκυρον. Παραδείγματα γυναικῶν ἐκδοθεισῶν ἀπροίκων ὅρ. παρὰ Schömann, αὐτόθι σ. 233. Beauchet, αὐτόθι. τόμ. Α' σ. 253 ἐπ.

(2) Τὸ ἀττ. δίκαιον οὐδέν, ἐν οὐδεμιᾷ τάξει, οὔτε τῷ ἀνδρὶ οὔτε τῇ γυναικὶ ἐπὶ τῆς κληρονομίας ἑκατέρου παρῆχε δικαίωμα Beauchet, αὐτόθι. τόμ. Γ' σ. 572.

(3) Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' §§ 14, 16. Πρὸβλ. Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 35. 2. Ὑπερείδ. κ. Ἀθηνογ. § 17 ἐκδ. Blass.

ἄρα θὰ ἐκηρύσσετο ἄκυρος, πάλιν τίς οἶδεν ἂν αὕτη θὰ ἐφθανέ ποτε νὰ κληρονομήσῃ τὸν Μενεκλέα. Διότι πότε οὗτος θ' ἀπέθνησκε; Καὶ πράγματι, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη 30 ὅλα ἔτη τῷ γάμῳ ἐπέζησε.

Περὶ δὲ υἱοθεσίας τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν, συνεστῶτος τοῦ γάμου τῆς ἀδελφῆς, οὐδὲ σκέψις ἔδει νὰ γένηται· διότι τότε δὴ τότε οἱ ἀγχιστεῖς θὰ ἐπεκαλοῦντο ἐπιτυχῶς τὸν ἄρτι διαληφθέντα νόμον (1), θὰ καθίστατο δὲ καὶ γελοῖος ὁ θετὸς υἱός, παριστάμενος πρὸ τῶν φιλογελῶτων ἐκείνων Ἀθηναίων ὡς πατέρα μὲν ἔχων τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, οἶονεὶ δὲ μητέρα τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφήν, καὶ ταῦτα νεωτέρα ν αὐτοῦ οὔσαν κατὰ 12 ἔτη τοῦλάχιστον.

Εἴν' ἀληθὲς ὅτι ὑπελείπετο ἡ προῖξ· ἀλλὰ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπικουρία συκίνη· διότι οὐ μόνον θὰ ἡμφεσθητεῖτο ἐπίσης—ἀφ' οὗ καὶ νῦν ἀρνοῦνται αὐτὴν οἱ διώκοντες (2)—ἀλλὰ καὶ ἂν ἡ δίκη προικὸς ἐπετύγχανε, πάλιν εἰς τοὺς ἀδελφούς, ἅτε δὴ κυρίους τῆς ἀδελφῆς, ἡ προῖξ κατὰ τὸν νόμον θὰ ἐπεστρέφετο, οὐδὲν ἀποκερδαινούσης ἐκείνης. Ἐπειτα τίς εἶδε πότε θ' ἀνελαμβάνετο ἵνα χρησιμεύσῃ τῇ γυναικὶ πρὸς δεύτερου γάμον.

Λοιπὸν ἦν ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθῇ ἄλλος τις τρόπος, πάντων θεραπεύων τὰ συμφέροντα, νὰ συναινέσῃ δὲ εἰς τοῦτον καὶ ὁ Μενεκλῆς εἴτε οἴκοθεν, εἴτε καὶ πειθόμενος κατὰ μικρόν. Ἐξεῦρον δὲ οἱ διαφερόμενοι τὸν ἐξῆς τρόπον, ὅς καὶ νόμιμος ἦν καὶ οὐ λίαν ἀσυνήθης ἐν Ἀθήναις. Πρῶτον μὲν λυομένου τοῦ γάμου ἀμοιβαίᾳ συναινέσει (3) τῶν συζύγων, νὰ ἐκδοθῇ ἄλλῳ ἢ τοῦ Μενεκλέους γυνή, μετὰ τῆς γνώμης τῆς ἑαυτοῦ (§ 8), συναινοῦντος δῆλον ὅτι καὶ ἐκείνου εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου ἀνδρός (4), ἐννοεῖται δὲ καὶ προικίζον-

(1) Διότι, ὡς γνωστόν, ἐπὶ υἱοθεσίας οἱ αὐτοὶ κατ' ἀρχὴν ὅροι ἴσχυον, οἱ καὶ ἐπὶ διαθήκης, πιθανῶς δ' ἐφηρμόζοντο κατ' ἀναλογίαν καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις κατὰ τὰς γενικὰς περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως ἀρχάς.

(2) Ὅρα § 5: δίδομεν αὐτῷ οὐκ ἄπροικον, ὡς οὗτος λέγει ἐκάστοτε, ἀλλὰ κτέ.

(3) Ὁ Μενεκλῆς βεβαίως ἐδύνατο καὶ μονομερῶς δι' οἷον δῆποτε λόγον ἢ καὶ ἄνευ λόγου, νὰ λύσῃ τὸν γάμον, τοῦ ἂντ. δικαίου πλήρη πρὸς τοῦτο ἐλευθερίαν παρέχοντος τῷ ἀνδρὶ· προὔτιμήθη δ' ὅμως τό ἀμοιβαίᾳ συναινέσει διαζύγιον (communi consensu) χάριν τῆς γυναικός, ὑπὲρ ἧς καὶ ἐπῆλθεν, ἵνα μεταπηδῇ αὕτη ἄνευ σκανδάλου εἰς νέον γάμον.

(4) Παραδείγματα ἀνδρῶν ἐκδόντων τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας εἰς ἄλλους μνημο-

τος αὐτήν. Οὕτως ὁ Μενεκλῆς θὰ ἐξηκολούθει φιλῶν τὴν οἰκογένειαν καὶ ἀπολαύων τῶν περιποιήσεων αὐτῆς, ὥσπερ καὶ πρότερον. Καὶ πράγματι, μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου, "κατ' οὐδὲν ἡλαττώθη ἡ τοῦ Μενεκλέους πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἐπωνύμου προτέρα οἰκειότης καὶ ἡ πρὸς τὴν τέως σύζυγον στοργή τοῦναντίον, ὥς οἱ ἀδελφοὶ μαρτυροῦσιν, ἔτι μᾶλλον ἠϋξήσαν (§ 11).

Εἶτα δέ, ἐπειδὴ ὁ Μενεκλῆς θὰ ἐξηκολούθει σκοπῶν πάντοτε ὅπως μὴ ἔσοιτο ἄπαις (§ 10), νὰ προδῶσιν εἰς τὴν τέλεσιν τῆς υἱοθεσίας, οὐχὶ διὰ διαθήκης (1). κινδυνευούσης μὲν πάντοτε διὰ τοὺς διειλημμένους νομίμους λόγους ν' ἀκυρωθῇ, μελλούσης δὲ νὰ ἰσχύσῃ μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου, ἀλλὰ ζῶντος τοῦ Μενεκλέους καὶ ἔργῳ (§ 44) εὐθὺς ὥς μετὰ πάροδον χρόνου τινὸς ἤθελε καταστήθῃ δυνατὸν, πιστουμένης δημοσίᾳ τῆς εἰσποιήσεως (2) διὰ τῆς εἰς τοὺς

νεύομεν λ. γ. τὸ τοῦ Πρωτομάχου, ὅστις ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ λάβῃ εἰς δεῦτερον γάμον ἐπίκληρον εὐπόρον, ἔπεισε τὸν ἑαυτοῦ γνώριμον Θούκριτον ἵνα λάβῃ γυναῖκα τὴν σύμδιον αὐτοῦ (Δημ. π. Εὐδουλίδ. § 41). Ἐπίσης τὸ τοῦ Τιμοκράτους παραχωρήσαντος Ἀφρόδῳ εἰς γάμον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἐπειδὴ ἐπίκληρον λαμβάνειν ἔμελλε (Δημ. π. Ὀνητορ. Α. ἐν Ὑποθ.). Πλουτάρχ. β. Περικλ. 24.

(1) Ὁ τρόπος οὗτος ἦν ὁ πολλῶ μᾶλλον συνήθης, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ Σόλων διὰ τοῦ περὶ διαθηκῶν νόμου εἰς τοῦτο ἰδίᾳ ἀπέδλεψεν, ἵν' ἐξασφαλίσῃ ὁλόν ὅτι τὸ ἀγνὸν τῆς υἱοθεσίας, χωρούσης, ὥσπερ καὶ ἡ διαθήκη αὐτή, μόνον ἐλλείψει τέκνων γνησίων ἀρρένων. Ὅθεν δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι, κατὰ κανόνα, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ διαθήκη, περιεῖχεν αἰ καὶ ποίησιν υἱοῦ, ἵνα μὴ ὁ οἶκος ἐξερημωθῇ, τοῦ διαθέτου ἀποθνήσκοντος ἄπαιδος. Τοιαύτη δὲ πιθανῶς εἶνε καὶ ἡ ἔννοια ὣν ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ π. τ. Ἀριστάρχ. κληρ. § 9 διδάσκει: οἶμαι τοίνυν πάντας ὑμᾶς εἰδέναι, ὦ ἄ., ὅτι κατὰ διαθήκας αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν εἰσποιήτων γίνονται, διδόντων τὰ ἑαυτῶν καὶ ὑεῖς ποιουμένων, ἄλλως δὲ οὐκ ἔξεστιν. Ἐντεῦθεν ὁμως οὐδαμῶς ἐπεται οὕτε ὅτι τις δὲν ἐδύνατο διαθέσθαι τὰ ἑαυτοῦ διὰ διαθήκης, χωρὶς νὰ υἱοθετήσῃ, οὕτ' ἔτι ἥττον ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ποιήσῃται υἱὸν ἔργῳ καὶ ἐν ζωῇ, (inter vivos), διὰ δημοσίας δηλώσεως, ἀκριδῶς καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Μενεκλῆς, ὡς αὐτὸς αὐθις ὁ ῥήτωρ μαρτυρεῖ λέγων (§ 25): Οἶμαι δὲ καὶ τοῦτον εἴ τις ἐρωτήσῃεν αὐτὸν τί δὴ ποτ' ἂν ἐποίησεν εἰς τὴν αὐτὴν τύχην ἐκείνῳ κατασιᾶς, οὐκ (ἂν) ἀλλ' οὐδὲν εἰπεῖν ἢ ὅτι ἐποιήσεται' ἂν... καὶ δηλὸν ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον νόμον ἢ ποίησις ἐγένετο' ἂν, καθ' ὃν περ ἡ ἐμὴ. Πρὸλ. Beauchet, ἀνὸθ. τόμ. Γ' σ. 691, ἐπ.

(2) Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 9 ἐπ.) ἡ ἔργῳ ποίησις υἱοῦ προηγήθη πάντως διὰ τῆς διαθήκης, οὕσα προγενεστέρα αὐτῆς καὶ μόνη ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐν χρήσει. Ὡς ὁμως νοεῖ ἕκαστος, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν ἡ πράξις τῆς υἱοθεσίας, ἵνα δύνῃται νὰ παράγῃ νομικὰ ἀποτελέσματα, ἔδει πάντως νὰ ὑπόκειτα εἰς ἀναγκαίαις τινὰς διατυπώσεις, δημοσίᾳ τελουμένας, οἷον ἡ εἰσαγωγή εἰς τοὺς φράτεραι καὶ ἡ ἐγγραφή εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον, ἐπίσης ἡ εἰς τοὺς δημότας ἐγγραφή

φράτερας εισαγωγῆς τοῦ θετοῦ υἱοῦ καὶ τῆς ἐγγραφῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς δημότας καὶ εἰς τοὺς ὀργεῶνας, οὕτως ὥστε ὁ θετὸς υἱὸς νὰ

καὶ ἡ εἰς τοὺς ὀργεῶνας καὶ εἴτις ἄλλη. Ἐπειτα, εἰ καὶ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ ἐν τῷ π. τ. Ἀπολλοδ. κληρ. § 16 λέγει περὶ τῆς εισαγωγῆς εἰς τοὺς γεννήτας καὶ τοὺς φράτερας: ἔστι δ' αὐτοῖς νόμος ὁ αὐτός, ἐὰν τέ τινα φύσει γεγονότα εἰσάγῃ τις ἐὰν τι ποιητόν, ἀδύνατον ἡμῖν φαίνεται νὰ μὴ ἐγίνετο διάκρισις μεταξὺ γνησίων καὶ ποιητῶν τέκνων, κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν διατυπώσεων τούτων ἐπὶ υἰοθεσίας, ἔτι δὲ μᾶλλον μεταξὺ ἀνήδων καὶ ἐφήδων τέκνων θετῶν. Ὁ ὑπὸ τοῦ Μενεχλέους λ. γ. υἰοθετηθεὶς, ὅτε ἡ ποίησις ἐγένετο, ἦν ἤδη ἀνὴρ τριακοντούτης περίπου καὶ δὴ ἄρα ἐγγεγραμμένος ἐν τοῖς γραμματεῖσι τῶν φρατέρων καὶ ὀργεῶνων ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς αὐτοῦ, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῷ ληξιαρχικῷ γραμματεῖῳ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καταλόγοις τοῦ δήμου καὶ τῆς φυλῆς Ἐπωνόμου τοῦ Ἀχαρνέως, ὡς γόνυ ἐκείνου υἱός. Αἱ νόμιμοι ἐγγραφαὶ αὗται τί ἐγίνοντο; Δὲν μετεδύλλοντο; Βεβαίως ἐπὶ τῇ ποίησι μετεδύλλοντο, ἀφ' οὗ αὐτὸς ὁ λέγων διαρρήδην μαρτυρεῖ λέγων (§ 42): καὶ ἐγυμνασιάζουσαν ἐν τῷ δήμῳ καὶ τὰς σιτρατείας, ὅσαι ἐγένοντο ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, εἰσπράττειν ἐν τῇ φυλῇ τῇ ἐκείνου καὶ ἐν τῷ δήμῳ.

Ἐπειτα ἂν ἐπὶ πάντων ἐν γένει τῶν παίδων, κατὰ τὴν ἐγγραφὴν αὐτῶν ἐν τῷ φρατρικῷ γραμματεῖῳ, ἀπητεῖτο ἡ ἔνορκος βεβαίωσις τοῦ πατρὸς ὅτι ὁ εἰσαγόμενος παῖς ἦν υἱὸς αὐτοῦ γνήσιος ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς γυναικός, ταῦτό δὲ πάλιν σὺν ἄλλοις ἐξ-τάζετο κατὰ τὴν εἰς τὸ ληξιαρχ. γραμματεῖον ἐγγραφὴν τῶν ἐφήδων, διατί αὐθις, ὅσας μάλιστα ὁ υἰοθετούμενος ἦν ἤδη ἀνὴρ, ὁ υἰοθετῶν νὰ ὁμνύῃ ὅτι οὗτος ἦν ἐξ ἀστῆς καὶ ὀρθῶς γεγονώς; Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ εἰς τοὺς φράτερας εισαγωγὴ καὶ ἡ εἰς τοὺς δημότας καὶ τοὺς ὀργεῶνας ἐγγραφή, ἦσαν οὐχὶ ἀπλᾶί ἐπαναλήψεις, ἀλλὰ διατυπώσεις ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβεβλημέναι, τοῦτο μὲν πρὸς πίστῳσιν τῆς περὶ τῆς ἔργῳ (οὐχὶ διὰ διαθήκης) υἰοθεσίας βουλήσεως τοῦ τε θετοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ λάθρα καὶ παρὰ τὸν νόμον, διὰ τῆς υἰοθεσίας εἰσαγομένοι, μετέχωσι τῆς πολιτείας ἄνθρωποι μὴ ἀμφοτέρωθεν ἐξ ἀστῶν καὶ κατὰ τοὺς νόμους γεγονότες (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. κεφ. 42). Οὐδαμῶς ἄρα συμφωνοῦμεν τῷ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 10 ἐπ.) διδάσκοντι, ὅτι καὶ ἄνευ τῶν διατυπώσεων τούτων ἡ υἰοθεσία ἦν ἔγκυρος συντελουμένη διὰ τῆς ἀπλῆς συμπτώσεως τῶν βουλήσεων, σαφῶς ἐκπεφρασμένων, τοῦ τε υἰοθετοῦντος καὶ τοῦ υἰοθετουμένου. Τοιαύτη λύσις ἄγει εἰς τὸ ἐξῆς ἄτοπον, ὅτι τις ἐδύνατο νὰ ἦ μὲν θετὸς υἱὸς τοῦ δεῖνος καὶ νὰ μετέχῃ τῆς ἀγχιστείας, καίπερ ἀπορριφθείσης τῆς ἐγγραφῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν δημοτῶν, νὰ ἐξακολουθῇ δ' ἅμα ἀνήκων εἰς τὸν τοῦ φύσει πατρὸς οἶκον καὶ ὡς γνήσιος ἐκείνου υἱὸς νὰ πολιτεύηται, νὰ στρατεύηται, νὰ ἐκκλησιάζῃ κλ. κλ. ἅ πάντα προδήλως ὑπεναντία πρὸς τὸ πολιτειακὸν σύστημα τῶν Ἀθηναίων.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διὰ διαθήκης υἰοθεσίαν, ἡ βούλησις τοῦ υἰοθετοῦντος ἐξεδηλοῦτο μὲν δι' αὐτῆς, ἐβεβαιουῦτο δ' εἴτα διὰ τῆς ἐπιδικασίας, ἐν ᾗ ἐπὶ τῆς ἔργῳ μετεξὺ ζώντων υἰοθεσίας, ἂν αἱ διαληφθεῖσαι ἐπίσημοι διατυπώσεις ἔλειπον ἢ μὴ ἦσαν ἀναγκαῖαι, δὲν βλέπομεν κατὰ τίνα ἄλλον τρόπον θὰ ἐβεβαιουῦτο νομίμως ἡ περὶ υἰοθεσίας βούλησις τοῦ τε θετοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ποιητοῦ υἱοῦ, ἂν μάλιστα οὗτος ἐτύγχανεν ἀνήλικος ὢν. Πλείονα περὶ τούτων, εἰ καὶ ἱκανὰ ἔχομεν ἔτι νὰ παρατηρήσωμεν, ἀδύνατον εἶνε παρεκδοτικῶς νὰ προσθῶμεν ἐνταῦθα.

καταλάβῃ μὲν περιφανῶς καὶ παραχρῆμα τὴν θέσιν νομίμου τέκνου παρὰ τῷ Μενεκλεί, ἅμα δὲ γ' ἀναλάβῃ συμπράττων ἐκείνῳ καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας αὐτοῦ (1). Οὕτω δὲ πράγματι πάντα ταῦτα καὶ ἐγένοντο.

Ὁ θετὸς υἱὸς οὐτ' ἀμελῆς οὐτ' ἀγνώμων τὸ παράπαν πρὸς τὸν πατέρα ἐδείχθη, καθάπερ ἄλλως μετὰ πολλῆς θερμῆς διατείνεται, καὶ μάρτυρας προσαγόμενος (§ 37) καὶ τοὺς δημότας ἅπαντας μαρτυρόμενος (§§ 18, 36, 45)· τὸναντίον, καὶ ζῶντα ὥσπερ γόνυ ὄντα πατέρα ἑαυτοῦ ἐθεράπευε καὶ ἡσχύνειο, καὶ αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ ἡ αὐτοῦ, καὶ τῷ παιδίῳ ἔθειο τὸ ὄνομα τὸ ἐκείνου καὶ τελευτήσαντα ἔθαψεν ἀξίως ἐκείνου τε καὶ ἑαυτοῦ... καὶ πάντα τὰλλα... ὡς οἶόν τε κάλλιστα ἐποίησεν, ὥστε τοὺς δημότας ἐπαινεῖν ἅπαντας.

Τοιαύτην τινὰ φανταζόμεθα τὴν ὑπόθεσιν. Ὡς βλέπει ἕκαστος, αὕτη ἐμφανίζει πολλὰ τὰ τρωτὰ καὶ ὑποπτα, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ποίησιν τοῦ θετοῦ υἱοῦ. Τῷ ὄντι ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία τοῦ Μενεκλέους, ἡ ὑπερβάλλουσα στοργὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν οἶκον Ἐπώνου τοῦ Ἀχαρνέως, ἐπιδειχθεῖσα μάλιστα ὅτ' ἔμεινε μόνος, τελευτησάσης αὐτῷ τῆς προτέρας γυναικός, ἡ εὐπορία αὐτοῦ, τοῦναντίον ἡ σχεδὸν πενία τοῦ θετοῦ υἱοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, τὸ ἄκρως νεαρὸν τῆς δευτέρας γυναικός, τὸ κατὰ συνθήκην διαζύγιον καὶ ἡ ἐκδοσις αὐτῆς Ἡλείῳ τῷ Σφηττίῳ, τῇ συναινέσει ἢ μᾶλλον τῇ ὑποδείξει αὐτοῦ τοῦ Μενεκλέους, ἡ μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου ἐξακολούθησις τῶν στενῶν σχέσεων τοῦ γέροντος πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῆς τέως συμβίου, μέχρι τῆς τελέσεως τῆς υἱοθεσίας, ἴσως δὲ καὶ μετ' αὐτήν, πάντα ταῦτα, λέγομεν, καθίστασαν σφόδρα ὑποπτον τὴν ποίησιν, συνηγοροῦντα ἰσχυρῶς ὑπὲρ τῆς ἰσχυρίσεως τοῦ διώκοντος ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ παρανοῶν καὶ γυναικὶ πιθόμενος ἐποίησατο υἱὸν τὸν τῆς τέως γυναικὸς ἀδελφόν. Προσθῶμεν δ'

(1) Οὕτω λ. γ. πρὸς λύσιν τῆς μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν διαφορᾶς διὰ διαιτητῶν ὁ θετὸς υἱὸς συναποφασίζει μετὰ τοῦ πατρὸς (§ 29 ἐπ.): ἔδοξεν ἡμῖν χρῆναι, ἵνα μὴ ποτε εἴπῃ τις ἐμὲ φιλοχρηματεῖν... ἐπιτρέψαι τῷ τε κηδεστῇ τῷ τούτου καὶ τοῖς φίλοις διαιτῆσαι... καὶ ἡμεῖς... οὕτως ἐπιτρέπομεν καὶ ἐκεῖνοι ὁμόσαντες ἡμῖν..., διήτησαν ἡμᾶς ἀποσιῆναι κτέ. Πρὸβλ. ἐτι § 39 ἐπ. Ἐν τῷ π. τ. Ἀπολλοδ. κλ. § 15, ὁ θετὸς πατὴρ τοσοῦτο παρίσταται σπεύδων, ὥστε εὐθέως (τὸν μέλλοντα ποιητὸν υἱὸν) λαβὼν ὥχει ἔχων πρὸς αὐτὸν καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ διοικεῖν παρέδωκε κτέ. πρὸ τῆς τελέσεως τῆς υἱοθεσίας.

ὅτι καὶ ὁ φεύγων, ὁ μαρτυρήσας ὁήλον ὅτι οὐκ ἐπίδικον εἶναι τὸν Μενεκλέους κληρον, ὄντος ἐκείνου υἱοῦ, ἣν αὐτὸς ὁ πενθερὸς τοῦ θετοῦ υἱοῦ, ὁ Φιλωνίδης, οὗ τὴν θυγατέρα οὗτος ἔγημε, κατ' ἐκλογὴν αὐθις καὶ τῇ ὑποδείξει, ὡς λέγει, τοῦ Μενεκλέους (1).

Μᾶλλον ὑποπτος ὑπόθεσις σπανίως ἴσως προυβλήθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῷ Ἰσαίῳ, διὰ δὲ τοῦτο εἶνε πολλῆς προσοχῆς ἄξιος ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ ρήτωρ εὐφυῶς ἅμα καὶ προσφυῶς ὑπερασπίζει αὐτήν, τὰ μὲν τρωτὰ κατὰ τὸ ἐνὸν συγκαλύπτων καὶ ἐμφανίζων ἐπὶ τὸ εὐπρεπέστερον, τὰ δὲ ὑπὲρ τῶν πελατῶν αὐτοῦ νομικὰ καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα ἐξαίρων καὶ πολλαχῶς ἐρμηνεύων, εἰς ἐν δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἰδίᾳ ἀποβλέπων, πῶς ὁήλον ὅτι ν' ἀποδείξῃ οὐ μόνον ἀσεβῆ (2), ἀλλ' ἀνωφελῆ καὶ ἄσκοπον κατ' οὐσίαν τὸν ἀγῶνα τοῦ διώκοντος, ὑπὸ μοχθηρίας μόνον κινουμένου, ἄνευ οὐδενὸς πλέον χρηματικοῦ συμφέροντος (3), πρὸς ἀκύρωσιν τῆς υἱοθεσίας ἀπλῶς (4). Γινώσκων δὲ τὸ φιλόσκιμον τῶν ἀθηναίων δικαστῶν, καὶ τούτου χρῆσιν ποιεῖται διδοὺς αὐτοῖς ἀφορμὴν πρὸς γέλωτα, οὐχ' ἅπαξ ἀλλὰ τρίς (5), ὅταν ὁ θετὸς υἱὸς ἀποκαλεῖ θεῖον τὸν διώκοντα. Ἐνθυμηθῶμεν δ' ὅτι, ὡς ἤδη ἐδείχθη, κατὰ τὴν δίκην εἰσὶ πρεσβῦται ἀμφότεροι, οὗτος μὲν ὁδετῆς καὶ πλέον ἴσως, ἐκεῖνος δὲ ὑπερεβδομηκοντούτης (6).

(1) Οὕτω νοητέον τὰ ἐν § 18: Πραχθέντων δὲ τούτων ἐσκόπει ὁ Μενεκλῆς γυναῖκά μοι, καὶ ἔφη με χοῖναι γῆμαι καὶ ἐγὼ λαμβάνω τὴν τοῦ Φιλωνίδου θυγατέρα. Ὁμοίως ἐνόησε ταῦτα καὶ ὁ Dareste: Quand tout cela fut fait Ménoclés me chercha une femme et dit qu' il fallait me marier. Je reçus donc la fille de Philonide.

(2) Ὅρ. §§ 1, 15, 46.

(3) Ὅρ. §§ 27, 35, 41: ἔστι γὰρ ὑπόλοιπον οὐδὲ ἐν, ὡς καὶ ὑμῶς οἶομαι αἰσθάνεσθαι. Καὶ κατωτ. § 47: Μὴ οὖν, ὦ ἄνδρες, πεισθέντες ὑπὸ τούτων ἀφέληθησθ' ἐμοὶ τὸ ὄνομα τῆς κληρονομίας, ὃ ἔτι μόνον λοιπὸν ἐστίν.

(4) Διότι οὗτος ἦν ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς δίκης ψευδομαρτυρίων, κατεδικασθέντος ὁήλον ὅτι τοῦ μάρτυρος ὡς τὰ ψευδῆ διαμαρτυρήσαντος, νὰ κηρυχθῇ ἄκυρος ἡ υἱοθεσία (§ 2): ὁ μάρτυς διεμαρτύρησε τῶν ψευδῶν (§ 47): μὴ οὖν... ἄκυρον τὴν ποίησιν καταστήσητε.

(5) Ὅρ. §§ 1, 24, 35.

(6) Βεβαίως ὁ φιλολυσίας Διονύσιος πάντ' ἄλλον λόγον ἢ τοῦτον ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι συγκρίνων τὰ προοίμια τῶν λόγων Ἰσαίου καὶ Λυσίου καὶ τὸν χαρακτῆρα ἑκατέρου, λέγει (ἐν Κρίσει Ἰσαίου § 11): τίς ἂν οὖν οὐκ ἂν ὁμολογήσειε τὸν μὲν Λυσίου νέον καὶ ἰδιώτην καὶ ἀπράγμονα ἀρχέτυπόν τινα εἶναι τῆς ἀληθείας, διαφέροντα ἐκείνης οὐδ' ὅτιοῦν, τὸν ἕτερον δὲ ἀπόγραφόν τινα καὶ οὐ λαν-

Κυρίως εἰπεῖν δύο εἰσὶν οἱ νόμιμοι λόγοι, ἐφ' οὓς στηρίζει τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἐπὶ ψευδεὶ διαμαρτυρία διωχομένου Φιλωνίδου, καὶ δὴ ἄρα καὶ τὴν τοῦ θετοῦ υἱοῦ, οὗ τῆς ποιήσεως διὰ τῆς δίκης ψευδομαρτυρίων σκοπεῖται ἡ ἀκύρωσις· α') ὅτι ἡ υἱοθεσία προσηκόντως τε καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐγένετο (§§ 2, 13), τηρηθεῖσων ἀπαφῶν τῶν νομίμων διατυπώσεων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐγγραφῆς τοῦ θετοῦ υἱοῦ εἰς τε τοὺς φράτερας, τοὺς δημότας καὶ τοὺς ὀργεῶνας (§§ 14, 16, 45), ὅτι δ' ἡ ποίησις οὕτως ὄντως ἐγένετο οἷ τε φράτερες καὶ οἱ δημόται καὶ οἱ ὀργεῶνες μεμαρτυρήκασι, καὶ κατ' ἀκολουθίαν οἱ ἀντίδικοι, πρὸς γε τὴν ποίησιν αὐτήν, λόγον οὐδ' ὄντινοῦν δύναντ' ἂν ἀντιπεῖν (§ 17)· β') ὅτι ὁ θετὸς υἱὸς τῆς ιδιότητος αὐτοῦ ταύτης ὡς υἱοῦ ποιητοῦ τοῦ Μενεκλέους οὐκ ἀπὸ ἐνὸς ἢ δύο, ἀλλ' ἀπὸ τριῶν καὶ εἴκοσιν ἐτῶν, (§§ 15, 45) δημοσίᾳ τε καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀπολαύει, ὅτι δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, τοσοῦτον ὄντι, οὐ μόνον οὐδὲν ἐκεῖνος μετέγνω τῶν πεπραγμένων ἐαυτῷ (§ 15) ἀλλ' οὐδεὶς οὐδέποτε ἠμφεσβήτησεν αὐτῷ τὴν ιδιότητα ταύτην, οὐδ' αὐτὸς ὁ διώκων· τοῦναντίον μάλιστα οὗτος, ζῶντος ἐκείνου, καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτήν, δοὺς τῷ θετῷ υἱῷ καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ ὄρκους φιλίας ἐπὶ τῇ διαλύσει διαφορᾶς περὶ μέρους τινὸς ἀμφισβητουμένου χωρίου (§§ 32 ἐπ. 38 ἐπ.). Ἐν ἄλλοις λόγοις, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς νομίμου αὐτοῦ ιδιότητος ὡς υἱοῦ ποιητοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων νομίμων ἀποδείξεων, ἃς ὡς εἴρηται παρέσχετο, ἐπικαλεῖται καὶ τὴν παρὰ γάλλοις λεγομένην possession d' état (1).

θάνατον δὲ πέπλασται ῥητορικῇ τέχνῃ; Τοσοῦτον δυσμενῶς αἰεὶ κρίνει τὸν Ἰσαίον καθόλου ὁ Διονύσιος, ὥστε οὐκ ἀδίκως ἴσως θὰ ἐδύνατό τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ ὅτι περὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ Καικιλίου λέγει ὁ οὐ πολὺ ἀμφοτέρων [τούτων] μεταγενέστερος, εἰ μὴ σύγχρονος, ἄγνωστος συγγραφεὺς τοῦ *Περὶ Ὑψους* Κεφ. 32 § 8: φιλῶν γὰρ τὸν Λυσίαν ὡς οὐδ' αὐτὸς αὐτόν, ὅμως μᾶλλον μισεῖ τῷ παντὶ Πλάτωνα ἢ Λυσίαν φιλεῖ. Ἐπ. ἡμέτερα Ἑρμην. καὶ Διορθ. εἰς τὸ περὶ Ὑψους τοῦ Διονυσίου κλ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΔΒ'.

(1) Οἷκοθεν νοεῖ ἕκαστος ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἀποδείξεως, ἐφ' ᾧ ἰδίᾳ θεμάτων σήμερον ἀπαιτεῖται ἡ σύνταξις ληξιαρχ. πράξεως, εἶνε τῶν ἀρχαικωτάτων καὶ ἀπλουστάτων, προσθῶμεν δὲ καὶ ἀσφαλεστάτων. Διὸ καὶ νῦν ἔτι, ἐν ἐλλείψει ληξιαρχ. πράξεων, ἡ ὁσάκις αὗται κατεστράφησαν ἢ δὲν παρέχουσιν τελείαν πίστιν, κατ' ἀνάγκην προσφεύγομεν εἰς αὐτόν, ἡμεῖς μὲν πάνυ συνήθως, οἱ δὲ γάλλοι καθ' ὁρισμένης περιστάσεως, οἷον λ. χ. τὴν τοῦ ἄρθρ. 320. Ἀστ. κώδ. πρὸς ἀπόδειξιν τῆς νομίμου υἱότητος, τῶν ἀποδεικτέων συντόμως ἐκφραζομένων διὰ τῶν νομικῶν ὅρων

Καὶ ἤδη ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς δίκης αὐτῆς.

Ὡς ἐκ τοῦ ὅλου λόγου συνάγεται ὁ θετὸς υἱὸς εὐθὺς ὡς ἐποιήθη ανέλαβε τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας τοῦ Μενεκλέους, ἐκείνου δὲ ἐλευτήσαντος κατέλαβε πᾶσαν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ καὶ ταῦτα αὐτοδικαίως, κατὰ τὸν νόμον, ἄνευ παρεμβάσεως τῆς Ἀρχῆς, ἅτε ἡ ἔργῳ καὶ οὐ διαθήκῃ εἰσποιηθεὶς. Ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς γὰρ ἐκβάλλῃ τοῦ οἴκου (§ 33) τὸν ποιητὸν υἱόν, οὐ τὴν υἱοθεσίαν ἄλλως ἐνόμιζε παράνομον, δι' αἰτήσεως πρὸς τὸν Ἀρχοντα (1), ἐπίσης λήξεως (2) καλουμένης, ἐξητήσατο ὡς ἐγγυτάτω γένει προσήκων τὴν εἰς αὐτὸν ἐπιδικασίαν τοῦ Μενεκλέους κλήρου, χαρακτηρίζων αὐτὸν ὡς ἐπίδικον, ἐλλείψει νομίμου κατιόντος. Κατ' ἀνάγκην τότε ὁ θετὸς υἱός, πρὸς περιφρούρησιν τῶν ἐκυτοῦ κληρονομικῶν δικαιωμάτων, ἵνα δὲ διακωλύσῃ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιδικασίας, ὑπέβαλε διαμαρτυρίαν, μάρτυρι χρώμενος τῷ πενθερῷ αὐτοῦ Φιλωνίδῃ μαρτυροῦντι ὅτι ὁ Μενεκλέους κληρὸς οὐκ ἔστιν ἐπίδικος, ἐκείνου καταλιπόντος υἱόν, προσηκόντως τε καὶ κατὰ τοὺς νόμους ποιηθέντος (3).

Κατὰ τῆς διαμαρτυρίας ταύτης εἰσήχθη ἡ δίκη ψευδομαρτυ-

nomen, tractatus, fama. Ὁρ. Aubry & Rau, D^e Civ. Franc. τόμ. ii σ. 11 ἐπ. Ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ παρόντι λόγῳ κατ' ἐπικουρίαν, ὡς εἰπεῖν, ἐπικαλεῖται τὴν ἀπόλαυσιν τῆς τοῦ θετοῦ υἱοῦ ιδιότητος, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οὐ μόνον ἐποιήθη νομίμως ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων καθόλου τῶν πολιτῶν καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀντιδίκου θείου ἀνεγνωρίσθη πάντοτε ὡς ποιητὸς ἐκείνου υἱός, οὗ τὸ μὲν ὄνομα ἔφερεν ἐν τοῖς δημοσίοις καταλόγοις καὶ πίναξι, τὴν δὲ προστασίαν καὶ ἀγάπην ἔσχε μέχρι τέλους, θεωρούμενος ὑπ' αὐτοῦ ὡς υἱός, καὶ ταῦτα ἐπὶ χρόνον μακρόν. Δῆλα δὲ πλείω ἢ ὅσα ἐνδεικτικῶς ἀπαιτεῖ ἐν ἀρθρ. 321 ὁ γαλλ. ἀστ. κώδιξ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς possession d' état ἐν τῇ περιπτώσει νομίμου υἱότητος.

(1) Ἀριστ. Αθην. Πολ. Κεφ. 56. 6. — Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 2^ο. πρ. Μακάρτ. § 16. — Ἰσ. π. τ. Φιλοκτ. κλ. § 12. Συμφωνοῦμεν τῷ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 602, τόμ. Α' σ. 443) διδάσκοντι ὅτι ἀπητεῖτο ἔγγραφος αἴτησις πρὸς τὸν Ἀρχοντα. Ἰσ. π. τ. Πύρρ. κλ. § 30. Νικοστρ. κλ. § 2.

(2) Ἰσ. π. τ. Δικαιογ. κλ. § 17. — Πολυδεύκ. Η' 29. — Ἀρποκρ. λ. λήξις.

(3) Δαξάζομεν ὅτι κατὰ τὸν νόμον ἡ διαμαρτυρία ἔδει νὰ ᾖ πλήρης, νὰ ὀρίζηται δῆλον ὅτι ἐν αὐτῇ οὐ μόνον ὅτι ὁ τοῦ δεῖνος κληρὸς οὐκ ἔστιν ἐπίδικος, ὄντος τῷ τελευτήσαντι υἱοῦ, ὡς συντόμως λέγεται ἐν τῇ § 2, ἀλλὰ προσέτι νὰ προσδιορίζηται ὅτι ὁ υἱὸς οὗτος, εἴτε γόνῳ γεγονώς εἴτε ποιητός, ἐγεννήθη ἢ ἐποιήθη κατὰ τοὺς νόμους. Τὸν πλήρη τύπον βλέπομεν παρὰ Δημοσθ. π. Λεωχάρ. § 46.

ρίων (1), τύποις μὲν κατὰ τοῦ μάρτυρος, πράγματι δὲ κατὰ τοῦ ἀξιούντος ὅτι ἐποιήθη νομίμως καὶ προσηκόντως.

Κατ' ἀκρίβειαν ἄρα δύο εἰσὶ τὰ ὑποβαλλόμενα τῷ Δικαστηρίῳ πρὸς ἐπίλυσιν ζητήματα: 1) ὅτι ὑπάρχει ὄντος ποίησις υἱοῦ; 2) ἢ ποίησις αὐτῇ εἶνε νόμιμος καὶ ἀνέγκλητος κατὰ τὸν Σόλωνος νόμον;

Ἡ λύσις τοῦ πρώτου ζητήματος ἐλαχίστην, μᾶλλον δὲ οὐδεμίαν ἐμφανίζει δυσκολίαν, τοσούτων μαρτύρων μαρτυρούντων ὅτι ὁ λέγων ὄντως ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, εἰ δὲ περὶ τούτου μόνον ἦν ἡ διαμαρτυρία, βεβαίως ἢ κατὰ τοῦ Φιλωνίδου δίκη περὶ ψευδοῦς μαρτυρίας ἔδει ν' ἀπορριφθῇ. Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὸ δεύτερον

(1) Λέγομεν δ. *ψευδομαρτυρίων* ἀντὶ δ. *ψευδομαρτυριῶν*, διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ Κοδῆτου (Var. Lect. ἐκδ. β' σ. 623) ἀποφαινομένου: *Analogia et usus ψευδομαρτύριον et ψευδομαρτύρια verum esse docent, scribae ψευδομαρτυρία Graecum esse opinantur, quae forma cum analogia pugnans plane barbara est. . . . Unus Platonis locus nescio quo pacto intactus et integer evasit in Theaet. p. 148 B. ὥστε μοι δοκεῖ ὁ Θεόδωρος οὐκ ἔνοχος τοῖς ψευδομαρτυρίαις ἔσεσθαι, ad quam normam caeteri omnes loci tandem aliquando corrigantur. Ἐπίσης ὁ Βλάσσιος ἐν ἐκδ. Ὑπερείδ. κ. Φιλιππίδ. § 12 τῷ αὐτῷ πλατῶν. χωρίῳ στοιχῶν ἐξέδωκε: τοῖς τῶν ψευδομαρτυρίων. Τὴν γνώμην δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων τούτων ἀνδρῶν λαμπρῶς ἐπεκύρωσε τὸ ἐν Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 59. 6 περὶ τῶν θεσμοθετῶν ἀναγινωσκόμενον, ὅτι οὗτοι εἰσάγουσι καὶ τὰ ψευδομαρτύρια <τὰ> ἐξ Ἀρείου Πάγου, ἀνθ' οὗ ὁ μὲν αἰίδιμος διδάσκαλος ἡμῶν Κόντος (ἐν Ἀθην. τόμ. Δ' σ. 172) τῷ Πολυδεύκ. Η'. 88 ἀκολουθῶν, ἀνέγνω: καὶ τὰς τῶν ψευδομαρτυρίων <τῶν> ἐξ Ἀρείου Πάγου, ὁ δὲ Βλάσσιος (ἐν ἐκδ. Δ'): καὶ τὰς ψευδομαρτυρίων <τῶν> ἐξ Ἀρείου Πάγου.*

Παρὰ τῷ Ἰσαίῳ, κατὰ τὰ Χ/φα, ἐν τῷ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 4 κεῖται: τὴν τῶν ψευδομαρτύρων δίκην εἴλομεν, ἐν δὲ τῷ υ. Εὐφιλίτ. § 5: πῶς ἂν τις ὑμῶν καταγνοίῃ ψευδομαρτυρίαν Δημαράτου τουτουὶ κτέ. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τῶν χωρίων τούτων πάντες οἱ ἐκδῶται ἀντί: ψευδομαρτύρων ἐξέδωσαν, ἀκολουθῶν τῷ Reiske, ψευδομαρτυριῶν (ὡς ἄλλως ἐν τοῖς αὐτοῖς Χ/φοις πανταχοῦ ἀναγινώσκειται: π. τ. Πύρρ. κλήρ. §§ 24, 54. Νικοστράτ. κλ. § 17. Δικαιογ. κλ. §§ 12, 15, 17, 19. Ἀγν. κλ. §§ 45, 65) πλὴν τοῦ Wyse ἐκδόντος: ψευδομαρτυρίων. Ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἀντί: ψευδομαρτυρίαν, ὃ περιφανῶς ἐσφαλμένον, πρῶτος ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 483) ἤκασε: ψευδομαρτυριῶν, τούτῳ δὲ πάντες οἱ ἐκδῶται ἠκολούθησαν, πλὴν αὖθις τοῦ Wyse ἐκδόντος: ψευδομαρτυρίων. Καθ' ἡμᾶς ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ χωρίῳ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν Δημοσθ. πρ. Σπουδ. § 16: κινδυνεύειν τὴν ψευδομαρτυρίαν, ὀρθότερον ἴσως δυνάμεθα ν' ἀναγνώμεν: κατὰγνοίῃ ψευδομαρτυρίῳ καί: κινδ. τὴν ψευδομαρτυρίῳ. Μαρτυρεῖ δὲ ὑπὲρ τῆς καθ' ἐνικὸν ἀριθμὸν ἐκφορᾶς ὁ Πολυδεύκης Η'. 31: Κρατῖνος δὲ καὶ ψευδομαρτύριον εἶρηκε. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν Πολυδεύκη Η'. 37 καὶ ὁ Λυσίας εἰπέ που δίκη κακοτεχνίου ἀντὶ δ. κακοτεχνίων.

ζήτημα, πλείσται καὶ εὐλογοὶ ἀμφιβολίαι καὶ ὑποψίαι ἐδύναντο νὰ γερθῶσι, διὸ καὶ περὶ τοῦτο μάλιστα διεξάγεται ὁ ἀγών. Περὶ τῶν κατέρωθεν ἐπιχειρημάτων τῶν ἀντιδίκων διελάβομεν ἐν τοῖς ἔμπρο-
θεν διὰ μακρῶν ἱκανῶς, τοῦτο δὲ μόνον λέγομεν ὅτι, καὶ σήμερον
τι, εἰ προυδάλετο τὸ αὐτὸ ζήτημα τοῖς ἡμετέροις δικαστηρίοις,
κούετο δὲ καὶ πάλιν ἡ φωνὴ τοῦ Ἰσαίου, ὑπερασπίζοντος τὴν
τοίησιν τοῦ θεοῦ υἱοῦ κατὰ τῶν περὶ παρανοίας ἢ ἐπιβολῆς τῆς
γυναικὸς ἰσχυρίσεων τοῦ διώκοντος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, πολὺ πιθα-
νῶς θ' ἀπερρίπτοντο αὐταὶ καὶ δὴ ἄρα καὶ ἡ κατὰ τοῦ Φιλωνίδου
δ. ψευδομαρτυρίων. Τούναντίον, περὶ τῆς γνώμης τῶν Ἀθηναίων
δικαστῶν, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ προεικιάσωμεν, διότι μάλιστα πρόκει-
ται περὶ ζητήματος κλήρου καὶ δὴ εἰδικώτερον περὶ τῆς ἐκ τοῦ
σολωνείου νόμου πολυθρυλήτου ἐνστάσεως: ἐὰν μὴ μανιῶν... ἢ γυ-
ναικὶ πιθόμενος κτέ. Οἱ δικασταὶ κύριοι τῆς κρίσεως ὄντες, ἥκιστα
δ' ὑπὸ τοῦ νόμου δεσμευόμενοι, ἕκαστος ἑκάστοτε ἀπεφαίνοντο κατὰ
τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀντιπαθείας ἢ συμπαθείας (1).

(1) Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 9. I. Δοκεῖ δὲ τῆς Σόλωνος πολιτείας τρία ταῦτ' εἶναι τὰ δημοτικώτατα... τρίτον δέ, <ῶ> μάλιστα φασιν ἰσχυκέναι τὸ πλῆθος, ἢ εἰς τὸ δικαστήριον ἔφρσις· κύριος γὰρ ὢν ὁ δῆμος τῆς ψήφου κύριος γίνεται τῆς πολιτείας. Ἐτι δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι τοὺς νόμους ἀπλῶς μηδὲ σαφῶς· ἀλλ' ὥσπερ ὁ περὶ τῶν κλήρων καὶ ἐπικλήρων, ἀνάγκη πολλὰς ἀμφισβητήσεις γίνεσθαι... Οἴονται μὲν οὖν τινες ἐπίτηδες ἀσαφεῖς αὐτὸν ποιῆσαι τοὺς νόμους, ὅπως ἢ τῆς κρίσεως ὁ δῆμος κύριος. Οὐ μὲν εἰκός, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθόλου περιλαβεῖν τὸ βέλτιστον· οὐ γὰρ δίκαιον ἐκ τῶν νῦν γιγνομένων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἄλλης πολιτείας θεωρεῖν τὴν ἐκείνου βούλησιν. Ὁρθοτάτη ἡ γνώμη τοῦ σοφωτάτου ἀπάντων Ἑλλήνων περὶ τῆς προσούσης μεγίστης δυσκολίας εἰς τὸ περιλαβεῖν καθόλου ἐν τοῖς νόμοις τὸ βέλτιστον, διδακτικωτάτη δὲ καὶ ἡ παρατήρησις αὐτοῦ ὅτι οὐ δίκαιον ἐκ τῶν νῦν γιγνομένων ἐν τοῖς δικαστηρίοις κρίνειν ὅτι τοιαύτη ὄντως ἦν ἡ βούλησις τοῦ νομοθέτου. Ὁμολογουμένως ἄρα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἢ τῶν ἡλιαστῶν κρίσις ἐξηκολούθησεν οὕσα κρίσις οὐχὶ δικαστῶν, ἀλλὰ πολιτῶν, ἀπλῶς βραβευόντων καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀντιλήψεις καὶ συμπαθείας. Θὰ τολμήσωμεν δὲ ν' ἀντιλέξωμεν καὶ ἀνδράσι φιλολογωτάτοις, τῷ τε Wilamowitz καὶ τῷ Sandys, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, τὸ τινὲς τοῦ χωρίου τούτου (: οἴονται μὲν οὐντινες) ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῶν Τριάκοντα (ὅρ. κατωτέρω κεφ. 35. 2), ἀλλὰ εἰς τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ ὁ φιλόσοφος, φρονίμως ποιῶν, δὲν τολμᾷ νὰ εἴπῃ ἵνα μὴ φανῇ ἀποδοκιμάζων τὸ κοινὸν φρόνημα, ξένος αὐτός, μέτοικος καὶ φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Προστίθεται δὲ κατωτέρω περὶ τῶν Τριάκοντα Κεφ. 35. 1: τὸ μὲν οὖν πρῶτον... καθεῖλον ἐξ Ἀρείου πάγου καὶ τῶν Σόλωνος θεσμῶν ὅσοι διαμφισβητήσεις εἶχον,

Καὶ νῦν ὑπολείπεται ἵνα διαλάβωμέν τινα περὶ τῆς δ. ἀπορροή-
σεως (§ 29).

Τὰ προκαλέσαντα τὴν ἔγερσιν τῆς δίκης ταύτης αἷτια, κατὰ τὰ
ἐν τῷ λόγῳ ἐκτιθέμενα, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: Ὁ Μενεκλῆς, μετασχὼν (1)

καὶ τὸ κῦρος ὃ ἦν ἐν τοῖς δικασιαῖς κατέλυσαν... οἷον περὶ τοῦ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ
ᾧ ἂν ἐθέλῃ κύριον ποιήσαντες καθάπαξ, τὰς δὲ προσοῦσας δυσκολίας «ἐὰν μὴ μα-
νιῶν ἢ γηρῶν ἢ γυναικὶ πιθόμενος» ἀφεῖλον, ὅπως μὴ ἢ τοῖς συκοφάνταις ἐφοδός.
Ἐντεῦθεν ἄρα γίνεται φανερόν, ὅτι καὶ πρὸ τῆς καταστάσεως τῶν Τριάκοντα (404/3
π. Χ.) ἦτοι σχεδὸν αἰῶνα ὅλον πρὸ τῆς συντάξεως τῆς Ἀθην. Πολιτείας, ἡ αὕτη
περίπου ἐπικράτει ἐν τοῖς δικαστηρίοις κατάστασις, κακὴ μὲν καθ' ἡμᾶς σήμερον, μὴ
δυναμένους νὰ ἐγκρίνωμεν τοιοῦτου εἴδους ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἐκείνοις ὅμως
εὐκόλως ἀνεκτὴ, διότι ἦν μὲν αὕτη ἀναγκαῖον ἀπαύγασμα τοῦ πολιτειακοῦ βίου καὶ
καθεστῶτος αὐτῶν, τὰ δὲ δικαστήρια, εἰ καὶ εὐπαράγωγα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἰδιοτελῆ, ὅμως
ἐγρησίμευσαν ὡς ἄγρυπνοι μὲν φρουροὶ τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, πρόθυμοι δὲ
ὑπουργοὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ δήμου.

(1) Ἡ μετ. μετασχὼν, νομικῶς ἐξεταζομένη, δὲν εἶνε σαφὴς ἱκανῶς. Τίνι
τρόπῳ μετέσχε τῆς μισθώσεως τοῦ οἴκου τῶν παίδων Νικίου μετ' ἄλλων, ὡς συνέ-
ταιρος αὐτῶν, ἢ ἀπλῶς, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, πρὸς ἴδιον ἕκαστος συμφέρον; Ὁ Schö-
mann (αὐτόθ. σ. 206) μεταφράζει μᾶλλον ἢ ἐρμηνεύει τὸ χωρίον: μισθωτῆς
ipse cum aliis factus erat. Ὁμοίως ὁ Dareste ἐν τῇ μεταφράσει (σ. 23 καὶ
34): il avait pris à bail, avec d'autres. Ὁ δὲ Beauchet (αὐτόθ. τόμ.
B' σ. 243 ἐπ.) διδάσκει μὲν ὅτι plusieurs personnes peuvent se rendre
conjointement locataires des biens d'un pupille, φέρει δὲ ὡς παράδειγμα
τὸ παρόν: de même... on voit que celui-ci (Ménéclès) s'était associé
à plusieurs de ses concitoyens pour la location des biens des fils
mineurs de Nicias, et il est dit qu'il avait spécialement affermé les
biens mobiliers δι' ὧν ὅμως εὐθὺς ἀμέσως ἐπάγει σχεδὸν εἰπεῖν ἀνατρέπει ταῦτα,
διότι λέγει: Il est difficile, d'ailleurs, de savoir comment l'on procé-
dait en cas de pluralité de locataires, et de décider si on louait
en bloc tout le patrimoine à un seul individu, sauf celui-ci à parta-
ger avec d'autres le bénéfice de son contrat, ou si, au contraire, on
procédait à plusieurs adjudications partielles et distinctes.

Καθ' ἡμᾶς, ἔχοντας μάλιστα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ κρατοῦσαν ἐλευθε-
ρίαν ἐν ταῖς συμβάσεσιν, οὐ μόνον πᾶς πολίτης, ἀλλὰ καὶ ἐταιρεία καὶ ὁμιλος ἀπλῶς
πολιτῶν ἐδύνατο νὰ παραστῇ πρὸ τοῦ Ἀρχοντος καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν μίσθωσιν ὁρφαν.
οἴκου, ἀπὸ τοῦ Ἀρχοντος δ' ἐξηρτάτο νὰ ὀρίζῃ ἕκαστος διὰ συμβολαίου τοὺς ὅρους
καὶ τὰς συμφωνίας, ἰδίᾳ δὲ τὰ τῆς ἀλληλεγγύου εὐθύνης τῆς ἐταιρείας ἢ τῶν συμ-
μισθωτῶν ἀπέναντι τοῦ ὁρφανοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συνομολόγησις τῆς τε παθητικῆς καὶ
ἐνεργητικῆς ἀλληλεγγύης ἦν συνηθεστάτη καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλά-
δος (Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Δ. σ. 486 ἐπ.) οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ προστάτης
τῶν ὁρφανῶν Ἀρχων, πολλῶν ὁμοῦ μισθουμένων τὸν ὁρφαν. οἶκον, θὰ ἐφρόντιζεν
ἵνα διὰ τοῦ συμβολαίου καθιστᾷ αὐτοὺς ἀλληλεγγύως ὑπευθύνους ἀπέναντι τῶν ὁρ-
φανῶν.

τοῦ οἴκου τῆς μισθώσεως τῶν παιδῶν τοῦ Νικίου (§ 9) ἐπειδὴ, μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός (1), ἔδει τῷ ὀρφανῷ (2) τὰ χρήματα ἀποδοῖναι, ὃ δὲ οὐκ εἶχεν ὁπόθεν ἀποδῶ, τόκοι δὲ πολλοῦ χρόνου συνδρομηκότες ἦσαν αὐτῷ (§ 28), ὥπως ἀποτίσῃ τὸ χρέος, ἀνελθὼν ἐν ὅλῳ εἰς 6700 δρ. (§§ 29, 34), ζητεῖ νὰ πωλήσῃ, ὅπερ ἐκέκτητο χωρίον, ὑπέγγυον δὲ πρὸς τοὺς παῖδας Νικίου. Τότε παρεμβαίνει ὁ νῦν διώκων ἀδελφὸς Μενεκλέους, ὅστις εἴτε βουλόμενος αὐτῷ ἐπηρεάζειν, ὅτι τὸν λέγοντα υἱὸν ἐποιήσατο, ὥς οὗτος τοῦλάχιστον ἰσχυρίζεται, εἴτε καὶ μάλλον διότι ὄντως ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε νόμιμόν τινα λόγον (3), ὃν κατ' ἀλήθειαν ἀγνοοῦμεν, ἀμφισβητεῖ αὐτῷ μέρους

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸ παρὸν θέμα, ὁ Μενεκλῆς κατὰ τοῦτο φαίνεται μετασχὼν τῆς μισθώσεως, ὅτι τοῦ ὀρφαν. οἴκου τῶν παιδῶν Νικίου ὄντος πλουσίου ἴσως εἰς κινήτᾳ καὶ ἀκίνητᾳ, ὑπὸ τοῦ Ἀρχοντος δὲ μισθουμένου, οὗτος, ὥσπερ καὶ ἄλλοι πολῖται, παραστὰς ἐπίσης ὡς μισθωτῆς κατὰ τὴν μίσθωσιν, ἐμισθώσατο ποσὸν τι ἀργυρίου, δοὺς πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ὀρφανῶν ἀποτίμημα, ὃν ἐκέκτητο ἀγρόν. Διὰ τοῦτο, ὡς βλέπομεν, ληξάσης τῆς προθεσμίας τῆς μισθώσεως, οὐδεὶς μὲν ἄλλος παρεμβαίνει, μόνος δ' ὁ ὀρφανὸς ἐμφανίζεται τὸ χρέος ἀπαιτῶν, καὶ πρὸς τοῦτον δεῖ τὰ χρήματα ἀποδοῖναι.

(1) Πότε ἡ πώλησις τοῦ χωρίου ἐγένετο; Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 263 ὑπὸ τὴν § 35) ὑποτιθεῖς ὅτι ἡ υἰοθεσία ἐγένετο ἐν ἔτος (καθ' ἡμᾶς 3) μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου, ὅτι δ' ἡ μίσθωσις μικρὸν πρὸ τούτου γενομένη, διήρκεσε 17 ὅλα ἔτη, ὅπερ ἀπίθανον, εὐρίσκει ὅτι ἡ πώλησις ἐγένετο 7 τοῦλάχιστον ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μενεκλέους, ὅτι δ' ἄρα, μετὰ τὴν ἀπότισιν τοῦ χρέους, μόνη περιουσία ὑπελείφθη αὐτῷ τὸ περίσσευμα τοῦ τιμήματος δρ. 300 καὶ οἰκίδιον οὐκ ἄξιον τριῶν μνῶν.

(2) Ἐὰν ὁ Νικίας πλείονας τοῦ ἐνὸς παιδᾶς κατέλιπε (§ 9) διατί ὁ Μενεκλῆς εἰς ἓνα μόνον τῶν ὀρφανῶν (§§ 27, 28, 29, 34) ἀποτίνει τὸ χρέος; Ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 213) τρεῖς ἐξ ἴσου πιθανὰς ὑποθέσεις ποιεῖται ἢ 1) Ὁ Νικίας, ἓνα μόνον υἱὸν καὶ πλείονας θυγατέρας κατέλιπε, ὧν οὗτος ἐνήλικος γενόμενος κατέστη κύριος ἢ 2) πλείονας υἱούς, ὧν ὁ πρῶτος ἐν ἡλικίᾳ καταστὰς ἐγένετο ἐπίτροπος τῶν λοιπῶν, ἢ 3) τελευτησάντων τῶν λοιπῶν παιδῶν, ὁ ἐπιζήσας ἀπαιτεῖ μόνος τὸ χρέος. Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 258 ὑπὸ τὴν § 27. 8, 9) ἐκ τούτων δέχεται τὴν δευτέραν.

(3) Πρὸ πάσης εἰκασίας περὶ τοῦ λόγου διεκδικήσεως, ἀδιάφορον ἂν ὄντως νομίμου ἢ μὴ, ἐπίσης δὲ περὶ τῆς ιδιότητος τοῦ διεκδικούντος, σημειούσθω ἐνταῦθα σαφῶς 1) ὅτι ὁ ἀδελφὸς ἀπαγορεύει τὴν πώλησιν οὐχὶ τοῦ ὅλου χωρίου, ἀλλὰ μόνον μέρους τινός, ὅτι δὲ τὸ μέρος τοῦτο ἦν μόλις τὸ 1/8 τοῦ ὅλου, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ τιμήματος τοῦ πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους πωληθέντος μείζονος ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους μέρους, ἀντὶ δρ. 7000 (§ 29), καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὑπολειφθέντος, ὅπερ ὁ λέγων, μάλλον ὑπερβάλλων, ὡς εἶχός, λέγει ἄξιον πλεῖον ἢ δέκα μνῶν (§ 35) ἢ 1000 δρ. ὅτι δὲ 2) τὸ 1/8 μέρος τοῦτο ἔλαβεν ἕκτοτε, κατ' ἀπόφασιν τῶν διαλλακτῶν διαιτητῶν (§§ 31-33) ὁ διεκδικῶν ἀδελφός, ἀδιάφορον ἂν δωρεάν (§ 31), ὡς ὁ θετὸς υἱὸς διατείνεται, ἢ διότι ὄντως ἐδικαιοῦτο, καὶ ἐξακολουθεῖ ἔχων (§ 35. πρὸλ. § 28: ὡς δὲ ἔχει εἰδὼν ἐπιδείξω) ὡς ἴδιον καὶ νεμόμενος καὶ κατὰ τὸν χρόνον ἔτι τῆς δίκης.

τινὸς τοῦ χωρίου (§ 28), ἵνα δὲ διακωλύσῃ τὴν πώλησιν αὐτοῦ ἀπηγόρευε (1) τοῖς ὄνουνμένοις μὴ ὤνεϊσθαι. Ὁ Μενεκλῆς φοβούμενος μὴ διακωλυομένης οὕτω τῆς πωλήσεως, ληγούσης δ' ἐν τῷ μεταξὺ τῆς προθεσμίας, τὸ χωρίον κατοκώχιμον γένηται καὶ ἀναγκασθῇ τῷ ὀρφανῷ ἀποσιῆναι, ἐν' ἀπογύγῃ ταῦτα, ἀναγκάζεται ὑπολείπεσθαι μὲν οὖ ἡμφεσβήτησεν οὗτος μέρος, νὰ πωλήσῃ δὲ μόνον τὸ ἄλλο ἀντὶ δρ. 7000 καὶ οὕτω ν' ἀποτίσῃ τὸ χρέος, ὑπολειφθεῖσων αὐτῷ μάλιστα καὶ 300 δρ. Τοῦ ἀμφισβητουμένου μέρους ἀποτελοῦντος, ὡς εἴρηται, τὸ 1/8 περίπου τοῦ ὅλου χωρίου, ὑπολειφθέντος ἀπωλήτου, ἔνεκα τῆς ἀμφισβήτησεως (2) τοῦ ἀδελφοῦ, ὁ Μενεκλῆς

(1) Τίνι τρόπῳ καὶ ἐπὶ ἀπειλῇ τίνων ζημιῶν ἡ ἀπαγόρευσις ἢ ἀπόρρησις αὕτη ἐγένετο, οὗτ' ἐν τῷ λόγῳ λέγεται, οὗτ' ἄλλοθεν ποθεν εἶνε γνωστόν. Ἐξ ὧν ὁμοῦ κατωτέρῳ περὶ πωλήσεως ἀκινήτων ἐκτίθεμεν, οὐκ ἀπιθάνως ἴσως δυνάμεθα νὰ εἰκασωμεν, ὅτι ἐγένετο διὰ πινακίου ἢ λευκώματος, ἐκτιθεμένου παρὰ τῇ ἀρμοδίᾳ ἐπὶ πωλήσεως ἀκινήτων Ἀρχῇ.

Ὅπως δὲ καὶ ἐκ τῶν συμπραζομένων ἀσφαλῶς συνάγεται 1) ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις ἦν πρὸς τοὺς ἀγοραστὰς καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν πωλητὴν καὶ μόνον περὶ μέρος τοῦ χωρίου, ὅτι δὲ 2) ἐγένετο κατὰ τρόπον νόμιμον καὶ ἐπὶ ἀπειλῇ νομίμων ἐπιζημιῶν ἀποτελεσμάτων, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται διατί οὗτοι μὲν ἀπείχοντο ὤνεϊσθαι τὸ χωρίον, ὁ Μενεκλῆς δὲ ἠναγκάζεται ὑπολείπεσθαι οὗ ἡμφεσβήτησεν οὗτος.

(2) Περὶ τοῦ λόγου τῆς ἀμφισβήτησεως καὶ τῆς ιδιότητος τοῦ ἀμφισβητοῦντος πλείονες ἐξηγήθησαν γινώμαι.

Κατὰ τὸν Hitzig (Das griech. Pfandr. σ. 110 ἀρ. 1) ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἐνεργεῖ ὡς ἐπίτροπος τῶν παίδων Νικίου, κατὰ δὲ τὸν Beauchet (αὐτόθ. τόμ. I' σ. 254 καὶ σημ. 3) ὡς συνεπίτροπος ἴσως αὐτῶν, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ παρατιθέμενος οὗτος τὰ ἐν § 28: ἵνα κατοκώχιμον γένηται καὶ ἀναγκασθῇ τῷ ὀρφανῷ ἀποσιῆναι, ἀποφαίνεται ὅτι ταῦτα prouvent que l'opposition est bien fondée sur l'hypothèque du mineur, car l'adversaire suppose que si Ménécles ne peut pas payer, le gage deviendra la propriété du mineur.

Οὐδετέρα τῶν ὑποθέσεων τούτων εἶνε πιθανή 1) διότι διὰ τοῦ ἵνα κατοκώχιμον κτλ. ὁ ῥήτωρ ἀπλῶς θέλει νὰ παραστήσῃ πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ διώκων οὕτως ἐνήργει, ἀναπτύσσων δὲ τοῦτον, λέγει ὅτι ἐπειδὴ οὗτος ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ μὲν προθεσμία τοῦ χρέους μετ' οὐ πολὺ ἔληγε, χρήματα δ' ἄλλα πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους δὲν ὑπῆρχον, ἐπίτηδες διεκώλυε τὴν πώλησιν τοῦ χωρίου, ἵνα ὁ Μενεκλῆς, φοβούμενος μὴ τὸ χωρίον κατοκώχιμον γένηται κτλ., ἀναγκασθῇ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀδελφοῦ. Τοῦτο δ' ἔτι σαφέστερον καθίστησι τὸ λαβόμενος καιροῦ (§ 29) τουτέστι δραττόμενος τῆς στενοχωρίας ταύτης τοῦ Μενεκλέους κτέ. 2) διότι, ἂν ὁ ἀδελφὸς ἐνήργει ὡς ἐπίτροπος ἢ συνεπίτροπος (σημειωτέον δ' ὅτι τῷ νομικῷ ὄρῳ συνεπίτροποι — cotuteurs χρῆται ὁ Δημοσθ. ἐν τῷ κ. Ἀφρόδ. Α §§ 14, 16, 49, 50, 57 κλ. πρὸς δῆλωσιν τῶν

νομίζων ἑαυτὸν ἀδικούμενον, ἐγείρει κατ' αὐτοῦ τὴν δ. ἀπορρήσεως.

Περὶ τῆς δίκης ταύτης οὐδὲν παρεδόθη ἡμῖν, οὐδὲ γινώσκομεν ὅλως οὔτε πῶς ἐμεθοδεύετο, οὔτε εἰς τί κυρίως ἀπεσκοπεῖ. Εἶνε μάλιστα ζήτημα καὶ ἂν ὄντως ὑπῆρξε δίκη καλουμένη δ. ἀπορρήσεως. Ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 214) ἐρμηνεύων τὰ τοῦ κειμένου (§ 29): *τούτω λαγχάνει δίκην τῆς ἀπορρήσεως ἀποφαίνεται: Fuit haec haud dubie δίκη βλάβης, actio de damno, quod propter il-*

ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διορισθέντων ἐπιτρόπων) δὲν θ' ἀπηγόρευε τὴν πώλησιν μέρους μόνον τοῦ χωρίου, ἀλλ' ὁλοκλήρου αὐτοῦ. Ἐπειτα οὐδὲ θάῃ μφεσβήτει τοῦ μέρους τούτου, ὅπερ προδήλως ἐμφαίνει ὅτι εἶχεν ἰδίᾳς ἐπ' αὐτοῦ ἀξιώσεις 3) τέλος διότι, ὡς ἤδη ἐδείχθη ἀνωτέρω ὁ ἀμφισβητῶν ἔλαβεν ἑκτοτε καὶ ἤδη κατὰ τὴν δίκην ἐξακολουθεῖ νεμόμενος καὶ κατέχων ὡς ἴδιον, ὅπερ ἡμφεσβήτησε μέρος τοῦ χωρίου.

Κατὰ τὸν Dareste (αὐτόθ. σ. 35) ὁ ἀδελφὸς διακωλύει τὴν πώλησιν «évidemment parceque l' immeuble est indivis entre son frère et lui... Il est probable que Ménécles et son frère avaient laissé dans l' indivision la succession de leur père, que Ménécles en avait gardé l' administration et se prétendait de ce chef créancier de son frère. Οὐδ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη πείθει ἡμᾶς, τὸ μὲν διότι δὲν στηρίζεται ἢ ἐπὶ ὑποθέσεων αὐθις, καὶ δὴ πλειόνων, περὶ πραγμάτων ὅλως ἀγνώστων οἷον 1) ὅτι τὸ χωρίον ἦν πατρῶον 2) ὅτι ἐπὶ τσσαῦτα ἔτη ἔμεινεν ἀδιανέμητον 3). ὅτι δύο μόνον ἦσαν οἱ κληρονόμοι 4). ὅτι ὁ Μενεκλῆς διαχειρίσας τὰ πατρῶα, τούτω τῷ λόγῳ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πιστωτὴν (;) τοῦ ἀδελφοῦ, τὸ δὲ διότι οὐδ' οὕτως ἐξηγεῖται διατί ὁ ἐνιστάμενος ἀδελφὸς ἀμφισβητεῖ τὸ 1/8 καὶ οὐχὶ τὸ 1/2 ἢ ἄλλο μέρος τοῦ χωρίου.

Τετάρτην γνώμην ἀποφαίνεται ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 259) ὅτι ὁ Μενεκλῆς ἦν ὀφειλέτης ἴσως χρημάτων πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, παρατίθησι δὲ παραπλήσιον παράδειγμα διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ Νικοστράτου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Δημοσθ. πρ. Νικοστράτ. § 10... ἔλεγεν. ὅτι τὸ χωρίον τὸ ἐν γειτόνων μοι τοῦτο οὐδεὶς ἐθέλσει οὔτε πρίασθαι οὔτε τίθεσθαι ὁ γὰρ ἀδελφός ὁ Ἀρεθούσιος... οὐδένα ἐφ' ᾧ οὔτε ὠνεῖσθαι οὔτε τίθεσθαι ὡς ἐνοφειλομένου αὐτῷ ἀργυρίου. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἐνταῦθα, ὡς ἡ μετοχ. ἐνοφειλομένου δεύκνυσιν, ὁ Ἀρεθούσιος κωλύει ὡς δανειστής ὑπὲρ χρέους ἐξησφαλισμένου δι' ὑποθήκης (πρβλ. Dareste, Plaid. civ. de Démosthène τόμ. 2 σ. 192 καὶ 201) ἐν ᾧ ἐν τῷ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίῳ οὐδὲν ἐμφαίνει ὅτι ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἀπαγορεύει ὑπὸ τὴν ιδιότητα ἐνυποθήκου δανειστοῦ ἢ ἐπιτρόπου τοῦ ὀρφανοῦ.

Πέμπτην τέλος γνώμην ἐξήνεγκεν ὁ Caillemet (Contr. de vente ἐν Rév. de Législ. ἔτ. 1870 σ. 657) ὅτι ὁ ἀδελφὸς διεξεδίκει ἴσως δικαίωμα συγχυριότη-
τητος.

Ἐκ πασῶν τῶν γνωμῶν τούτων μόνον τὴν τοῦ Caillemet νομίζομεν πιθανήν, ἅτε μᾶλλον σύμφωνον οὔσαν πρὸς τὰ ῥήματα τοῦ ῥήτορος, ὅτι ὁ ἀδελφὸς ἡμφεσβή-
τει μέρους τινὸς τοῦ χωρίου, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου ἤξιον
πραγματικόν τι δικαίωμα ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

lam fratris intercessionem accepisset. Οὐ λίαν διάφορον γνώμην ἔχων φαίνεται ὁ Dareste (αὐτόθ. σ. 28) διότι δὲν ἀποφαίνεται μὲν κατηγορικῶς ὅτι ἡ ἐγερθεῖσα ἀγωγὴ ἦν ἡ δ. βλάβης, ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος μεταφράζει: Puis il intenta contre son frère une action pour opposition faite sans droit, ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι δὲν δέχεται ὅτι ἡ ἀγωγὴ, ἣν ὁ Μενεκλῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡγείρεν, ἦν ἰδιώνυμος δίκη τῆς ἀττ. δικονομίας, ὀνομαζομένη δ. ἀπορρήσεως. Ταῦτα δὲ τῷ Dareste φαίνεται δοξάζων καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 260), διότι καὶ οὗτος ἀντὶ πάσης ἐρμηνείας, ὁμοίως μὲν μεταφράζει τὰ τοῦ χωρίου: against his brother he brought an action for interdicting the sale, εὐθὺς δ' εἰτα ἐπάγει: It is vain to ask what form this action took.

Μόνος ὁ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 335 ἐπ.), ἀλλὰ διστακτικῶς καὶ διὰ βραχυτάτων, διάφορον ἀποφαίνεται γνώμην, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δικαιολογῇ αὐτήν—ἴσως διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο προσήκει εἰδικώτερον τῇ δικονομίᾳ τῶν Ἀθηναίων—διότι λέγει: Le plaidoyer précité d' Isée pourrait laisser croire que, pour triompher de l'opposition, le vendeur devrait intenter une action speciale, la δίκη τῆς ἀπορρήσεως. Mais on admet plus généralement qu'il doit agir au moyen de la δίκη βλάβης, le préjudice causé ayant ici "pour cause l'ἀπόρρησις ou opposition.

Ὡς ὁρᾷ ἕκαστος ἡ σύναρθρος γεν: τῆς ἀπορρήσεως ἐκλαμβάνεται ὡς δηλοῦσα τὸ αἷτιον ἀπλῶς τῆς διαφορᾶς (propter fratris intercessionem), ἀφίεται δὲ νὰ νοηθῇ ἡ εἰκασθῇ ἔξωθεν τίς ἡ δίκη, ἣν ὁ Μενεκλῆς τῷ ἀδελφῷ ἔλαχεν, ἐπειδὴ ἀπηγόρευε τοῖς ὄνουνμένοις μὴ ὀνειῖσθαι. Ἐπειδὴ δ' ἐκρίθη ὅτι τὸ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἀμέσως ἐπιδιωκτέον ἦν ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἐκ τῆς ἀδίκου ἀπαγορεύσεως ζημίαν, ἡ δὲ δ. βλάβης, εὐρεῖαν ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ τὴν ἐφαρμογὴν ἔχουσα (1), ἐνομίσθη τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀρμόζουσα, ἐντεῦθεν συνήγαγον ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους ἐγερθεῖσα δίκη ἦν ἡ τῆς βλάβης.

Εἶνε σφόδρα πιθανὸν ὅτι ἄν, ἀνθ' ὧν νῦν κεῖται: τούτῳ δὲ λαγχάνει δίκην τῆς ἀπορρήσεως, ἔκειτο: τ. δ. λ. τὴν δίκην ἀπορρήσεως

(1) Ὁρ Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Δ' σ. 386 ἐπ.

ἢ καὶ ἀπλούστερον ἔτι, ἄνευ τοῦ ἄρθρου, τ. δ. λ. δίκην ἀπορρήσεως, οὐδεμία ἴσως θὰ ἐγείρετο ἀμφισβήτησις περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς δ. ἀπορρήσεως, οὐδὲ θὰ ἐπεζητεῖτο ἡ λύσις τῆς ἀπορίας ἐν τῇ δ. βλάβῃ. Ἀλλ' ἄράγε καὶ τοιαύτη οὕσα ἡ γραφή, οἷα παρεδόθη ἡμῖν, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ἄλλως; Τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω ἐν τοῖς εἰς τὸν λόγον τοῦτον Διορθωτικοῖς ὑπὸ τὴν § 29.

Καθ' ἡμᾶς τὸ προέχον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ζήτημα εἶνε τὸ τῆς προστασίας τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος, ἡ δὲ ἀπόρρησις οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ τρόπος δι' οὗ ὁ ἀμφισβητῶν προσέδωκεν αὐτό, ἀπαγορεύων τοῖς ὠνούμενοις μὴ ὠνεῖσθαι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀμφισβητούμενον μέρος. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους ἐγερεῖσθαι ἀγωγὴ εἰς τοῦτο ἔδει ν' ἀποσκοπῇ ἰδίᾳ, εἰς τὴν ἄρσιν δῆλον ὅτι τοῦ ἐκ τῆς ἀπορρήσεως κωλύματος, καταδικαζομένου ἅμα τοῦ ἐναγομένου εἰς ἀποζημίωσιν πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ παρὰ νόμῳ ἐπενεχθείσης ζημίας.

Διατὶ δ' ὅμως ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς οὕτως ἐνήργησεν εὐθύς ὥς ἔγνω προσφερόμενον πρὸς πώλησιν τὸ χωρίον, πρὸ τῆς εὐρέσεως ἔτι τοῦ ἀγοραστοῦ; Καθ' ἡμᾶς προδήλως δι' ὃν ὁ ῥήτωρ ἀληθῆ λέγει λόγον (§ 28), ἵνα δῆλον ὅτι ἐπιτύχη ἐκδραστικῶς, ὥς νῦν λέγομεν, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξιώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, ἐπειγομένου μὲν νὰ πωλήσῃ τὸ χωρίον, ὅπως ἀποτίσῃ ἐμπροθέσμως τὸ χρέος, ἀδυνατοῦντος δὲ νὰ προδῇ νομίμως εἰς τὴν πώλησιν, ἐλλείψει ἀγοραστοῦ, ἐνεκα τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ἀδελφοῦ (1). Ἀλλὰ ταῦτα δέονται ἐπεξηγήσεώς τινος.

Κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου (2) περὶ τῆς Ἀθήνησι νομοθε-

(1) Κατὰ τὸν Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 335 σημ. 4 μετὰ παραπομπῆς εἰς σ. 254 ἐπ.) ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἐνεργῶν ὡς παρὰ νόμον τοῦ ὄρφανου, ἀπαγορεύει ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς ἀγοραστὰς τὴν ἀγορὰν τοῦ κτήματος. «οὐδὲν, λέγει, πιθανῶς οὗτοι βλέποντες τοὺς ἐπ' αὐτοῦ ὄρους, ἐμφαίνοντα τὸ δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ, ἐν' ἀγοράσῳ τοῦτο, ἐζήτησαν τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ». Ἀποδειχθέντα ὅτι οὗτος ἐνήργει ἀπλῶς ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὅτι δὲ ἡμφισβητεῖται οὐ τοῦ ὄλου, ἀλλὰ τοῦ 1/8 μόνον μέρους τοῦ ἀγροῦ, ὅπερ καὶ ἔλαβεν, ἔπεται ὅτι ἄλλος ἦν ὁ λόγος τῆς ἀπ' εὐθείας ἀπαγορεύσεως.

(2) Παρὰ Ἰω. Στοδ. Περὶ νόμων καὶ ἐθῶν ΜΔ' 22: Οἱ μὲν οὖν ὑπὸ κήρυκος κελεύουσι πωλεῖν, καὶ προκηρύττειν ἐκ πλειόνων ἡμερῶν, οἱ δὲ παρ' ἀρχῇ τινι, καθάπερ καὶ Πιττακός, καὶ βασιλεῦσι καὶ πρυτάνει. Ἐνιοὶ δὲ προγράφειν παρὰ τῇ

σίας ἐπὶ πωλήσεως ἀκινήτων διδασκόμενα, πᾶσα ἀγοραπωλησία ἔδει ν' ἀναγγέλληται δημοσίᾳ διὰ προγράμματος (προγράφειν) ἐκτιθεμένου ἐπὶ σανίδος ἢ πινακίου, παρὰ τῇ ἁρμοδίᾳ ἀρχῇ, πρὸ ἡμερῶν μὴ ἔλαττον ἢ ἐξήκοντα, δηλοῦντος δὲ προσηκόντως τὸ πωλούμενον κτῆμα, προσέτι δὲ τὰ ὀνόματα τοῦ τε πωλητοῦ καὶ τοῦ ἀγοραστοῦ, τούτου ὀφείλοντος νὰ παρακατατιθῇ (τιθέναι) ἑκατοστήν τοῦ τιμήματος, ὅπως διαμφισβητησαί τε ἐξῇ καὶ διαμαρτύρασθαι τῷ βουλομένῳ. (1)

Κατὰ ταῦτ' ἄρα ὁ Μενεκλῆς, ἵνα δυνηθῇ νὰ πωλήσῃ τὸ χωρίον, ὤφειλε πρώτιστα μὲν νὰ εὕρῃ τὸν ἀγοραστήν καὶ νὰ συμφωνήσῃ μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ τιμήματος, ἔπειτα νὰ προσδῇ εἰς τὴν τέλεσιν τῶν νομίμων διατυπώσεων περὶ προγραφῆς τῆς πωλήσεως παρὰ τῇ ἀρχῇ, μετὰ δὲ ταῦτα ν' ἀναμένῃ ἐπὶ 60 ἡμέρας τοῦλάχιστον, ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως τοῦ προγράμματος, ἵνα δυνηθῇ νὰ εἰσπράξῃ τὸ τίμημα καὶ δι' αὐτοῦ ἀποτίσῃ τὸ χρέος, εἰ μηδεὶς, ὡς εἰκός, ἐν τῷ μεταξὺ ἡμφεσβήτῃ ἢ διεμαρτύρετο κατὰ τῆς πωλήσεως.

Ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς βεβαίως μὲν ταῦτα οὐκ ἀγνοῶν, εἰδὼς δὲ κάλλιστα ὅτι οὗτος σφόδρα ἐπείγεται ἵνα πωλήσῃ τὸ χωρί-

ἀρχῇ πρὸ ἡμερῶν μὴ ἔλαττον ἢ ἐξήκοντα, καθάπερ Ἀθήνησι, καὶ τὸν πριάμενον ἑκατοστήν τιθέναι τῆς τιμῆς, ὅπως διαμφισβητησαί τε ἐξῇ καὶ διαμαρτύρασθαι τῷ βουλομένῳ Πρὸλ. Παροιμιογρ. Ἑλλ. Α' σ. 405.—Ἡσύχ. λ. ἐν λευκώμασι.

(1) Πότε ὁ νόμος οὗτος εἰσῆχθη δὲν εἶνε γνωστόν, ὅμως οὐδένα λόγον ἔχομεν ἵν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰσαίου, ἄλλως τε καὶ οὐ λίαν πολὺ ἀφρασιώτα· τῶν τοῦ Θεοφράστου (372—287 π. Χ).

Διὰ τοῦ συστήματος τούτου, ὡς βλέπομεν, ἐπετυγχάνετο μὲν ἡ δημοσιότης τῆς ἐπὶ ὧν καὶ πράσσει μεταθέσεως τῆς κυριότητος ἀκινήτων, διεκωλύοντο δὲ πῶς καὶ αἱ κατὰ χάριν ἢ εἰκονικαὶ ἀγοραπωλησίαι, διὰ τῆς ἐπὶ 60 τοῦλάχιστον ἡμέρας ἐκθέσεως τοῦ προγράμματος, χάριν τῶν διαφερομένων, καὶ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ἀγοραστοῦ ἵνα παρακατατιθῇ ἑκατοστήν τῆς τιμῆς ἐπὶ κινδύνῳ, ἐν περιπτώσει ἀμφισβήτησεως, νὰ ὑποβληθῇ εἰς δικαστικὸν ἀγῶνα, εἰ μή, ὡς εἰκός, μεταγνοῦς ἀφίστατο τῆς ἀγορᾶς.

Δὲν νομίζομεν δὲ περιττὸν νὰ προσθῶμεν ὅτι νόμοι κωλύοντες τὰς εἰκονικὰς ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων ἴσχυον πολλαχοῦ τῶν ἐλλ. χωρῶν, ὡς μαρτυρεῖ αὖθις ὁ Θεόφραστος (αὐτόθ. κατωτέρω) λέγων: Ἐπεὶ δὲ καὶ προστασίαι (διόρθ. προστασία) τινὲς ὄνοῦνται καὶ πωλοῦσιν, ἀπαλλοτριοῦν ἐθέλοντες, ὁρθῶς ἔχει καὶ πρὸς ταῦτα νομοθετεῖν, ὅπερ καὶ ποιοῦσιν, ἅμα ταῦτά τε βουλόμενοι κωλύειν καὶ τὴν [πρᾶσιν] ἐμφανῇ ποιεῖν. Διὰ τὰς ὑφ' ἡμῶν ἐπιφερομένας διορθώσεις πρὸλ. ἔκδ. Ἰω. Στεφ. ὑπὸ Gaisford τόμ. Β' σ. 202.

ον, ἀντὶ ν' ἀναμείνη τὴν προγραφὴν τῆς πωλήσεως καὶ τότε ν' ἀμφισβητήσῃ αὐτήν, τοῦναντίον, ἵνα βιάσῃται τὸν Μενεκλέα, διακωλύει ὅλως τὴν πώλησιν, ἐκφοδῶν τοὺς ἀγοραστὰς καὶ ἀπαγορεύων αὐτοῖς μὴ ὠνεῖσθαι· οὕτω δὲ ποιήσας μετέβαλεν ἅμα καὶ θέσιν διαδίκου, ἀπὸ ἐνάγοντος καταστὰς ἐναγόμενος (1).

Ἡ ἀπαγόρευσις, ὡς εἰκός, ἔσχεν ἀμέσως τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα· διότι τίς θ' ἀπετόλμα νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ἀγοραστὴς ἀγροῦ ἀξίας ἐν ὅλῳ δρ. 8000 τοῦλάχιστον, βεβαρημένου δι' ὑποθήκης (2) πρὸς ὀρφανά, ἀμφισβητούμενου δὲ μεταξὺ ἀδελφῶν, αὐτὸς ὢν κατὰ τὸν νόμον ὑπόχρεως νὰ προκαταβάλῃ μὲν ἑκατοστὴν τοῦ τιμήματος ἥτοι δρ. 80, ὅπως διαμφισβητήσῃ τε ἐξῆ καὶ διαμαρτύρασθαι τῷ βουλομένῳ, εἰτα δέ, εἴ τις ἀντιδικῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεφανίζετο, ν' ἀναμείνη τὴν ἑκδασιν τῆς δίκης ἀγωνιζόμενος ἵνα γένηται ἢ μὴ κύριος τοῦ ἀγοραζομένου ἀγροῦ (3);

(1) Οὕτως εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν οὔτε ἀπαγορεύει τῷ πωλητῇ τὴν πώλησιν δι' ἀπ' εὐθείας ἀπαγορεύσεως, οὔτε διαμαρτύρεται κατ' αὐτοῦ.

(2) Κατὰ τὸν Beauchet καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ συγγραφεῖς (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 254 ἐπ.) ὁ ὀφειλέτης ἐνυποθήκου κτήματος δὲν δύναται νὰ πωλήσῃ τοῦτο ἐγκύρως ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ δανειστοῦ. Ἐπικαλεῖται δ' οὗτος πρὸς ἀπόδειξιν τό τε παρὸν παράδειγμα τοῦ Μενεκλέους ἀδελφοῦ καὶ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν (σελ. 61 σημ. 3 τοῦ Ἀρεθουσίου ἐκ τοῦ Δημοσθ. πρ. Νικόστρ. § 10. Ἀλλ' ὡς εἶδομεν, κατ' ἀμφοτέρω ταῦτα ἢ ἀπαγόρευσις γίνεται οὐχὶ πρὸς τοὺς πωλητάς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀγοραστὰς. Διδάσκει δ' ἐπίσης ὅτι ἡ ὑποθήκη ἐν τῷ αὐτ. δικαίῳ πιθανῶς προῆλθεν ἐκ τῆς πράξεως ἐπὶ λύσει, ὅτι δ' ἄρα διὰ τοῦτο τοῦ ἐνυποθήκου κτήματος περιερχομένου εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δανειστοῦ, ὁ ὀφειλέτης δὲν εἶδύνατο νὰ ἀπαλλοτριώσῃ τοῦτο, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ δανειστοῦ.

Τοῦναντίον κατὰ τὸν Guiraud (*La propriété foncière en Grèce* σ. 287) οὐ τὴν γνώμην ὁ Beauchet ἀποκρούεται, ὁ ὀφειλέτης δύναται μὲν νὰ πωλήσῃ τὸ ἐνυπόθηκον κτῆμα, ἀλλ' ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὑποθήκη οὐδὲν ἥττον ἐξακολουθεῖ νὰ βαρύνῃ αὐτό.

Ἡμεῖς μᾶλλον τῷ Guiraud πειθόμεθα· διότι ἄλλως εἰς τί θὰ ἐχρησίμευον οἱ ὄροι καὶ αὐτὸς ὁ θεσμός τῆς ὑποθήκης ἂν τοῦ ὀφειλέτου λάθρα, ἄνευ προγραφῆς, ἐκποιήσαντος τὸ ἀκίνητον, ὁ ἐνυπόθηκος δανειστὴς ἐστερεῖτο τοῦ ἐπ' αὐτοῦ δικαιώματος ἐπιδιώξεως (*droit de suite*); Ὅπως δὲ ποτε νομίζομεν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ἀναφερόμενος νόμος περὶ τοῦ προγράφειν τὰς ἀγοραπωλησίας τῶν ἀκινήτων, ἡσφάλιζεν ἱκανῶς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ δανειστῶν, δυναμένων νὰ προσβάλλωνται ταύτας ἐμπροθέσμῳ. Εἰ δὲ πάλιν ἡ πώλησις ἐγένετο λάθρα, τότε βεβαίως ἦν ἄκυρος, τοῦ δανειστοῦ δικαιουμένου νὰ προσβάλῃ ταύτην ἐν παντὶ χρόνῳ.

(3) Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι, ἀμφισβητήσεως ἢ διαμαρτυρίας γενομένης, οὗτος εἶδύνατο ν' ἀπόσχῃ τῆς ἀγορᾶς, τότε δ' ἡ προγραφὴ τῆς πωλήσεως ἄρδην ἀντρέπετο ἐλλείψει ὠρισμένου ἀγοραστοῦ. Ἡ ἑκατοστὴ τῆς τιμῆς τί ἐγένετο;

Ἐκ πάντων τούτων συνάγομεν ὅτι ἡ ἀγωγὴ ἦν ὁ Μενεκλῆς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡγείρεν ἣν ἰδιώνυμος δίκη τοῦ ἀττ. δικαίου, δ. ἀπορρήσεως καλουμένη, ἰδίᾳ δὲ ἀρμόζουσα κατὰ τῶν διακωλύόντων δι' ἀπαγορεύσεως τὰς ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων. Τῷ ὄντι ἀφ' οὗ διὰ τῶν διειλημμένων νομίμων περὶ προγραφῆς διατυπώσεων ἐξησφαλίζοντο, πέρα τοῦ δέοντος μάλιστα, τὰ συμφέροντα τῶν τρίτων (οἷον τῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν, τῶν συγκληρονόμων κλ.) δυνάμενων ἵνα ἐντὸς τῆς χάριν αὐτῶν ὁρισμένης διμήνου τοῦλάχιστον προθεσμίας διεκδικήσωσιν ἀμφισβητοῦντες ἢ διαμαρτυρόμενοι τὰ ἐπὶ τοῦ κτήματος ἢ τοῦ τιμήματος δικαιώματα αὐτῶν, οὐδεὶς πλεόν λόγος ὑπῆρχεν ἵνα δι' ἐξωδίκων διαφημίσεων, ψευδῶν ἴσως καὶ συκοφαντικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, διακωλύονται ἔτι μᾶλλον αἱ ἀγοραπωλησίαι τῶν ἀκινήτων.

Ἐντεῦθεν ἐπίσης συνάγομεν ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ δ. ἀπορρήσεως εἰσῆχθη ἐπίτηδες ὥς τι ἀντίρροπον, τοῦτο μὲν πρὸς μετριάσμον τῶν ἐκ τοῦ νόμου περὶ τοῦ προγράφειν τὰς ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων λίαν ἤδη ἐπαχθῶν κωλυμάτων (1), τοῦτο δὲ πρὸς περιφρούρησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν πωλητῶν κατὰ τῶν προῶως καὶ ἐξωδίκως διακωλύόντων τὰς ἀγοραπωλησίας τῶν ἀκινήτων.

(1) Πράγματι αἱ διατυπώσεις αὗται διεκώλυνον μέγιστον τὰς ἐπὶ τῶν ἀκινήτων συναλλαγάς, δυνάμεθα δ' εἰπεῖν ὅτι καὶ ἀντέδαινον ὅλως πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ κατὰ κανόνα κρατοῦσαν ἐλευθερίαν ἐν ταῖς συμβάσειν. Ἀλλ' ὥς φαίνεται, τοῦτο μὲν ἡ συνήθης ἐν παντὶ χρόνῳ ὑπὲρ τῆς ἀκινήτου κτήσεως ἰδιαίτερα μέριμνα τοῦ νομοθέτου, μείζων ἔτι οὕσα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τοῦτο δὲ αἱ περὶ τὰς μεταθέσεις τῆς κυριότητος καταχρήσεις, λίαν συνήθεις ἴσως τότε καταστᾶσαι, ἐπὶ βλάβῃ τῶν τρίτων, καὶ αὐτοῦ ἴσως τοῦ δημοσίου, ὑπηγόρευσαν τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος νόμου, ἀκριδῶς πρὸς περιστολὴν αὐτῶν.

2. ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

"Όσον εἰς τὸ κείμενον ἀφορᾷ τοῦ λόγου τούτου π. τ. Μενε-
κλέους κλήρου ὀλίγα μόνον ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν.

§ 1: Ἐπειδὴ δέ... πειρᾶται ἐξ ἀπαντος τρόπου τὸν ἀδελφὸν
τὸν αὐτοῦ ἄπαιδα τεθνεῶτα κατασιῆσαι... ἐμοὶ ἀνάγκη εἶναι πολλὴ κτέ.

Οὕτως οἱ ἡμέτεροι ἐκδύονται πάντες, πλὴν τοῦ Wyse, ὃς τῷ
Naber πειθόμενος ἀντί: ἄπαιδα τεθνεῶτα ἐξέδωκε: τεθνεῶτα
ἄπαιδα. Πράγματι δὲ ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως ταύτης συνηγοροῦσι καὶ
τὰ κατωτέρω ἐν § 33 ἀναγινωσκόμενα: τὸν μὲν τεθνεῶτα ἄπαιδα
βουλόμενοι κατασιῆσαι, ἀνθ' ὧν ὅμως καθ' ἡμᾶς προτιμητέα πάν-
τως ἢ τοῦ κώδ. Q γραφὴ: βουλόμενοι ἄπαιδα κατασιῆσαι, ἅτε δὴ
προελθοῦσα ἐκ διορθώσεως, ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐπενεχθείσης χειρός, κατὰ
τὴν μαρτυρίαν τοῦ Buermann (1).

Παρατηρεῖ δ' ὁ Wyse (Critie. Introd σ. xxxvii) ὅτι τοιαῦτα
ἐκ μεταθέσεως σφάλματα τοῦ Κριψιανοῦ κώδ. A, ἃ καὶ κατὰ
λεπτὸν μνημονεύει, τινὰ μὲν ἤδη διώρθωσεν ὁ τοῦ X'/φου τούτου
παλαιὸς διορθωτὴς A 1, πλείονα δ' ἐπηνώρθωσαν οἱ νεώτεροι φιλό-
λογοι. Ἐπίσης δὲ παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς (αὐτόθ. σ. LI) ὅτι καὶ ἐν τῷ
Ἀμβροσιανῷ κώδ. Q ἡ τάξις τῶν λέξεων ἐν 39 τόποις διαφέρει
τῆς τοῦ κώδ. A. Σημειούσθω δ' ὅτι ὁ κώδις οὗτος, ἀνεξάρτητος
ὅλως τοῦ Κριψιανοῦ, δὲν περιέχει ἢ δύο μόνον λόγους τοῦ Ἰσαίου,
τὸν α' καὶ β'.

Ἐν ᾧ αὐτῷ ὑπόκειται ἡμῖν χωρίῳ ἀπαντὰ κατ' αἰτ. ἢ λ. ἄπαις.
Ἐντεῦθεν ἀφορμὴν λαμβάνοντες παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς.

Παρ' Ἀρποκρατίωνι ἐν λ. ἀναγινώσκεται: ΑΓΕΝΗΣ: ἀντὶ τοῦ
ἄπαις παρ' Ἰσαίῳ ἐν τῷ ὑπὲρ Μενεκλέους κλήρου. Ταῦτὸ δὲ ἀλλ'
ἀορίστως διδάσκει καὶ ὁ Πολυδεύκης Γ' 15: τὸν δὲ ἄπαιδα ἀγενῆ
Ἰσαῖος ὠνόμασεν. Ἐπίσης ὁ λέξεων χρησίμων Συναγωγεὺς ἐν Ἀνεκδ.
Benn. σ. 328: Ἀγενής: Ἰσαῖος ἀντὶ τοῦ ἄπαις.

Ὡς ἤδη παρετηρήθη, οὐδαμοῦ τοῦ λόγου τούτου, οἷος παρε-

(1) Παρὰ Thalh. ἐν κριτ. ὑποσημ. ὑπὸ τὴν § 33: ἄπαιδα om. Q pr., su-
pra κατασιῆσαι add. eadem manus (Brm).,.

δόθη ἡμῖν, ἀναγινώσκεται ἡ λ. ἀγενής, ἐν ᾧ ἡ λ. ἄπαις ἀπαντᾷ ἐκκαιδεκάκις: ἄπαις (§§ 10, 23, 25) ἄπαιδι (§ 23) ἄπαιδα (§§ 1, 6, 7, 10, 14, 21, 22, 27, 33, 37, 46) ἄπαισι (§ 13).

Ἐὰν μὴ ὁ Ἀρποκρατίων ἐσφάλη παραπέμπων εἰς τοῦτον τὸν λόγον, οὐδεμία ἀμφισβόλια ὅτι ἡ λ. ἀγενής ἀνεγινώσκετό που τοῦ ἀντιγράφου, ᾧ οὗτος ἐχρήτο, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει κατὰ τὸν Schömann (αὐτόθ. σ. 204) δύο ὑποθέσεις εἰσὶ πιθαναί, ἡ δὴλον ὅτι ἡ λ. ἀγενής, ἦτον συνήθης οὖσα, μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων εἰς τὴν συνεθεστέραν αὐτοῖς ἄπαις ἢ αὕτη *extitit in adscripta aliqua lege vel testimonio, quae a nostris codicibus absunt*.

Εἰς τρίτην εἰκασίαν προήλθεν ὁ Βλάσσιος ἐν § 45 ἀντί: τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας ἀναγνοῦς: τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀγενέσι ἐξουσίαν διδόντας (1). Ἀλλὰ περὶ τοῦ χωρίου τούτου, ἄλλως τε καὶ ὑπ' ἄλλων ἐπιφανεστάτων φιλολόγων ἐφθαρμένου ὑποληφθέντος, θὰ διαλάβωμεν εἰδικώτερον κατωτέρω ὑπὸ τὴν § 45.

Ὡς ὁρᾷ ἕκαστος μαντείας μᾶλλον ἢ κριτικῆς τέχνης δεῖται ἡ λύσις τοῦ ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀρποκρατίωνος προκύψαντος προβλήματος, καὶ ταῦτα σχεδὸν εἰπεῖν ἄνευ ἐλπίδος ἀποδείξεως, ὅτι τὸ οὕτως εὑρεθὲν εἶνε ὄντως τὸ ἀληθές. Ὅπως δὲ ποτε ἐπειδὴ προσήκον εἶνε νὰ μνημονεύωνται αἱ ἐξενεχθεῖσαι εἰκασίαι, παρατίθεμεν ὅς ἐτι δύο γινώσκομεν, τὴν τοῦ Thalheim (2) εἰκάζαντος ὅτι ἡ λ. ἀγενής ἀντὶ τοῦ ἄπαις ἔκειτο ἴσως ἐν § 10: ὅπως μὴ ἔσοιτο ἄπαις, καὶ τὴν τοῦ Wyse προτιμῶντος ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτὴν ἐν § 6: καὶ καταλαμβάνομεν . . . τὴν νεωτέραν, ἣν εἶχε Μενεκλῆς, ἄπαιδα. Παρατηρεῖ δ' οὗτος (αὐτόθ. σ. 246) πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εἰκασίας αὐτοῦ, ὅτι ἐν Δελφ. ἐπιγραφαῖς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος ἡ λ. ἀγενής λέγεται ἐπὶ γυναικῶν, ἐν ᾧ ἐπὶ ἀνδρῶν γίνεται χρῆσις τῆς λ. ἄτεκνος.

Εἰ καὶ οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῶν μαντευμάτων τούτων, ὅμως προστίθεμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπελθοῦσαν ἡμῖν εἰκασίαν, ὅτι δὴλον ὅτι ἡ λ. ἀγενής ἔκειτο ἴσως ἐν § 46: οὗτος δὲ νυνὶ ἄκληρον μὲν ἐμὲ . . .

(1) Τὴν εἰκασίαν ταύτην τοῦ ἀοιδίου ἀνδρὸς μανθάνομεν ἐξ ὧν οἱ ἐκδότης Thalheim καὶ Wyse περὶ αὐτῆς σημειοῦνται ἐν ταῖς κριτ. ὑποσημειώσεσιν ὑπὸ τὴν § 45.

(2) Ἐν τῇ ἐκδ. ὑπὸ τὴν § 10.

〈ἀγενῆ〉 δὲ τὸν τελευτήσαντα καὶ ἀνώνυμον βούλεται κατασιῆσαι.

§ 9: Καὶ ὁ Μενεκλῆς τὴν τε προῖκα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ . . . καὶ τὰ ἱμάτια, ἃ ἦλθεν ἔχουσα παρ' ἐκεῖνον, καὶ τὰ χρυσοῖδια, ἃ ἦν, δίδωσιν αὐτῇ.

Οὕτως: ἐπιδίδωσιν αὐτῷ κατὰ τὰ X'/φα πάντα καὶ πάσας τὰς παλαιοτέρας ἐκδόσεις.

Πρῶτος ὁ Tyrwhitt, ἐκ τῶν ἀμέσως μετὰ τὸν μέγαν Βεντλήϊον ἀκμασάντων ἐπιφανῶν βρεττανῶν κριτικῶν, ἀντὶ τοῦ αὐτῷ ἤκασεν: αὐτῇ, τὴν διόρθωσιν δὲ ταύτην μόνος ὁ Schömann ἐνέκρινε καὶ κατεχώρισεν ἐν τῷ ἐδάφει. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν μόνος αὖθις ὁ Thalheim τὸ αὐτῷ ἐτήρησεν, ὁ ἄλλως καὶ ὁ Jenick ὑπερῆσπισεν, ἀπεδοκίμασαν δὲ πάντες οἱ λοιποί. Οὕτως ὁ μὲν Scheibe περιέλαβεν αὐτὸ ἐν ἀγκύλαις (1), ut profectum a sciolo interprete, ὁ δὲ Buermann (ἐν Herm. XIX σ. 361) ἐπειδὴ, λέγει, ἡ προῖξ ἐπιστρέφεται οὐχὶ εἰς τὸν δεύτερον ἄνδρα, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τῆς γυναικός, ὡς κυρίους αὐτῆς, τούτῳ τῷ λόγῳ μετατυποῖ τὸ αὐτῷ εἰς αὐτῆς, κατὰ τὸ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 78: παρ' οἷου ἐκομίσαιο τὴν προῖκα αὐτῆς (2). Ὁ Wyse τέλος τὴν διόρθωσιν ταύτην τοῦ Buermann ἀποδεξάμενος, ἐπίσης ἐξέδωκεν αὐτῆς, «ἔχων», ὡς λέγει (σ. 245), ὑπ' ὅψει τοῦτο μὲν τὸ τοῦ [Δημοσθ.] κ. Νεαίρ. § 52: κατὰ τὸν νόμον ὃς κελεύει, εἰς ἀποπέμνη τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα, τοῦτο δὲ τὴν συνήθη ἐν τῷ κώδικι σύγχυσιν τῶν πτώσεων τῆς ἁντων. αὐτός: (Crit. Introd. σ. XXV).

Ἀλλ' ὡς ἤδη ἐκ τῶν διειλημμένων ὑπεδηλώθη, καὶ τὸ ρ. ἐπιδίδωσιν ἐπίσης ἐκρίθη ἐσφαλμένον, διό, πλὴν τοῦ Schömann, τηρήσαντος αὐτό, πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἐκδότης διορθοῦντες ἐξέδοσαν: ἀποδίδωσιν, πρώτου τοῦ Jenicke ὑποδείξαντος τὴν διόρθωσιν ταύτην. Ὁ Wyse μάλιστα (ἐν κριτ. ὑποσημ. ὑπὸ τὴν § 9. 4) πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ πρόθ. ἀπὸ κατὰ πλάνην μετετυπώθη ὑπὸ τοῦ

(1) Ὁμοίως ὁ Κόδης. Ὁ δὲ Dareste, ἐπειδὴ καθὰ δηλοῖ ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς μεταφράσεως (σ. X) χρητὰι τῇ τοῦ Scheibe ἐκδόσει τοῦ 1860, ἐπίσης τὸ αὐτῷ καταλείπει ἀμετάφραστον: Ménécles rendit la dot.

(2) Εἰρήσθω δ' ὅμως ἐν παρόδῳ, ὅτι οὐδὲ τὸ αὐτῆς τοῦτο εἶνε ὅλως ἀνέγκλητον· ἄλλως ἐν τῷ Κριψιανῷ κώδ. Α. διορθοῦται εἰς αὐτὸς διὰ τῆς χειρὸς Α 1.

ἀντιγραφῆως εἰς τὴν ἐπὶ παραπέμπει εἰς τὴν § 8 τοῦ π. τ. Κίρρ. κλήρ. ἐνθα συνέβη τὸ ἀντίθετον, ἀντὶ ἐπιδίδωσι ἀναγνωσθέντος ἀποδίδωσι, ὃ δὲ ὁ Ρεῖσκιος ἐπηνώρθωσεν.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἐπὶ μὲν συνάψεως γάμου, ὃ τὴν γυναῖκα ἐκδίδους τὴν προῖκα ἐπιδίδωσιν, ἐπὶ δὲ λύσεως, ὡς λ. χ. ἐν τῷ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος θέματι, ὃ ἀνὴρ ἀποδίδωσιν αὐτήν.

Ἐπίσης οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, κατὰ κανόνα, ἐπιστρεφομένη ἢ προῖξ, ἀποδίδεται τῷ ἐκδόντι τὴν γυναῖκα εἰς γάμον ἢ τῷ κατὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου ὄντι κυρίῳ αὐτῆς. Ἀφθονία δὲ παραδειγμάτων. Ἐπ. λ. χ. τοῦ λόγου τούτου §§ 3, 5. Πύρρ. κλήρ. §§ 8, 49, 51.—Κίρρ. κλήρ. § 8.—Δημοσθ. π. Ὀνήτορ. Α §§ 8 ἐπ.—π. Βοιωτ. π. προικ. § 6 κλ. κλ.

Ταῦτα βεβαίως οὕτως ἔχουσιν. Ἀλλ' ἄρά γε εἶνε ἀνάγκη πράγματι ἵνα διὰ ταῦτα μετακινήσωμεν τὴν παραδεδομένην γραφήν, καὶ δὴ ἀλλοιοῦντες τὴν τῶν λεγομένων ἐννοιαν ἀντί: ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ν' ἀναγνώμεν: ἀποδίδωσιν αὐτῇ ἢ αὐτῆς;

Καθ' ἡμᾶς οὐδαμῶς. Τῷ ὄντι λυθέντος τοῦ γάμου ἢ προῖξ ἔδει ν' ἀποδοθῇ οὐχὶ τῇ γυναικί, ἄλλως τε καὶ ἀνικάνῳ οὔσῃ κατὰ τὸν νόμον, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἐκδοῦσιν αὐτήν ἀδελφοῖς (§ 5), οὗτοι δὲ λαβόντες τὴν προῖκα νὰ ἐπιδώσιν αὐτήν αὐθις τῷ Ἡλείῳ Σφητιίῳ. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὃ μὲν πρῶτος γάμος ἐλύθη τῇ συναινέσει τῶν τε συζύγων καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς γυναικός, ὃ δὲ δεύτερος γάμος συνήφθη τῇ παρακλήσει αὐτοῦ τοῦ Μενεκλέους καὶ μετὰ τῆς γνώμης τῆς ἐαυτοῦ (§ 8), τούτου ἐγκρίναντος ἢ καὶ ὑποδείξαντος ἴσως τὸν δεύτερον σύζυγον, δὲν εἶνε πολὺ μᾶλλον εὐλογον νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐπίτηδες καὶ ἵνα δείξῃ τὴν μεταξὺ τοῦ Μενεκλέους καὶ τῶν τέκνων Ἐπωνύμου τοῦ Ἀχαρνέως ὑπάρχουσαν πάντοτε φιλίαν καὶ οἰκειότητα, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς παρίστησι λέγοντας: καὶ οὕτως ἐκδίδομεν αὐτήν Ἡλείῳ Σφητιίῳ—διότι τούτοις μόνοις ὡς κυρίοις τῆς γυναικός προσήκε κατὰ τὸν νόμον τὸ δικαίωμα τοῦτο—περὶ δὲ τοῦ Μενεκλέους λέγει, ὅτι οὗτος ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας (brevi manu) τὴν ἀποδοτέαν προῖκα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ, τῷ νέῳ δῆλον ὅτι συζύγῳ, καθ' ὃν ἀκριδῶς τρόπον λέγει. (§ 9) ὅτι καὶ τῇ γυναικί, οὐχὶ διὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας ἐπίσης, καὶ τὰ ἱμάτια, ἃ ἦλθεν ἔχουσα παρ' ἐκεῖνον, καὶ τὰ χρυσοῖδια, ἃ ἦν, δίδωσιν

αὐτῇ; Νομίζομεν ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν κωλύει, ἀλλ' ὅτι, τοῦναντίον, ἡ ὅλη ὑπόθεσις (1) τοῦ λόγου τούτου ἐπιβάλλει τὴν ἀντίληψιν ταύτην καὶ ἐρμηνείαν.

§ 10: ἐσκόπει ὁ Μενεκλῆς ὅπως μὴ ἔσοιτο ἄπαις, ἀλλ' ἔσοιτο αὐτῷ ὅστις ζῶντα γηροτροφήσει καὶ τελευτήσαντα θάψοι αὐτὸν καὶ ἰς τὸν ἔπειτα χρόνον τὰ νομιζόμενα αὐτῷ ποιήσοι.

Εὐ ποιῶν ὁ Wyse ἐξέδωκε: ζῶντιά τε, ὥσπερ ἄλλως ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐκδοτῶν ὅ τε Βεκκῆρος καὶ ὁ Schömann.

Τὴν γραφὴν ταύτην τῷ ὄντι κυροῖ ὁ κώδ. Q, πλὴν ὅτι κατὰ λίσαν συνήθη σύγχυσιν τοῦ Γ καὶ Τ ἀντί: ζῶντιά τε ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκεται: ζῶντιά γε. Πρὸ βλ. § 45: πρὸς τούτοις ζῶντιά τε φαίνομαι θεραπεύων αὐτὸν καὶ τελευτήσαντα θάψας.

Ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι καὶ ἕτερον τι σφάλμα ὑποικουρεῖ ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ, ὅτι δῆλον ὅτι περιττεύει ὅλως ἢ ἀντων. αὐτόν, παρεμβληθεῖσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ μετωπίου, ὅπου ἐπεῖχε τόπον σχολίου. "Ὅτι δ' οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐπίσης διδασκόμεθα ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδ. Q, ἐξ οὗ τὸ αὐτὸν ἐλλείπει παντάπασιν. Σημειούσθω δ' ὅτι πρὸ πολλοῦ ἤδη ὁ πολὺς Κόδητος ἐξέβαλεν αὐτὸ τοῦ ἐδάφους.

§ 22. Ἐγὼ τοίνυν πάντας [ἀνθρώπους] ἂν οἶμαι ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὥς οὐκ ἂν ποιησάμενος ἄλλον οἰκειότερον ἐμοῦ ἐποιήσαι' ἂν. δειξάτω γὰρ οὗτος ὑμῖν. ἀλλ' οὐκ ἂν ποτε δύναιτο.

Τῷ Βεκκῆρῳ πρώτῳ περιγράψαντι τό: ἀνθρώπους, πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἐκδύται κατηκολούθησαν, ἐκ δὲ τούτων αὐθις ὅ τε Thalheim καὶ ὁ Wyse, ἀντὶ τῶν X/φων. ποιήσαι' ἂν, τῇ διορθώσει τοῦ Δοδραίου στοιχοῦντες, ἄλλως τε καὶ τοῦ Κόδητου συνεπινεύοντος, ἐξέδοσαν: ἐποιήσαι' ἂν. Προσθῶμεν δ' ὅτι, καθ' ἃ ἐξ ὑπσσημειώσεως τοῦ Wyse διδασκόμεθα περὶ τοῦ ἀθετουμένου τούτου ἀνθρώπους: «ἀνοὺς per dittographiam ex ἂν natum esse monet Dobr».

Προσθῶμεν ὅμως ἐπίσης ὅτι ἄλλοι τό: ὑμᾶς μᾶλλον ἐνόμισαν

(1) Ὁρ. ἄνωτέρ., σ. 46 ἐπ.

ὑποπτον, ὅθεν ὁ μὲν Bremi ἐξαλείφει ὅλως, ὁ δὲ Jenicke μεταβάλλει εἰς: ὁμοίως.

Ὁ ῥήτωρ οὐ μόνον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ κατωτέρω ἐν §§ 24 καὶ 45 ἐπίσης λέγει: ἅπασιν ἀνθρώποις καὶ ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις, ὁμοίως ἐν τῷ π. τ. Κλεωνύμ. κλήρ. § 40: εἰ... πάντας ἀνθρώπους κυριωτέροος ἢ τούτους ποιήσετε, ἵνα μόνα τὰ χωρία ταῦτα μνημονεύσωμεν. Διότι δὲ τό: πάντας ἀνθρώπους πρὸς τό: ὑμᾶς μάχεται, οὐδεὶς λόγος ἀναγκάζει ἵνα τοῦτο μὲν πάντως τηρήσωμεν, ἐξαλείψωμεν δὲ ἢ περιγράψωμεν τό: ἀνθρώπους, παρὰ τε τὰ Χ/φα καὶ τὴν μεμαρτυρημένην ἔξιν τοῦ ῥήτορος.

Διὰ ταῦτα, ὡς ἄλλως ὁ τε Bremi καὶ ὁ Jenicke ἤδη ἤσθοντο, νομίζοντες ὅτι τὸ σφάλμα κεῖται μᾶλλον ἐν τῷ: ὑμᾶς, ἐλάχιστα δὲ τοῦτο μεταβάλλοντες, ἀναγινώσκομεν: ὑμῖν.

Ὁ δὲ νοῦς τῶν ἐλλειπτικῶς πρὸς τὸ τέλος ἐπιφερομένων ὅδε: ἔάν ὁ οὗτος ἀμφισβητῇ, δειξάτω... ὑμῖν τίν' ἂν ἄλλον ποιησάμενος οἰκειότερον ἐμοῦ ἐποιήσας ἂν ἄλλ' οὐκ ἂν ποτε δύναίτο.

§ 29: τούτῳ δὲ λαγχάνει δίκην τῆς ἀπορρήσεως.

Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου τούτου διελάβομεν ἐν τοῖς Ἑρμηνευτικοῖς κατελήξαμεν δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τῷ δικονομ. δικαίῳ τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξε δίκη ἰδιώνυμος, δ. ἀπορρήσεως καλουμένη, κατὰ τῶν δι' ἀπαγορεύσεως πρὸς τοὺς ἀγοραστάς ἢ καὶ δι' ἄλλων παραπλησίων τρόπων, διακωλύόντων ἐξωδίκως τὰς ἀγοραπωλησίας τῶν ἀκινήτων κτημάτων. Ἐκεῖ δὲ ἐπεφυλαξάμεθα ἵνα ὑπὸ τὴν § ταύτην ἐξετάσωμεν ἂν ἢ παραδοθεῖσα ἡμῖν ὡς ἄνω γραφὴ δύναται νὰ νοηθῇ καθ' ὃν ἡμεῖς τρόπον αὐτὴν ἡρμηνεύσαμεν.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι οἱ κώδικες πάντες τὴν αὐτὴν παρέχουσι γραφὴν (1), ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τὸ σφαλερὸν ἐμφανίζει αὕτη, ὀφείλομεν νὰ νομίσωμεν αὐτὴν ὡς καλῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν.

Ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκφράσεως οὐδαμῶς ἐπιβάλλει

(1) Κατὰ τυπογραφικὸν φαίνεται σφάλμα ἐν τῇ ἐκδόσει Wyse σ. 28 ἐν κριτ. ὑποσημειῶσ. ὑπὸ τὴν § 29. 5 ἀναγινώσκαται: «τῆς om. Q», ὅτι δῆλον ὅτι ὁ κώδ. Q παρέχει τὴν γραφὴν: δίκην ἀπορρήσεως· διότι πάντες οἱ λοιποὶ ἐκδόται τὴν παράλειψιν ταύτην τοῦ ἄρθρου ἀναφέρουσιν εἰς τὸν προηγούμενον στίχ. 29. 4: ἀπὸ (τῆς) τιμῆς τοῦ χωρίου.

καὶ νὰ νοήσωμεν αὐτὴν ὥσπερ ὁ Schömann καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐλλογιμώτατοι ἄνδρες ἐνόησαν, ὅτι. δῆλον ὅτι ἡ γεν: τῆς ἀπορρήσεως σημαίνει *propter fratris intercessionem*, ὅτι δ' ἄρα ἡ ἐγερθεῖσα ἀγωγὴ *fuit haud dubie δίκη βλάβης*. Διότι πρῶτον πᾶσαι σχεδὸν αἱ δίκαι ἀπὸ τοῦ αἰτίου ἢ τοῦ δι' αὐτῶν σκοπούμενου ὀνομάζονται οἷον δ. προικός, σίτου, καρποῦ, ἐνοικίου, χρέως κλ. Ἐπειτα οὐδὲν σημαίνει ἂν ὁ ῥήτωρ ἐνταῦθα ἐχρήσατο τῇ μετὰ τοῦ ἄρθρου ἐκφορᾷ: δ. τῆς ἀπορρήσεως, ὡς ἐπίσης οὐδὲν θὰ ἐσήμαινεν ἂν παρομοίως ἔλεγε: τούτῳ δὲ λαγχάνει δίκην τῆς προικός ἢ τοῦ χρέως κλ. ὡς καὶ πράγματι ἀλλαχοῦ λέγει οἷον π. τ. Κίρ. κλήρ. § 3: πρὸς τὸν εἰληχότα τοῦ κλήρου τὴν δίκην. Ἀγν. κλήρ. § 13: ἡνίκ' ἐγὼ τοῦ κλήρου τὴν δίκην ἐλάγχανον. § 15: ἐμοὶ γάρ... λαχόντι τοῦ κλήρου τὴν δίκην. Πύρρ. κλήρ. § 8—9: ἐπιθυμῶ... πνθέσθαι... ὁποῖαν δίκην σίτου ἢ τῆς προικός αὐτῆς... δικάσασθαι ἤξιωσεν § 78 ὁποῖαν δίκην σίτου ἢ τῆς προικός... ἐδικάσατο κλ. Ἀλλὰ πρὸς τὴν προσθήκην ἢ παραλείψεως τοῦ ἄρθρου πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐγκλήματος διδάσκει ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 231) ἀντιλέγων τῷ Meier (De ord. judic. σ. 384 σημ. 52), ὅτι δ' ὁμοῦ οὐδαμῶς ἀναιροῦσι τὴν ἡμετέραν γνώμην.

§ 45: εἶτα τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας ὑεῖς ποιεῖσθαι.

Ὡς ἀνωτέρω ἤδη παρετηρήσαμεν ὁ Βλάσσιος ὑπολαμβάνων ὅτι ἐντεῦθεν ἐξέπεσεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρποκρατίωνος μαρτυρουμένη λ. ἀγενῆς ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἅπαις, ἤκασε: τοὺς ἅπασιν τοῖς ἀγενέσι [τοῖς ἀνθρ.].

Καὶ ἄλλοι δ' ὁμοῦ φιλόλογοι ἐπίσης ἐνόμισαν νοσοῦν τὸ χωρίον. Οὕτω πρῶτος ὁ P. R. Müller ἀντὶ τοῦ ἅπασιν ἤκασεν: ἅπαισι, μετὰ δ' αὐτὸν ὁ Naber, ἀνατρέπων ἄρδην τὴν παραδεδομένην ὑπὸ τῶν κωδίκων A καὶ Q γραφὴν: τοὺς ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις, ἀντ' αὐτῶν ἀνέγνω: τοῖς ἅπασιν τῶν ἀνθρώπων, τὴν διόρθωσιν δὲ ταύτην οἱ νεώτεροι ἐκδόται πάντες, καὶ ὁ Buermann δῆλον ὅτι καὶ ὁ Thalheim καὶ ὁ Wyse οὐ μόνον ἐνέκριναν, ἀλλὰ καὶ κατεχώρισαν ἐν τῷ ἐδάφει.

Ἀλλὰ πλὴν ὅτι καὶ δεκτῆς γενομένης τῆς εἰκασίας τοῦ Ναδὴ-

ρου, ἔδει νὰ τηρηθῇ τὸ μετὰ τὴν ἀντων. ὑμῖν ἄρθρ. τοὺς: τοὺς [τοῖς] ἅπαισι τῶν ἀνθρώπων, ἀναγκαῖον ὄν, ἢ διόρθωσις αὕτη, καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον περιττὴ φαίνεται οὕσα ἢ ἀναγκαία. Βεβαίως τὸ ὑπὸ τοῦ ῥήτορος λεγόμενον: τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἅπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας ὑεῖς ποιεῖσθαι μονομερῶς καὶ χωρισμένως λαμβανόμενον φαίνεται ἀνόητον ὄν, διότι ὁ νόμος οὐχὶ ἅπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς κατὰ λέξιν ἐν § 13 κεῖται, τοῖς ἅπαισι τῶν ἀνθρώπων τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐχορήγησεν. Ἀλλ' ὅταν ἐνθυμηθῇ τις ὅτι ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ, ἀπὸ τῆς ἡγουμένης ἤδη § 44 ἀρξάμενος, ἀνακεφαλαιοῖ καὶ δὴ ἄρα συντομωτέρως λέγει, ἃ ἤδη εὐρυτέρως ἐν τοῖς πρόσθεν ἀνέπτυξεν, ὅτι δὲ διὰ παντὸς τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν μᾶλλον ποιεῖ ἢ νὰ ἐρμηνεύῃ καὶ ἐπικαλῆται αἰ τὸν περὶ διαθηκῶν σολώνειον νόμον: ἐὰν μὴ παῖδες ᾧσι κτέ., ὅτι δὲ τέλος ἐν § 24 διαρρήδην λέγει: τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις καὶ Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις δοκεῖ καλῶς οὗτος ὁ νόμος κεῖσθαι κτέ. ὀφείλει, νομίζομεν, νὰ παραδέξηται ὅτι ὁ Ἰσαῖος ἐδύνατο κάλλιστα καὶ ἐνταῦθα, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ κινδυνεύῃ οὔτε νὰ πκρανηθῇ, ἀλλ' οὔτε καὶ παραλήρων νὰ φανῇ τὸ παράπαν, τὰ ἤδη εἰρημένα συντόμως ἐπαναλαμβάνων, νὰ εἴπῃ: εἴτα τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἅπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας κτέ. Λέγει δὲ κατὰ πληθ. ἀριθμ. τοὺς νόμους, διότι καὶ Ἑλληνες καὶ βάρβαροι, κατὰ τοὺς ἑαυτῶν, ὡς εἰκός, νόμους ἕκαστοι πολιτευόμενοι, ἐπίσης νομίζουσι καλῶς παρ' αὐτοῖς κείμενον τὸν περὶ υἱοθεσίας θεσμόν, καὶ διὰ τοῦτο χρῶνται πάντες αὐτῷ (§ 23).

Προσθῶμεν δ' ὅτι, καθὰ ἐξ ὑποσημ. τοῦ Thalheim ὑπὸ τὴν αὐτὴν § 45 διδασκόμεθα, τὸ χωρίον τοῦτο, ἀλλὰ δι' ἄλλον πλέον λόγον, καὶ ὁ Herwerden ἐπίσης ἐφθαρμένον ἐνόμισε, διὸ καὶ ἐξέβαλε τὰς λλ: ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς.

§ 47: ἀλλὰ μεμνημένοι τοῦ νόμου καὶ τοῦ ὅρκου ὃν ὁμωμόκατε... τὰ δίκαια καὶ τὰ εὖορκα κατὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθε.

Οὕτως οἱ ἐκδότης πάντες καὶ πάντα τὰ X/φα, πλὴν τοῦ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντος κώδ. Q, ἐν ᾧ ἀντί: τοῦ νόμου, κεῖται: τῶν τε νόμων.

Διατὶ προτιμήθη ἡ τοῦ κώδ. A καὶ τῶν ἀπὸ τούτου καταγο-

μένων Χ' / φων γραφή: τοῦ νόμου ἀγνοοῦμεν, ἡμεῖς ὅμως οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Ἰσαῖος κατὰ τὸ ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ῥήτορσιν εἰωθὸς ἔγραψε: τῶν τε νόμων. Πρὸλ. π. τ. Νικοστρ. κλήρ. § 31: ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἀναμνησθέντες καὶ τῶν ὅρκων... ψηφίσασθε. Φιλοκτήμ. κλήρ. § 65: ὑμεῖς τε τὴν ψῆφον ὁσίαν καὶ κατὰ τοὺς νόμους θήσεσθε, τοῖσδε τὰ δίκαια γενήσεται. Κίρ. κλήρ. § 46: μνησθέντες οὖν καὶ τῶν ὅρκων... καὶ τῶν νόμων... ταύτη τὴν ψῆφον τίθεσθε. Δημοσθ. κ. Ἀφόδ. Α § 68: δέομαι οὖν ὑμῶν... μνησθέντας καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ὅρκων βοηθῆσαι ἡμῖν κτέ. πρ. Βοιωτ. π. τ. ὀνόμ. § 41: ὥστε... καὶ κατὰ τοὺς νόμους καὶ κατὰ τοὺς ὅρκους... δέομαι καὶ δίκαια ἀξιῶ. Λυσ. κ. Θεομν. Α § 32: ὧν μεμνημένοι... βοηθήσατε καὶ τοῖς νόμοις τοῖς κειμένοις καὶ τοῖς ὅρκοις οἷς ὁμωμόκατε. κ. Ἀλκιδιδάδ. Α § 47: ἀνάγνωθι δ' αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ὅρκους... καὶ τούτων μεμνημένοι ψηφιοῦνται τὰ δίκαια κλ.

Ἴσως τις ἀντιλέγων ἰσχυρίσῃται ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐνταῦθα τοῦ νόμου λέγων νοεῖ τὸν νόμον... καθ' ὃν ἡ ποίησις ἐγένετο, καὶ οὐ ἐντέλλεται τῷ γραμματεῖ τὴν ἀνάγνωσιν (§§ 16—17 πρὸλ. ἔτι §§ 24, 25, 26). Ἀλλὰ πλὴν ὅτι καὶ μικρὸν ἀνωτέρω ἐν § 13 ἐπίσης λέγει: καί μοι τὸν νόμον ἀνάγνωθι, ὃς κελεύει τὰ ἑαυτοῦ ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ, εἰ μὴ παῖδες ἄρρενες ὥσι γνήσιοι, ἐξ οὗ δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ λέγων δύο διαφόρους νόμους ἐπικαλεῖται, ἀπανταχοῦ ἀλλαχοῦ χρῆται τῇ κατὰ πληθ. ἀριθμ. ἐκφορᾷ, οἷον § 1: ἡγούμην... εἴ τις καὶ ἄλλος ἐποιήθη... κατὰ τοὺς νόμους καὶ ἐγὼ ποιηθῆναι. § 45: εἶτα τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας ὑεῖς ποιεῖσθαι. Πρὸλ. ἔτι §§ 2, 13, 26, 39.

Ὅτι δὲ δύο διαφόρους νόμους ἐπεκαλέσατο σαφῶς δείκνυται, νομίζομεν, ἐκ τῆς § 13 ἐνθα λέγων ὅτι διδάξει ὥς κατὰ τοὺς νόμους ἐγένετο ἡ ποίησις, ἀμέσως μὲν ἐντέλλεται (: ἀνάγνωθι) τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πρώτου νόμου, μικρὸν δὲ κατωτέρω (§ 16: ἀνάγνωθι) καὶ τὴν τοῦ ἐτέρου.

Διὰ ταῦτα προσῆκον ἡμῖν φαίνεται ἵνα ἐν § 13, ἀμέσως πρὸ τῆς ἐπεξηγηματικῆς προτάσεως: ὁ γὰρ νομοθέτης, ὃ ἂν, διὰ τοῦτο

τὸν νόμον ἔθηκεν οὕτως, προσθῶμεν τὴν ἐπιγραφὴν ΝΟΜΟΣ παρα-
λειφθεῖσαν εἴτε ὑπὸ τῶν μεταγραφέων εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν
διασκευαστῶν. Τοιαύτας δὲ παραλείψεις ἢ ἐσφαλμένους σημειώσεις
ἐπιγραφῶν ἢ προσκλήσεων πρὸς τὸν κήρυκα ἢ τὸν γραμματέα, καὶ
ἄλλας ἤδη παρατηρήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Ὁρα Προεδρία καὶ Διαρδύσεις
ἐν τῷδε τῷ τόμῳ. Λ Δ' τῆς Ἀθηναίης
σελ. 248-251.

(π. τ. φ.)

